ספר

עלים למבחן

פועל ידי אמן עוז לו ורב אונים, לגלות מצפונים, אשר ידו הדה, לתורה ולתעודה, בדבר אגדה, במקום כמוס וחתום ע"ד ציור וחידה, ילאו רבים בם להבין תעלומות מזימותם, הוא יאזור חיל לבוא עד תכונתם, ועפ"י המושכל לבארה, בלי לעקם הישרה, גם בדבר הלכה, יעמול ככה, והוא עצור במילים, לבלתי הרבות בפלפולים תילי תילים, כ"א בפלס ומשקל אמרותיו שתולים, להאיר אור באר דברי חכמים, במקומות אמריהם חתומים, יראו נבונים גדולי המדעים, ירוו נחת בדברים הערוכים לפניהם יעלו בם שעשועים, והיה כי ירצו פרי פעלו, וכשרון עמלו, יוסיף להביא ברכה מהצפון באוהלו, מתת אלהיו עמו אשר חלק לו

להצעיר בעמו, הישר הולך לתומו

איש חן טוב

שמו וזכרו במגלת ספר, אמריה אמרי שפר

נדפס פק"ק

דאנציג

בשנת כי לו נאוה ההוד ותהילה לפ"ק

Danzig, 1844.

Gedruckt bei **Rathke & Schroth.**

הסכמת הגאון אמיתי תפארת ישראל מוהר"י ליפשיץ ני'
האבד"ק ש"ל כו' בק"ק הנ"ל

נראה לפני פרי צדיק, ה"נ דקיימאי דכפשאי סייפא וספרא הרב המאה"ג החריף המפלא מוהרר צבי הירש חן טוב ני', הוד מגילה עפה דקמיד ורגוג למחזי, אשר כיפה תלי לה סחור סחור לברמיה פרדס שושני חמדה. ואבני נזר מתנוססות על אדמתו בהט ושש וסוחרת, כי הוא בידו הגדולה פשפש ומצא ואתי לידי משמע, כמה מרגניתי דלית להו טימא, ובמלא מחט סדקות אשר פתח, האיר לארץ ולדרים, ומתוכה כעין החשמל חשות וממללות להאיר על כל בעלם כחזי מלעיל כאסתרא מלתתא, וכל חיך הטועם אומר לי לי, ברק ברקאי כאכסדרא דבי רב דנפיש נהורא טובא, לכן אמינא לפעלא טבא יישר, לנהיר נהורי' נשרגא דדהב פיזא דכברשתא דעל פום היכלא קדישא, ויפוצו מעיינותיו חוצה, להאיר עיני המחכים להבין מחרכים עמקי דברי חז"ל אשר לפעמים גלו טפח וכסו טפחיים, והנהו דלאו דיילא, כד נפל להו סתר פתר, דלו לון חספא ונשכח מרגניתא תותה, והא רעווא דכל כי הנהו מילי לימרו משמיה, וכל הזוכה בעלים לתרופה אלו כזוכה באוצר בלום ונלום, מונע המחזיק את המרובה, זכרי המדבר לכבוד התורה, ולכבוד אדם הקשה כברזל ומעדן עצמו כתולעת, ויפיק חכמה בתבונה ודעת

פה ק"ק דאנציג ח' תמוז

בשנת **בקבא דקירא דביקנא ביה** לפ"ק.

הק' ישראל ליפשיץ

הקדמת הדברים

אמר המחבר ראה ראיתי לעיני עם נבוכים למקומות סתומים כעלמי הבאור בראשית ההשקפה במדרשי חז"ל או בדברי אגדה אשר אחזו בם ע"ד הציור והחידה , על פיהן יבואו לשום תהלה ודופי תחת יופי באמרים הזכים והטהורים , גלל כן קנא קנאתי , ועתה הנה באתי , להציג ליוכי הבאור מה שמצאה בינתי , במקומות אחדים , דברים נחמדים , וראה יראה שהם הצופה כי נכוחים וישרים הם למוצאי דעת ותבונה , והגרעון בזה נתונה , מפאת מעוט השקידה והעדר הרצון לשום על לב למצוא בדרך הנכון , ואף גם בזאת אין להאשים על שה ולמה אחזו כן להציג אמריהם בדרך שיתפלאו רואיהם בם , ובשיעלם באורם מיד לעין הרואה , כי עי"כ יגדל התועלת , ורב התועלת שישאר חקוק אח"כ זכרון הדברים ההם על לוח לב הרואים , מה שא"כ אם היה דברים אמורים באופן שיהיו גלוים מיד לעין צופה , ואמנם כן כ"כ בדברי הלכה לפעמים אור צפון ולוטה גנוז בם בלי שישימו ההוגים על לבבם להעלות חקור דבר תכלית מה ברמז ואך כלמד בן ממקרא הבא בציון להם לייחס הדברים עליו , והנני היום להעלות עם הספר , מעטי אמרי ספר , לדוגמא ולבחינה והיה כי ימצאו אמרותי אלה אשר הנני שולחם היום החולה חן בעיני רואיהם , ימים יבואו, אוסיף שנית ידי , ואוסיף להוציא לאור לפזר ע"פ מכבש הדפוס , מהצפון עמדי למרבה , ובאלהי אבותי , אשים תקותי , לבל אבוש במפעלי , ויהי נועמו בגורלי —

דברי המחבר

עלים למבחן

מדרש רבה פ' פ"ט אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים, ע"י שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני נתוספו לו ב' שנים, ובעיני רבים יפלא המאמר הזה שסופו מתנגד לראשיתו, בענין יוסף שפנה אל רהבים ונענש על כך ולא שם ה' מבטחו, ודברי הרב בעל יפה תואר בזה הוא שלא נעשה זה בדרך עונש כ"א בהשגחה נאמנה שלא יהי הצלחתו ע"י אדם, והרב בעל ב"ל בחר לו דרך אחר בזה לפרש מקרא זה של זכרתני והזכרתני בדרך רחוק מאוד שעפ"י דברים הללו הסיב שלא יזכור בו שר המשקים וישכחהו יעוין בספרו ב"ל דרוש י"א, ולא נמצא באור מספיק ע"ז למי שקדמוני, וע"ד יתכן באור הדברים לפי פשוטן עפ"י מה שנדע דרך חז"ל במקום שרצו לבאר תוכן הוראת הכתוב במקרא, להסביר ענינו בדבר הנגלה לנו וכדומה במדרש משלי הפכפך זה פרעה א"א לנו לומר שלדעתם אין נמצא הפכפך אחר זולתו כ"א להורות שמטרת המכוון בענין זה הוא מי שמהפך בפיו בדבריו כפרעה, וכ"כ כאן במקום הזה שדרשו אשר שם ה' מבטחו זה יוסף א"א לומר שבאו לשלול האושר מאחרים הבוטחים חוץ מיוסף, כ"א להורות באו בהוראת הכתוב כאן במקרא זה בענין הבטחון שנזכר בו ויעוד האושר של הבוטח והיפך על העדרו למי שפונה אל רהבים עד מה הוא ברר כוונתו ומטרת הוראתו, וע"ז אמרו בו זה יוסף, הוא הכתוב ומאתו נלמד לנו מטרת המכוון, כי באמת אין לייחס הבטחון להנמצא במחתרת הנושא כפיים לאל בשמים שיצליחהו בגניבתו גם אין נראה הבטחון בד' במקום שאין חשש היזק בדבר וישועה קרובה לו לבוא מבלעדי שיתבונן ותופע עליו עזר אלוה ממעל בפרטית כי אפס גואל ומושיע עוד בדרך אחר עפ"י דרך הטבע, גם אינו ניכר אושרו של הבוטח בד' אם מלאה ידו אושרו עפ"י דרך הטבע מבלתי שנודע וניכר בבחינה נכונה כי אך עזרת ה' הופיעה להבוטח בו, גם כן אינו ניכר עונשו של מי שאינו בוטח ופונה אל רהבים כי אם באופן, שלפי מעמד הענין קרובה לו ישועה לבוא עפ"י דרך הטבע ונתרחקה מאתו עפ"י השגחת העונש, והן אצל יוסף מי לא יודע תום בטחונו בד', אף כי נעזב היה בארץ לא לו נמכר לעבד ביד אדונים קשים נושא מהוריו ואחיו, ובפ"ז עת באה גבירתו להדיחו

עלים למבחן

מאלהיו, עם כל מה שהפקידתו להמיתו ולכפוף קומתו ולנקר עיניו לא סר אמון לבנו לבטוח אך בה' זוקף כפופים פוקח עורים, והיה בוטח כאמן, ושמנו נלמד גבול הבטחון מה הוא, וכ"כ אשרו של הבוטח בה' נלמד מאתו ממה שיצא אח"ז מבית הסורים למלוך ונחלץ מכל צרה ועלה למעלה ראש אף במקום שנחרץ בו למשפט שאין כל א' יוצא משם לחירות ומכש"כ שלא למלוך ובכ"ז מאת ה' הייתה זאת בהשגחה נפלאה להפליא אושרו להבוטח בו, ושמנו נלמד האושר של הבוטח, ואמנם כן כ"כ נלמד מאתו קושת הענין שלא לשים שום מבטח אחר זולתו, ממה שמצינו ראינו אצלו שע"י שאמר כו' ופנה לשר המשקים לשים קצת בטחונו בו להיות נושע תשועת ה' באמצעיתו נענש בדבר ונתאחר ב' שנים, נגד מה שהיה עומד ונראה שיהא קרובה ישועתו לבוא בברור על ידו, ורק יד ה' עשתה זאת בגמול העונש שיהיה נשכח זכרונו מאתו ויתאחר במקומו עד מלאת מדת עונשו ע"כ, והן לדעת חז"ל מלת אשרי האמור במקרא זה מוסב עצמו ואשר עמו ומוסב גם על ולא פנה אל רהבים, ולהיות כל הוראת המכוון כאן לדעתם בענין הבטחון מהו, וגודל שכרו, ועונשו של הבוטח לזולתו הוא כענינו של יוסף, לזאת הערו לומר במקרא זה אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה וגומר זה יוסף, שממנו נלמד תכלית המכוון כאן לאחרים בענין בטחונם בה' ושכרם ע"ז ועונשם בהעדרם, ובהיות ענין בטחונו של יוסף ושכרו ידוע שמבואר בתורה, ואפס עונשו הוא בא ברמז ונגלה ע"י דרז"ל ע"פ ויהי מקץ שנתים וגומר לא קשו כאן לציין ע"ז כי אם מה שנענש ע"י מה שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני, הארכתי במקום הזה להיות לתועלת רב ומצוא גם למ"א, והמשכיל יבין. —

מדרש רבה פ' ק' אר"א אותן שבעים יום שבין אגרת לאגרת כנגד ע' יום שעשו חסד עם יעקב אבינו ובמתנת כהונה ע' יום שבין אגרת המן לאגרת מרדכי ונלאתי בין ב' רוקות רעות ע' יום ואגרת הוא כהאי דאמרינן אגרת בת מקלת ואם קבלה נקבל, ובידי משה מצאתי שמצרים היה אז רוצה דעלמא ולפי שעשו הם חסד. לכך זכה המן בימי אחשורוש שהיה ג"כ מלך מושל בכיפה למשול על ישראל ע' יום והדברים יגיעים ואין בזה דברים המתיישבים על הלב בפי' המדרש הזה בכל מה שראיתי למי שקדמוני בו, אמנם לדעתי יתכן באורו מאוד עפ"י זה שהקדמתי לבאר מאמר חז"ל

במס׳ תענית דף ה׳ שאמר ר״י בשם ר׳ יוחנן יעקב אבינו לא מת א״ל ר״נ וכי בכדי חנטו חנטייא ספדו ספדיא א״ל מקרא אני דורש שנאמר אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק וגומר כי כלה אעשה וגומר מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, וכבר הרגישו רבים להעיר בזה מה שדברי תשובתו מקרא אני דורש אינה מספקת לתשובת השואל וכי בכדי חנטו כו׳ ולא ראיתי ישוב מרווח לזה, ואמרתי לדעתי לא בא ר״י להכחיש ולומר שלא מת כלל יעקב אבינו ונשאר חי מעודו עד היום אלא שבא להעיר מה שבמותו אין לייחס עליו תואר שם זה מיתה שהוא אינו מתייחס לדעת חז״ל כ״א למי אשר אחרי מותו נעדר זכרו מן העולם, אבל מי שנזכר עדיין ע״י דבר מה ושמו קיים בעולם לא יתכן לומר במותו כי אם גויעה אסיפה שכיבה להורות העדר חיי׳, וכבר הורו חז״ל כן בדבריהם דוד שהניח בן כמותו נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן נאמר בו מיתה, וכן דבר זה מוסכם אצל הבריות כולם וכל א׳ מחפש להשאיר זכרון שמו קיים בעולם, והמלך בונה ציונים, והחכם יעשה ציונים להעלות פרי חכמתו חרות בעט ברזל, והוי ענין ציון מצבה על קברות המתים, ומבואר לחז״ל אין עושין ציון לצדיקים שמעשיהם הטובים הם זכרונם, וא״כ יעקב אבינו שזכה לזה מה שלא זכה שום א׳ זולתו בענין ההבטחה שיהא זרעו קיים לעולמי עד ושלא יכלו לעולם, וכדחז״ל בדרשתם שיתף הקב״ה שמו לשמו של יעקב (במלת אל הבאה בשמו ישראל) לומר לו מה שמו קיים לעולם כו׳, היטיב את אשר דיבר ר״י הנ״ל יעקב אבינו לא מת כו׳, להוראה זו שעדיין שמו קיים בעולם וא״כ לא יתייחס לו במותו כ״א שכיבה כו׳ כנ״ל, והשואל לא ירד לכוונת דבריו בזה והליע שאלתו וכי בכדי חנטו כו׳, וע״ז השיבו מקרא אני דורש, שיבואר לו מטרת כוונתם בזה ע״י מקרא זה שנזכר בו בברור כל מה שיצא מפיו שמדבר הכתוב בנוכח לו ליעקב בענין הישועה שיצמח לבניו אחרי מותו מידי עת כאלו ישתעף לו ג״כ ישע ועזר מזה, כדבריו האמורים ואתה על תירא עבדי יעקב, ואל תחת ישראל (כאן נזכר היעוד מה שהובטח על קיום זרעו), כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, (ובכאן יבאר לו שיתוף עזר וישע מה הנצמח גם לנפשו ע״י ישועתו לבניו) ושב יעקב וגומר כי כלה אעשה בכל הגוים ואותך לא אעשה כלה, ובזה ישאר זכרונו קיים בעולם, ויתייחס בו כאלו גם היא נושע מה בתשועת בניו, וע״ז חתם מאמרו מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, ומזה הייתה תשובה מרווחת להשואל שנחנטו ונספד בהעדרו מחיי׳, ובכ״ז יתכן לומר עליו שלא

מאלהיו , עם כל מה שהפקידתו להמיתו ולכפוף קומתו ולנקר עיניו לא סר אמון לבנו לבטוח אך בד' זוקף כפופים פוקח עוורים, והיה בוטח נאמן , וממנו נלמד גבול הבטחון מה הוא , וכ"כ אשרו של הבוטח בד' נלמד מאתו ממה שיצא אח"ז מבית הסורים למלוך ונחלץ מכל צרה ועלה למעלה ראש אף במקום שנקרץ בו למשפט שאין כל א' יוצא משם לחירות ומכש"כ שלא למלוך ובכ"ז מאת ה' הייתה זאת בהשגחה נפלאה להמציא אושרו להבוטח בו , וממנו נלמד האושר של הבוטח , ואמנם כן כ"כ נלמד מאתו קושת הענין שלא לשים שום מבטח אחר זולתו , ממה שמצינו ראינו אצלו שע"י שאמר כו' ופנה לשר המשקים לשים קצת בטחונו בו להיות נושע תשועת ה' באמצעיתו נענש בדבר ונתאחר ב' שנים , נגד מה שהיה עומד ונראה שיהא קרובה ישועתו לבוא בברור על ידו , ורק יד ה' עשתה זאת בגמול העונש שיהיה נשכח זכרונו מאתו ויתאחר במקומו עד מלאת מדת עונשו ע"כ , והן לדעת חז"ל מלת אשרי האמור במקרא זה מוסב על עצמו ואשר עמו ומוסב גם על ולא פנה אל רהבים , ולהיות כל הוראת המכוון כאן לדעתם בענין הבטחון מהו , וגודל שכרו , ועונשו של הבוטח לזולתו הוא כעניינו של יוסף , לזאת הערו לומר במקרא זה אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה וגומר זה יוסף , שממנו נלמד תכלית המכוון כאן לאחרים בענין בטחונם בד' ושכרם ע"ז ועונשם בהעדרם , ובהיות ענין בטחונו של יוסף ושכרו ידוע שמבואר בתורה , ואפס עונשו הוא בא ברמז ונגלה ע"י דרז"ל ע"פ ויהי מקץ שנתים וגומר לא קשו כאן לציין ע"ז כי אם מה שנענש ע"י מה שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני , הארכתי במקום הזה להיות לתועלת רב ומצוא גם למ"א , והמשכיל יבין . —

מדרש רבה פ' ק' אר"א אותן שבעים יום שבין אגרת אגרת כנגד ע' יום שעשו חסד עם יעקב אבינו ובמתנת כהונה ע' יום שבין אגרת המן לאגרת מרדכי ומצאתי בין ב' רוקות רעות ע' יום ואגרת הוא כהאי דאמרינן אגרת בת מקלת ואם קבלה נקבל , ובידי משה מצאתי שמצרים היה אז רובא דעלמא ולפי שעשו הם חסד . לכך זכה המן בימי אחשורוש שהיה ג"כ מלך מושל בכיפה למשול על ישראל ע' יום והדברים יגיעים ואין בזה דברים המתיישבים על הלב בפי' המדרש הזה בכל מה שראיתי למי שקדמוני בו , אמנם לדעתי יתכן באורו מאוד עפ"י זה שהקדמתי לבאר מאמר חז"ל

לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך כיון שהזכיר משה זכות אבות מיד אמר לו סלחתי כדברך כיון שעמד שלמה וראה שהזכיר משה ע"ז צדיקים ולא הועיל כלום אלולי שהזכיר זכות שלשת האבות כו' התחיל אומר ושבח אני את המתים שכבר מתו מן הקיים וגומר והעמיק הרחיב הרב בעל ידי משה להעיר כאן שדברי המדרש הזה הם תמוהים למדי, הא' אם נזדרז משה רבינו בתפילה לחשוב אותם כסדום ושם היה מספיק עשרה למה ירד להמציא כאן שמונים צדיקים, הב' אם לא ידע משה רבינו המספר מאלו הקיים שהעלה זכרם לפניו שהם רק שבעים ושבעה, וכיון שהתפאר עצמו להמציא שמונים בטח היה בדעתו בהחלט על מלאות המספר עם ג' אבות העולם, ולמה לא מנה אותם עד ששאל מפי הקב"ה על חסרונם, הג', אם נתרצה הקב"ה להיותם חשובים לפניו כסדום ושם וויתר עד עשרה, מדוע לא הספיק לפניו כאן ע"ז שהוא הרבה מאוד מעשרה, והקפיד על מלאות השמונים שיצא מפי משה, הד' יפלא מאד זה שאמר שלמה ושבח אני את המתים בשביל שראה שלא הועילו הע"ז מבלתי ג' אלה, והרי עיקר ההקפד אצלו ית"ש היה על שמונים ואם היה נמנים האבות במספר הע"ז ולא חשב ג' אחרים היה ג"כ ההקפד מצידו שחסר עוד ג' לשמונים, ובדעת הרב הנ"ל עלה לומר שיש כאן שבוש וטעות נפל בדפוס שהיה כתוב שמונ' עם רושם והיה המכוון בזה שמונה והמדפיס דימה בדעתו שכוונתה של מלה זו שמונים והנכון דאמצע מן הע' זקנים, ורבים אחריו כולם לא העלו באורו לנכון, ולדעתי נכון הוא כל דבריו הקדושים בדיוק רב במקום הזה, כי באמת גם בסדום לא היה יכולת להיות כל עיר ועיר כלולים מבלתי שימצאו עשרה צדיקים שיגינו עליה. ומבואר הוא ברש"י שם ע"פ אולי ימצאון שם מ' וימלטו ד' הכרכים וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' יצילו א' מהם, והן ידוע כי בחטא העגל נכשלו י"א שבטי יה ושבט לוי לבדו לא נכשל בו, והן כל שבט ושבט איקרי קהל בפ"ע כשנכשל בחטא כמבואר במס' הוריות לענין פר ועדה (וזה ידוע כי מנשה ואפרים לא נחלקו אלא לענין נחלה וירושה ולענין פר ועדה א' הם), בגלל כן להצילו מחטא זה הוא ההכרח להמציא מתוכם י' צדיקים לכל שבט שעולה מאה ועשרה ביחד, ואמנם לפי שכל א' וא' מהשבטים הוא מבני בני של אברהם יצחק ויעקב. וא"כ אברהם יצחק ויעקב עולה במקום שלשה בעד כל הי"א שבטי יה, ועולה הנכון מהם מספר ל"ג וכשנוסף עליהם ע"ז הרי מאה ועשרה שעולה בעד כל קהל ועדה שהוא כל שבט עשרה לכל או"א מהם ולכן נכונים אמרי הקודש הנאמן בזה שאם שיחשוב אותם כסדום

לויתר בעשרה צדיקים לכל קהל והוא ימציא לפניו שמונים שע״ז יעלה הדבר מכוון, והזכיר לפניו בכוונה מקודם הע״ז שעולה לי״ח שבטים ; לכל שבט והמתין במספר הג׳ למלאות השמונים שהיה בדעתו על אברהם יצחק ויעקב עד ששאל מפי הקב״ה היכן עוד ג והמכוון מאתו לכל שבט וע״ז העלה זכר האבות שהם יעלו במספר ג׳ לכל שבט ושבט, ועם שהם ג׳ נשתנה סכום מספרם שעמדו בעד ל״ג צדיקים לשלשה לכל הי״ח שבטים, וזהו שאמר ע״ז ושבח אני המתים שנשגב ונעלה ערך מספרם כאמור, ואח״ז הוגד לי שכוונתי בזה לדעת הגאון מוהר״י הורוויץ וגם בהיותי בק״ק נתכוון לזה הגאון האב״ד כעת בשם.

במכילתא פ׳ כי תשא ע״פ ויאמר להם כה אמר ה׳ אלהי ישראל שימו איש חרבו על ירכו וגומר והרגו איש את אחיו, וכן בתדב״א אמר אליה׳ מעיד אני כו׳ שלא נאמר למשה מפי הגבורה כך אלא דן משה מפי עצמו שנאמר זובח לאלהים יחרם הה״ד כה אמר ה׳, וכבר הרגישו רבים בזה מה שיגדל התימה מה ראו על ככה להכניס הענין כאן ולומר שלא נאמר למשה מפה״ג כן אלא דן משה מפ״ע, ואף כי לסמוך הדבר על מקרא זו שאמור בו היפך דבריהם שנאמר בו ויאמר להם כה אמר ה׳ אלהי ישראל וגומר שמפשוטן של דברים נראין שנצטווה כן כאן מפי הקב״ה, ונהפך הוא לרז״ל במכילתא ותדב״אל להיות להם ממקרא זה לסיוע שלא נאמר לו כן שסיימו על הקלט דעתם בזה הה״ד כה אמר ה׳, ויקלקי אמרה נפשי בזה עפ״י מה שנמצא לבאר בסבר ע״י אמרם ז״ל במס׳ יבמות כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו באספקלריא המאירה שכוונת הדבר כך הוא בהבדל הענין בין הרואה את חבירו הבא לנגדו דרך זכוכית מאירה ובדומה כשאדם כיושב בביתו ורואה בחוץ דרך החלון את חבירו שמתהלך ובא, את מי הוא רואה, גוף עצם פני חבירו, ואמנם כשעומד בביתו ורואה במראה וגליון וחבירו נכנס לביתו והוא רואה במראה את חבירו שנכנס ובא לביתו, את מי הוא רואה גם לא גוף עצם פני חבירו כ״א זיו תמונתו, לפי שכל ענין המראה מפני טוח עב שנמרח עליו שאינו מאיר לעבר השני ומכח הבהירות הנמצא בו יאציל תמונת הנמצא נכחו, ולכך אמר מ״ר ע״ה כי לא יראני האדם וחי לפי שהיה רואה זיו העצם פנים בפנים באספקלריא המאירה אבל ישעיה שראה רק את התמונה דרך אספקלריא שאינה מאירה

שלא נראה בה העלם כ"א תמונת זיו דבר שהוא נכחו אמר וארא את ה' יושב וגומר, ואמנם כהבדל הזה כמלא בין נבואת מ'ר ע'ה לנבואת שאר הנביאים בענין שלמשה רבינו שפתי ה' בררו מילולו, מה שיאמר ויענה לעמו אם לטובה ואם לרעה, הכל לא במראה ודמות וחידות, כ"א גופן של דברים, ולא כן בשארי נביאים, שלהם היה דבר ה' במראה וחידות שלא נאמר להם מעולם כ"א דמות ותמונת הדברים שהיה ברצונו יתב"ש שיעורר ע"כ לעמו וכדומה, מה אתה רואה מקל שקד, סיר נפוח, דוד מלא תאנים, מנורת זהב, ועפ"י תבנית' הדברים ידעו מטרת מה ירומזו לענות בתוכחות או בנחמות ופורעניות מראה הנבואה, והוא לדעתי מטרת כוונת חז"ל באמרם כל הנביאים נתנבאו בכה, יתר עליהם משה שנתנבא בזה, אשר הוא מאמר סתום ומהו הבדל יש בין הוראת דבר הנבואה בלשון כה או בלשון זה, ואמנם רק לזאת ירמזו לדעתי, מה שכל הנביאים נראה להם תמיד דמות ותבנית דברים אחרים הרומזים לדברים הערוכים מאתם לבני שומעם, לכך לא יוכלו לענות זה הדבר אשר דיבר ה', שא"כ שלא נאמר להם זה, כ"א דברים אחרים בדמיון המורים ע"ז, ולכך הוצרכו להשתמש במלת כה, משא"כ משה רבינו שאמר גופן של דברים ששמע מפי רבו ה' הנפלאות נשתמש גם במלת זה, לומר לנו שהן הן כדברים שנאמרו לו כן מפי קונו, והנה מעת שנתעלה מ'ר ע"ה להיות רואה באספקלריא המאירה אור בהיר נראה בדברי' באמרו זה הדבר היא הוראה שאומר הדברים שנאמרו לו כן מבואר באותו ענין, ובאמרו כה אמר ה' הוא הוראה ברורה שאומר רק כתבנית ודמות דברים אחרים שמהם הקליט כן את דבריו אלה וכדומה לזה בבואו לשנות מה נדבר ה' באמרו כחצות לפי שנאמר לו מאתו בחצות ולפי שנתירא שלא יטעו ויאמרו כו' הוכרח לשנות ולומר כחצות הולך ג"כ לומר בזה כה אמר ה', כדמות ותוכן הדברים הללו ולא שהם גופן ש"ד שיצאו מאתו, ומעתה עין כל משכיל תחזינה מישרים כי זהו דבר הנלמד מאליו במקום הזה שאמר משה להם כה אמר ה' שימו איש חרבו, ולא נאמר מאתו זה הדבר אשר דבר ה' שהוא הוראה מוחלטת שלא נאמר כן כאן; למשה מפי הגבורה ורק שכן מפי עצמו משה דכתיב זובח לאלהים יחרם, ולכך השתמש כאן במלת כה, שרק כדמות הדברים היוצאים מפיו היום נאמרו לו במ"א ומה טוב אף נעים הגיעו חז"ל לדבריהם להיות כענין מזה הה'ד כה וגומר והם ישרים למוצאי דעת ותבונה. —

עלים למבחן

מדרש רבה פ' ח' א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת אדם הראשון נעשה מה"ש כיתים כיתים חבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא הה"ד חסד ואמת נפגשו, צדק ושלום נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד ותשלך אמת ארצה, אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבון עולמים מה אתה מבזה תכסים כו' שלך תעלה אמת מן הארץ הדא דכתיב אמת מארץ תצמח, רב הונא רבה של צפורין אמר עד שמלאכי השרת מדיינין אלו עם אלו בראו הקב"ה, א"ל מה אתם מדיינין כבר נעשה אדם, רוח ה' דבר בם וציור מליצה עמוקה מרחף בנושא הדברים הללו בענין המה"ש שנעשו כיתות כיתות, ויחס הענין להיות אמת נוכח חסד ושלום נגד צדק, ולמה לא נזדווגו אמת ושלום יחד נוכח כל א' מחסד וצדק ואף גם זאת בהיותם שתים לקראת שתים באין מכריע, נטה אדון כל לדברי האומרים יברא, ומה טעם בדבר זה. ואם בהיותו חפץ חסד, א"כ למה היה לו להשליך אמת ארצה, ומהו ענין הציור המבהיל הזה שהשליכו ארצה. האם לגרשו ולהדפו מעל פניו, יען בהיותו לנגדו יכריעו אמרותיו לחובה, הלוא בזאת ימלא שחוק פינו ואנחנו נדע כי מלוא כל הארץ כבודו, וגם שם לא יהא נסתר מעמו, ומדוע נפל הגורל בזה על אמת ולא על שלום ונוסף בזה ציור הענין עליו ית"ש היותו אח"ז מתגרה עם מה"ש ואמר להם מה אתם מדיינים כבר נעשה גם הוא למוזר מאוד, ומאמר רב הונא בזה הוא עד שמה"ש מדיינין אלו עם אלו ומתעסקין כו' בראו הקב"ה נראה ג"כ כאלו זה נכנס למטרת מהירת בריאת אדם ולדעתי אור נוגה בדבריהם אלו עפ"י דבריהם הערוכים להם במ"א הוא דחז"ל ע"פ ועשית עמדי חסד ואמת וכי יש חסד של שקר שהוא אומר חסד ואמת, למה כן משל הדיוט אומר מת בריה דרחמך טעון מת רחמך פרוק, א"ל אם תעשה לי חסד לאחר מיתתי (שאין תקות תשלום גמול) הוא חסד של אמת וכן נלה ע"ד דבריהם ז"ל בענין הצדקה שכופין עליה כדרשתם ז"ל ע"פ ופקדתי על כל לוחציו אפילו גבאי צדקה ועפ"ז נמצא הבדל גדול בין מדת החסד שיתרונה רב שהיא נעשית מחמלת איש על ריעהו ומאהבה אשר חלק לו, ולא כן בצדקה שיכולה להיות מפאת הכפיה שלא מרצון ואהבה, אמנם לעומת זה יש יתרון לצדקה שהיא לעניים שאין לו תקות תשלום גמול, והיה מעשה הצדקה אמת, ולא כן בחסד שהיא בין לעשירים, ויש לו תקות תשלום גמול, ואינו של אמת (לדעתי ע"ז יגיע הוראת מטרת הכתוב והיה מעשה הצדקה אמת ושלום שישתדל

העושה צדקה לתיתה ברצון לבו שיהא בלי שום גרעון גם מפאת השלום), ובזאת יובן ענין יחס הזוגות אמת נוכח חסד רק, שיש לו לו מקום להקטין ערך מעלת החסד בשביל שאינו אמת, ולזה אין לו מקום אלא לצדקה לעניים שהוא באמת, וכן לא מלא שלום מקום להקטין מעלת החסד שהיא מכבדת לב ורצון, ואינה עפ"י קטטה, ולא יוכל להתווכח] כ"א נוכח לצדקה להקטין ערכה שהיא ע"פי קטטה והענין הזה כולו לחז"ל היא ציור מליצה מהודרה, מה שלדעתם עיקר בריאת האדם היה לתקות הטוב מאתו בחסד ולצדקה ובשביל כך עלה ע"ד לברוא אותו, אמנם כ"כ מצד גרעון שלימותו בחסד וצדק כאמור שרוב החסד נעשה לב"א לתקות גמול מה ורוב הצדקה לעניים בגערה וקטטה עמם היה מקום למנוע יצירתו, וייחסו זה ע"ד ציור מליצה כאלו בשעת בריאת אדם נעשו מה"ש כיתות כיתות מהם אמרו יברא ומהם אמרו כו' והוא ציור לב' כוחות הללו כח המקליט ומסכים על בריאתו וכח המתנגד ע"ז, ואמנם בכ"ז נברא האדם אף בהיות כח המתנגד על בריאתו, כי זה הוא בשביל היותו נכון למועדי רגל, ואינו מוגבל ומוטבע בכח שיעשה רק את הטוב בלי שינטה אל הרע מפ"ז הוא נתעלה על כל הנבראים כולם שחק מוגבל להם בלי יוכלו להטיב ולהרע מזה מדעתם ורצונם, ולכך יש כח לפניו במעשיו וכו' וכהערת הרב"ל ע"פ הראשון אדם תולד וגומר הן לבא השמים לא זכו בעיניו אף כי שוכני בתי חומר, יעוי"ש בדבריו, ואל זה יגיע מטרת דברים האמורים עד שמה"ש מדיינין אלו כו' נראו הקב"ה, בשביל זה בעצמו, שאפשר להקטין ערכו מצד שיוכל לבוא להעדר שלימות מתוך כך הנעשה מאתו הוא ברב יקר מאלו היה בלתי אפשר לו לזה כאמור, ואולם גם לאמרם השליך אמת ארצה, הוא מקור נובע לזה דבריהם כבר במ"א מענין גודל השלום עד שנאמר עליו עושה שלום במרומיו, ושמו שנכתב בקדושה וטהרה ניתן רשות למחותו להטיל שלום כו' ואין די באר וגלוי לכל מה שהרקינו לבאר על גודל ערכו, וההפך מזה בעונש העדרו ובמקום שאין שלום אין כוח לפניו, וחלק לבם עתה יאשמו, מבלי דבר שיעמוד להציל מעונש אף בשלימות המעשים ולפ"ז מצאו מקום טענת השלום חזקה בעיניו שלא ניתן להקטין אמריה שכולו מלא קטטה שזהו ענין מתנגד חזק על בריאת האדם, אמנם בענין האמת כבר עלה ע"ד מה שאמרו עליו מותר לשנות מפני דרכי השלום, והקב"ה בעצמו שינה בו לאמור שאמרה שרה אני זקנתי, ובהיות האדם מדייני והשלום הנרקי לו בשביל כך נגרע התקוה מאתו בערך שלימותו בגדר האמת, ולזאת אמת נפל משמים ארץ (הוא כינוי לגרעון ערך האמת אצל ב"א ושיעדור רוממות ערכו אצלם ולא

עלים למבחן

מדרש רבה פ' ח' א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת אדם הראשון נעשה מה"ש כיתים כיתים חבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא הה"ד חסד ואמת נפגשו, צדק ושלום נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אמר אל יברא דכולא קטטא, מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד ותשלך אמת ארצה, אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבון עולמים מה אתה מבזה תכסים כו' שלך תעלה אמת מן הארץ הדא דכתיב אמת מארץ תצמח, רב הונא רבה של צפורין אמר עד שמלאכי השרת מדיינין אלו עם אלו בראו הקב"ה, א"ל מה אתם מדיינין כבר נעשה אדם, רוח ה' דבר בם ומליצה עמוקה מרחף בנושא הדברים הללו בענין המה"ש שנעשו כיתות כיתות, ויקשה הענין להיות אמת נוכח חסד ושלום נגד צדק, ולמה לא נזדווגו אמת ושלום יחד נוכח כל א' מחסד וצדק ואף גם זאת בהיותם שתים לקראת שתים באין מכריע, נטה אדון כל לדברי האומרים יברא, ומה טעם בדבר זה. ואם בהיותו חפץ חסד, א"כ למה היה לו להשליך אמת ארצה, ומהו ענין הציור המבהיל הזה שהשליכו ארצה. האם לגרשו ולהדפו מעל פניו, יען בהיותו לנגדו יכריעו אמרותיו לחובה, הלוא בזאת ימלא שחוק פינו ואנחנו נדע כי מלוא כל הארץ כבודו, וגם שם לא יהא נסתר מעמו, ומדוע נפל הגורל בזה על אמת ולא על שלום ונוסף בזה ציור הענין עליו יתב"ש היותו אח"ז כמתגרה עם מה"ש ואמר להם מה אתם מדיינים כבר נעשה גם הוא למוזר מאוד, ומאמר רב הונא בזה הוא עד שמה"ש מדיינין אלו עם אלו ומתעסקין כו' בראו הקב"ה נראה ג"כ כאלו זה נגד למטרת מהירת בריאת אדם ולדעתי אור נוגה בדבריהם אלו עפ"י דבריהם הערוכים להם במ"א הוא דחז"ל עפ"פ ועשית עמדי חסד ואמת וכי יש חסד של שקר שהוא אומר חסד ואמת; למה כן משל הדיוט אומר מת בריה דרחמך טעון מת רחמך פרוק, א"ל אם תעשה לי חסד לאחר מיתתי (שאין תקות תשלום גמול) הוא חסד של אמת וכן עלה ע"ד דבריהם ז"ל בענין הצדקה שכופין עליה כדרשתם ז"ל עפ"פ ופקדתי על כל לוחציו אפילו גבאי צדקה ועפ"ז נמצא הבדל גדול בין מדת החסד שיתריבה רב שהיא נעשית מחמלת איש על ריעהו ומאהבה אשר חלק לו, ולא כן בצדקה שיכולה להיות מפאת הכפיה שלא מרצון ואהבה, אמנם לעומת זה יש יתרון לצדקה שהיא לעניים שאין לו תקות תשלום גמול, והיה מעשה הצדקה אמת, ולא כן בחסד שהוא בין לעשירים, ויש לו תקות תשלום גמול, ואינו של אמת (לדעתי ע"ז יגיע הוראת מטרת הכתוב והיה מעשה הצדקה אמת ושלום שישתדל

אבל כל א' מאלו שהזכירו בא' משלוש אלה, והלבישו מטרת כוונתם ע"ד הציור והחידה כנודע דרכם בזה להלהיב לבב הרואה. והנה הבכי במיתת בני אדם כגדל הוא לפי ערכם, במות א' האדם אין לו בוכים כ"א מיחידי שאיריו, וזולתם אין מי יחוש לו עוד, לא כן במות אדם חשוב, כי ירבו הבוכים לפי רוב חשיבותו מן הפחותים מערכו והדומים אליו, ורק הגדול לא יתאונן על הקטון ממנו ובמות א' השרים לא יתחייב זה אבילות המלך, אולם במות המלך יעטו אבל כל שרי וגדולי המדינה לפי שהוא היותר *גדול שבעולם, ואמנם מלבד זה נמצא גם הבדל שני לענין ריבוי הבכי, אשר במות אדם החשוב יהיה ענין הבכי על הנזק הנמשך לנו במותו, וע"ז יתכן ורשאים הבוכים להרבות בבכייתם, ולא כן במות א' האדם שלא נמשך כל הפסד במותו ולא יהא הבכי כ"א על מותו, ובזה אין להרבות הבכי, כי נגזר על המת שישתכח מן הלב ובדין הוא שישתכח והוא מתנאי הבריאה, ולדעתי יתכן כי אל זה יגיע הערת מטרת רז"ל במס' שבת דף קנ"ג אר"י בריה דר"ש בר שילת משמיה דרב, מהספידו של אדם ניכר אם בן עוה"ב הוא, ופירש"י שאם כשר היה, הכל בוכין עליו, ומורידין דמעות ומספרין שבחו, והוא לתכלית המכוון כדברינו הנ"ל בב' ההבדלים הא' ע"י ריבוי הבוכין וזה נרמז בדברים האמורים, שאם כו' הכל בוכין עליו, והב' בריבוי ואורך עת הבכי, וזה נכלל בסוף הדברים ומורידין דמעות

הגה"ה

*לדעתי יגיע לזה מטרת רז"ל במס' ב"ב דף אותו היום שמת אברהם אבינו עמדו עליו כל גדולי הדור ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה, אשר להורות בא, עוצם חשיבותו ויקרו של א"א ע"ה מה שבמותו עמדו עליו כל גדולי הדור שזה לעדות על הסכמת היותו היותר גדול בדורו שיגיע חיוב אבלו גם לאלה, ושמלאו נזק מותו רב מאוד והרגש אבידתו מיד, ואותו היום שמת א"א כו' בו מיד נתעוררו והעירו עליו בב' חלוקות, אוי לו לעולם כו' להורות ע"ז מה שנזק מותו מגיע לכל העולם כולו בהעדר המנהיגם, ואמנם לאשר יוכל להיות שלא ירב נזק מותו של מנהיג אם לפי שעה הוא זמן שלום בעולם מריב ומלחמה ואנשי העולם ע"כ קוטב השלימות באוצר המידות שלפי העת אין הכרח כ"כ במנהיג ועד שעת הצורך יהא נמצא מי שימלא חסרונו לזה הוסיפו בחלוקה הב' לומר ואוי לה

עלים למבחן

ולא נמצא תלונת האמת על מניעת בריאתו חזקה כ"כ בעיני הקב"ה ולזה אחזו כאן בציור מליצה לומר שהשליך הקב"ה אמת ארצה שהורידו מערכו, וע"ז אמרו מה"ש מה אתה מבזה כו' והוא נמשך ע"פ מה שנודע לנו שחותמו של הקב"ה אמת, והוא שבכל פעלו וענייניו כולם אפס שקר, ואם הוא ממית מיתתו מיתת עולם, וקייו קיי עולמים ואחדותו לעולמי עד, ומדוע נתן רשות מאתו לברואיו להקטין מעלת האמת, וע"ז השיבם תעלה אמת מן הארץ הה"ד אמת מארץ תצמח, להיות ענין האמת רק מן הארץ הוא עולה שע"י בריאת האדם הזה ניכר מלכותו ותופע עוזו ועולם ידיעת אלהותו, וכל ענין אמיתתו הכל עי"ז יתוודע, ובלאי הוא לגרוע ערכה להקטין תלונתה במניעת בריאת האדם, ועפי"ז יתבאר לנו אמרם ז"ל במס' ערובין דף י"ג ב' שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי ליה ימשמש במעשיו, שכת הא' אמרו, נוח לו שלא נברא כדעת אמת ושלום והכת הב' אמרו נוח שנברא כדעת חסד וצדק, ואמנם נמנו וגמרו שנוח לו שלא נברא שאז היה נצולין מן השקר וקטטה ולא היו צריכין לחסד וצדקה ועכשיו שנברא כדעת חסד וצדק א"כ יפשפש במעשיו אם עושה חסד וצדק שזה וודאי חובה עליו כי רק בשביל זה נברא, ואמרי ליה ימשמש במעשיו שיטיב גם לעשותה ע"נ השלימות חסד של אמת וצדקה בשלום, שיוכשר בריאתו מכל צד אף מצד אמת ושלום.

במס' מועד קטן דף כ"ה כד נח נפשיה ד"ר אבהו אחיתו עמודי דקסרי דמעא, דר' יוסי שפעו מרזבא דצפורי דמא, דר' יעקב אתקימאו כוכבי ביוממא, והדברים יגיעים לקושי הבנת הציור דמעות לעמודי אבן, ואם נעשה נס איזה שינוי מהמורגל שהזיעו טפי לחות יותר ראוי לומר ע"ז אחיתו מיא, ובאמת רבים מפ"ז השמיטו תבת דמעא והגיהו תחתיה מיא, ואמנם בכ"ז לא הונח לנו להרוויחנו בבאור הוראת השינוי הזה, או מהדם הנשטף, והכוכבים שנראו ביוממא, תכלית מה יורינו זאת, ומהיכן נמצאו אם בדרך נס ופלא גזירנא לא עבוד רחמנא ניסא לשיקרא, ואטרוקי בכדי ל"ל להקב"ה,

וחלקי אמרה נפשי בזה להבין דברי חכמים וחידותם אשר הערו במטרת דבריהם הללו ענין נאות מאוד, הוא מה שנודע כי כל דבר מוגבל, בכמות, ומהות, ואיכות, וכן הנכי והמספר, והוא נשתנה

אבל כל א' מאלו שהזכירו בא' משלוש אלה, והלבישו מטרת כוונתם ע"ד הציור והחידה כנודע דרכם בזה להלהיב לבב הרואה. והן הבכי במיתת בני אדם כגדל הוא לפי ערכם, במות א' האדם אין לו בוכים כ"א מיחידי שאיריו, וזולתם אין מי יקונן לו עוד, לא כן במות אדם חשוב, כי ירבו הבוכים לפי רוב חשיבותו מן הפחותים מערכו והדומים אליו, ורק הגדול לא יתאונן על הקטון ממנו ובמות א' השרים לא יתחייב זה אצילות המלך, אולם במות המלך יעטו אבל כל שרי וגדולי המדינה לפי שהוא היותר *גדול שבעולם, ואמנם מלבד זה נמצא גם הבדל שני לענין ריבוי הבכי, אשר במות אדם החשוב יהיה ענין הבכי על הנזק הנמשך לנו במותו, וע"ז יתכן ורשאים הבוכים להרבות בכייתם, ולא כן במות א' האדם שלא נמשך כל הפסד במותו ולא יהא הבכי כ"א על מותו, ובזה אין להרבות הבכי, כי נגזר על המת שישתכח מן הלב ובדין הוא שישתכח והוא מתנאי הבריאה, ולדעתי יתכן כי אל זה יגיע הערת מטרת דחז"ל במס' שבת דף קנ"ב א"ר ברי' דר"ש בר שילת משמיה דרב, מהספידו של אדם ניכר אם בן עוה"ב הוא, ופירש"י שאם כשר היה, הכל בוכין עליו, ומורידין דמעות ומספרין שבחו, והוא לתכלית המכוון כדברינו הנ"ל בב' ההבדלים הא' ע"י ריבוי הבוכין וזה נרמז בדברים האמורים, שאם כו' הכל בוכין עליו, והב' בריבוי ואורך עת הבכי, וזה נכלל בסוף הדברים ומורידין דמעות

הגה"ה

*לדעתי יגיע לזה מטרת דחז"ל במס' ב"ב דף אותו היום שמת אברהם אבינו עמדו עליו כל גדולי הדור ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגה ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה, אשר להורות בא, גודל חשיבותו ויקרו של א"א ע"ה מה שבמותו עמדו עליו כל גדולי הדור שזה לעדות על הסכמת היותו היותר גדול בדורו שיגיע חיוב אבלו גם לאלה, ושמלאו נזק מותו רב מאוד והרגש אבידתו מיד, ואותו היום שמת א"א כו' בו מיד נתעוררו והעירו עליו בב' חלוקות, אוי לו לעולם כו' להורות ע"ז מה שנזק מותו מגיע לכל העולם כולו בהעדר המנהיגם, ואמנם לאשר יוכל להיות שלא ירב נזק מותו של מנהיג אם לפי שעה הוא זמן שלום בעולם מריב ומלחמה ואנשי העולם ע"כ קוטב השלימות באוצר המידות שלפני העת אין ההכרח כ"כ במנהיג ועד שעת הצורך יהא נמצא מי שימלא חסרונו לזה הוסיפו בחלוקה הב' לומר ואוי לה

ומספרין שבקו שהמכוון לספור השבח איננו להלל מי שאיננו עוד אתנו רק כ"א להתעורר ע"י ברוב ההפסד המגיע מהעדר יקר הערך ורב החשיבות כזה ורב הבכי. ועפ"י הוצעת דברים הללו יתבאר אצלי נכון אמרם ז"ל במס' מ"ק דף כ"ז ע"ב אל תבכו למת, ואל תנודו לו, אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשעור הא כיצד ג' לבכי כו' שאין מובן לסמכן של דרשה זו להם על מקרא זה אלא ברמז בו מה שהוסיפו מדעתם לומר, והיה להם לייחס דברים בפ"ע לא יבכה אדם על המת יותר מדאי ולא ינוד יותר מכשעור, אמנם לפ"ד הנ"ל יתכן מאוד בהבנת הענין כי נתעוררו חז"ל על יתור מלת לו במקרא זה. וכן מלת ואל השני בו, והיה מספיק לומר אל תבכו ותנודו למת וגם נתעוררו אח"ז בכופל ענין הבכי לומר בכו בכה, ולזה השכילו לדעתם כי מטרת הכתוב הוא אל הערת דרשתם ז"ל בו והוא עפ"י הקדם הוצעת שני הבדלים במות א' האדם שלא יתכן ריבוי הבוכים, ורב ואורך עת הבכי, ולא כן אצל א' החשובים, שיתכן ב' דברים הללו, בריבוי הבוכים לפי רוב חשיבותו, ורב עת הבכי שאינו על מותו שדין הוא שישתכח מן הלב כ"א על ההפסד הנמשך לנו מעזבו אותנו, ואף אם הלך חי מאתנו היה מקום להבכי הזה, אמנם הבכי אצל שארי

הגה"ה

לספינה שנזקה ואבידת קברניטתה גדול ורב מאוד לאנשי ספינתו, ואמנם בזה איננו מגיע הנזק לאנשים זולתם ע"כ הורו כאן בב' חלוקות הללו שיש בזה מה שאין בזה, להעיר אותנו שכמלאת היום במותו הפסד שני דברים האמורים, ולכן לא כללו דבריהם כא' לומר אוי לו לעולם כו' ולספינה, שלא יהא מקום להבין כי כמלא במותו גם נזק הב' אולם הוא איננו מגיע לכל, ע"כ הורו באמרם אוי כו' ואוי כו' לומר שחלוקת ב' דברים הללו מגיע במותו כאחת לכ"א, (כולי האי ואולי נכנס כאן עוד בהערת ב' חלוקות הללו אוי כו' ואוי כו', הא' לענין שירבו הבוכים והב' לענין שירב הבכי, ובמילות שאבד מנהיגו יוכל להיות שנרמז בזה מה שהמלוכה יכולה להיות גם מלך ירושה ושלטון ומלך כזה ינהל עניניו עפ"י יועצים ושרים, אולם מנהיג הוא מצד תבונתו, וחכם שמת אין הכל ראוים לחכמה אבל מלך שמת הכל ראוים למלוכה) והמשכיל יבין מה שהעליתי בבאור המאמר הזה, אף שלא ניכתי בו קושיית והערות הנופל בו קוץ לדברינו אלה.

ב"א היא רק על מותו ואם הלך חי לא היה שום מקום לזה כי אין נזק בזה שזז מאתנו, ויהא לדעת רז"ל הערת מקרא זה לנו ע"ז לומר אל תבכו למת שהוא מאמר מוסב לרבים, שלא יבכו הם על מי שאין הבכי מנזק הנלאה על ידי העדרו כ"א על מותו, לבל יפליגו לאיש חשיבות שאינו ראויה לו בערכו באמת בריבוי הבוכים, וזה הורו בהוספת דבריהם אלו יותר מדאי להורות מטרת המכוון כאן במקרא זה בחלוקה זו שזו לוטה בדבריו אלו בעצמם מה שהוסיפו לביאורו, ובחלוקה הב' ואל תנודו לו הוא לדעתם למטרה ליקירי הבוכים שניתנה רשות להם מצד השאירות להתאונן במותו, שגם אלו לא ירבו הבכי ויפריזו עליו המדה לנוד לו שהוא יותר מהראוי לו, וע"ז הוסיפו כאן מלות יותר מכשיעור לומר שזה המכוון בחלוקה זו, למנוע ממי שאינו ראוי לזה רב ואורך עת הבכי, והוסיף המקרא הזה לדעתם בסיומתו לומר בכו שהוא מאמר הליוי לרבים עם תוספת מלת בכה עפ"י המקור להורות על התמדת הבכי זמן רב ג"כ, שזה רק להולך כי לא ישוב וגומר שהוא במות א' החשובים שאין אנו מתאוננים על מותו, שהוא תכלית מגמתו, לבוא לחזות בנועם ובשרון פרי שכר עמלו בעולמו, כ"א הבכי הוא על מה שהלך מאתנו שאז יתכן זה ולא ז"ז, ואחרי כי כן הוא להיות ניכר הוראת הנספד מרוב הבוכין בשגם אם יגדל הבכי בין גדולי דורו זהו לאות על רב גדלו של הנעדר, דעת לנפשינו ינעם שבאו חז"ל לציין לנו מה שבמיתת ר' אבוהו נתפשט אבלו גם בעיר קסרי ששם היה מעון החכמה ומשכן גדולי המדע בימיו, (ומבואר הוא בתלמוד דחז"ל ע"פ צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר ר' י לקסרי), ושגם היותר גדולי הדור נתעוררו עליו שם, לצייר זה לנו באמרם אחיתו עמודי דקסרי דמצא שהוא כינוי נכון לגדולי הנבונים אשר בתוכה, כאמור וצדיק יסוד עולם והם הם עמודי בית ישראל (בל"ז יתייחס היטיב על אלו תואר עמודים, כי העמוד הוא משען הבית, וכן ההוגים הם משען ויסודי בית התושיה) והוגדל הספידו בכמות הבוכים.

ואמנם כן במהות ההספד ג"כ חלוק הוא בערכו לפי ערך גדולת הנספד, כמו שמצינו במיתת ר"א הגדול שמבואר במס' סנהדרין דף ס"ח ובאדר"נ פרק ט"ו שקרע ר"ע את בגדיו' כשמצא ארונו והיה תולש את שערו ומכה על לבו עד שדמו שותת והיה צועק ובוכה ואומר אללי רבי עליך מאחרי שהנחת כל הדור כולו יתום פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, מעות יש לך עלי ואין לי שולחני לרצותן, ואמרתי לבאר כל פרטי המאמר הזה, מהו צרוף מלילת אבי אבי יאמר עם

מעות יש לך כו', ומה זה שלא הוסיף תואר אחרי על ר"א כ"א פעם אחת בקלוקה הנ', ומה הוא ענין הפתיחה בשורה שלא נוסף בה ממה שאמר כבר אללי כו' שהניחת את כל הדור כולה יתום, עפ"י מה שהגדתי לבאר מה שהרגישו רבים כבר בענין האמור במקרא עת הורס והונף ועלה אליהו בסערה השמימה, ואלישע רואה והוא מצעק ואומר אבי אבי וגומר, ונתעוררו בזה על מלת מצעק שהיא בבנין הפעיל פיעל יוצא לשלישי, שיותר נכון היה לומר והוא צועק ואומר, גם בענין התואר הזה אבי אבי וגומר אשר הוא כנעלם המובן, שהענין הוא מה שבאמת היה אליהו היותר גדול בדורו, ובעלותו השמימה, אם יוסיף הא' להפריז להתאונן עליו יותר מדאי יחשב זה לגרעון הנשארים, כאלו הוא לבדו ניתן לו לב לדעת הנחסר מעמו ולא לזולתו, ואמנם אלישע נוסף ע"ז מה שנכלל בצער הענין בסלוק אליהו עם בני דורו שנחסר מהם היותר גדול ביניהם, נוסף לו מה שיצק מים ע"י והיותו הוא לבדו תלמידו, וא"כ מזה ירב הפסידו, בהסתלקו בהנוגע אליו בפרטית שנעדר זה שהיה גם רבו, והן הרב יתואר בשם אבי אבי לדעתי והוא עפ"י דברי חז"ל שרבו קודם לאביו בב"ד מפני שזה הביאו לחיי עוה"ז וזה לחיי עוה"ב ונודע אמרם ז"ל ע"פ כי ביה ה' צור עולמים, העוה"ז נברא בה' ועוה"ב נברא בי' ולכן אם זה שהביאו לעולם שנבראת בה' נקרא אבי זה שהביאו לעולם שנבראת בי' נקרא אבי אבי, וזהו היה הוראת אלישע בדבריו בעת יצא להפליג ולגזור בכייתו על סלוק אליהו יותר מכל בני דורו עד שהיה מצעק אחרים עמו שנתעוררו אודותו, וידע זאת שאחרים יאשימוהו כאלו היותו מחזיק עצמו שהוא לבדו מבין ומכיר ערך הנעדר ולא זולתו, ע"כ ענה ואמר לנקות עצמו בזה כי לא כן הוא, הן מודעת זאת לכל היות הנוכחי רכב ישראל ופרשיו, אמנם בכ"ז נוסף לאבוני עליו כי אבי אבי הוא, וזה יספיק להצדיקו על הפליגו בצעקתו עליו, וכן גם במיתת ר"א הגדול, אף שהיה היותר גדול בדורו מה שיבינו הכל להתאונן במותו, בכ"ז גדלה דאבונו של ר"ע במותו ממה שלא היה אדם שלמד ממנו דבר כ"א עקיבא בן יוסף ולו נוספה אבידת רבו, ולכן נתעורר מאוד עליו עד שהכה על לבו והיה דמו שותת ונכדי להסביר לרואי' טעם הפליגו בהספידו פתח אמרי' לבאר כי אויה לו ממיתת גדול הדור שבזה ישתווה לכל בני דורו שנשארו יתומים, ואולם ז"ז אויה לי נוסף בדבר עליך אחרי (שהיה רבו בפרטית), ולזה פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, מעות יש לך עלי ואין לי שולחני לרצותן, להורות מה שנוסף לו בהפלגת צערו

באבידת רבו שלא השאיר במותו כערכו, וגודל ההפסד אשר לבני התורה שנעדר ממנו, ולכך הרשה עצמו להכות על לבו עד שהיה דמו שותת, שאסור לעשות על מת אחר משום ושרט בבשרכם על מת וגומר, כמבואר בתוס' במקומו במס' סנהדרין, דמשום תורה עביד הא על לערו ולא על המת (אסור שרט למת הוא רק לפי שמתאונן יותר מדאי ונראה כמתרעם על מדותיו של הקב"ה וכופר בנצחיות השארת הנפש וכ"ז נופל במה שמצטער על תורתו שנלקח מאתו ע"י מותו של זה ולא על גוף ענין מיתתו), והמירס מזה אשר במות היותר גדול בדורו הרשה עצמו תלמידו להיות מכה על לבו עד שיהא דמו שותת לארץ, והנה התלמידים יתוארו לקז"ל בשם מרגלא כאמרם ז"ל הוי גורנא מרבנן דמיא לפרליגא דתותא דקלא כיון דכביש כביש וכן במדרש ע"פ ינולו מעיינותיך אימתי יפולו מעיינותיך בזמן ונוזלים וגומר אם אתה ככנור הזה המקלח שאין לו הפסק, ובאמת יתייקם להם היטיב שם זה בהיות מים עמוקים כקל נובע מקור מדע, והם הם המקלקים מי התושיה והמדע, ואל זה יגיע מטרת האמור לדעתי במיתת ר"י שספנו מרגלא דמא שהרשו עצמם הת"ק בדורו להתאונן עליו ולהפליג כי כר"ע במיתת ר"א עד שיהא דמם שותת לפי שנגלה להם בו היותו היותר גדול בדורו בתורה ונפרץ הספידן עליו במהות ההספד כאמיר,

ואולם גם בענין איכות ההספד ג"כ חלוק הוא ומבואר במס' מ"ק דף כ"ב ת"ר קנס שמת בית מדרשו בטל אב"ד שמת כל בית מדרשות שבעירו בטלות, נשיא כו', וענין בטול בהמ"ד הוא לדעתי משום שאין לשום אדם בעולם להיות כסיל מולא דיבה לבשר את הרע, ולדעת הגאון החסיד רח"ו ז"ל כרמז זה בדקז"ל מס' ברכות דף על בשורות טובות כו' ועל שמועות רעות כו', כי את הרע אין האדם רשאי *) לבשרו, ולא יתוודע לאדם כ"א ע"י איזה שמועה ממי שלא ידע להיות נזהר להשמיעם דבר זה, ובמיתת א' האדם הוצם לקק שפיכת המים שידעו שכניו שיבואו להתעסק בקבורתו, ואמנם במיתת אדם גדול שיש חיוב לעסוק בהספידו, וא"א לעשות זה ע"י הכרזה שלא לבשר את הרע, לכך היקבע לדין בחכם שמת

הגה"ה

*לדעתי יתכן הנאור לדקז"ל במס' כתובות דף ק"ד דאמרי רבנן כל מאן דיימר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, שאינו מובן על מה ולמה יהיה קטא משפט מות לאיש הזה! שלא כאמר זה מאתם ע"כ היעוד שיהא כדקר מי שיאמר כן, שהרי בר

להיות בית מדרשו בטל, וידעו הבריות שחייבים בהספידו שמת חכם א' מבהמ"ד הזה ובאב"ד שכל בני עירו חייבים בהספידו כל בהמ"ד שבעירו בטילות וכן בנשיא כו', והוראת דבר זה מביטול בהמ"ד כעשה במיתתו של רי"ע, ויתיישב לזה הציור בדחז"ל ע"ז אתקימאו כוכבי ביוממא, להיות לדעת חז"ל ת"ח יכונים בשם כוכבים כמבואר במ"ר פ' איכה רבתי פסקא ר"י דסככין כו', עד אשר לא תחשך השמש זו מלכות בית דוד דכתיב וכסאו כשמש נגדי, והאור זו תורה שכתוב בה כי נר מצוה ותורה אור, והירח זו סנהדרין שהייתה כחצי גורן עגולה, והכוכבים *) אלו הרבנן דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים, וכן כאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, ואל נכון יתיישב להם תואר כוכבים, ובהיותם בטלים מבהמ"ד ונראים בראש חוצות לעיני הבריות שלא כמרוץ ההרגל להם, להיותם כלואים יושבי אוהלים, יתכן ע"ז ציור אתקמאו כוכבא ביוממא שנראו לעיני רואים שלא בעונתן ככוכבים שנראה ביום, שהוא שלא בעונתן,

הגה"ה

קפרא בא ואמר כלחו אראלים כו' שהוא הוראת הדבר הזה שנח נפשיה דרבי, וחכמים הגידו לו בתורת שאלה ע"ז נח נפשיה דרבי, ולא נזהרו בדבריהם לדרוש אתו באופן אחר, ואלא רק שנאמר אתם על גדר הראוי, כי להיות רבי בדורו היותר גדול בתורה וגדולה וחשוב למלכות ומכל צד ענין מותו נזק רב לעמו, וא"כ זה שבא רק לבשר את הרע ממיתתו להם זה יענה עדות שלימה בנפשו היותו הרע שבאנשים בטבעו, עד שערבה לבו להיות איש רע מבשר הרעה הגדולה הזאת, ולאיש כזה ראוי לו שידקר בחרב, שיעלה לו כך, על גודל רעת תכונתו.

*ע"ד כבוד אבי הרב הג' יתכן להעמיס בנושא הדברים האמורים וזכור את את בוראך בימי בחורתך וגומר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים, ע"ד מליצה שברמז גם תוכחת מוסר לבני אדם הנשענים בחוסן ועוז הורתם ואבותם וא"א, ואחיהם, ולא יעורו לזכור את בוראם כ"א בראותם כי אזלת יד כבר במיתת אבותיהם וא"א ואחיהם, ואפס משען עוד להם מהם, שבא ההערה לומר וזכור את בוראך וגומר עד אשר לא תחשך השמש והירח והכוכבים והוא

ואפשר עוד לפרש זה באופן אחר עפ"י המאמר בשס' מ"ק דף כ"ה ב' כד נח נפשיה דר"י פתח עלויה ר"י בן אלעזר קשה היום הזה כיום בוא השמש בצהרים דכתיב עמוס ח' והיה ביום ההוא והבאתי את השמש בצהרים ואר"י זה יומו של יאשיהו, וביאור המאמר הזה הוא לדעתי לפי שכתוב דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת וזרח השמש ובא השמש ודרז"ל ע"ז עד שלא שקעה שמשו של זה זרחה שמשו כו', ולפ"ז מה יש להתאונן במיתת צדיק א' והרי נולד אחר במקומו, אמנם הענין כך הוא באמת אם האריך הצדיק ימי שני חיי דורו ומת, אזי באמת נולד אחר לפי שראה הקב"ה בצדיקים שהם מעטים עמד ושתלם בכל דור, ודבר זה נרמז כאן דור הולך ודור בא, אז והארץ לעולם עומדת בענין זה וזרח השמש ובא השמש ועד שלא שקעה כו', לא כן אם מפני רעת בני דורו נאסף הצדיק שלא בעונתו בחצי ימיו, אז אין אור אחר זורח במקומו, והנה יאשיהו מת ג"כ שלא בעונתו כי נאמר לו ביעוד שיהי' נאסף אל אבותיו בשלום, וכתיב ויורו המורים כו' שעשאוהו ככברה והיכן אסיפת שלומו אלא זהו שלא נקרב בהמ"ק בימיו ונסתלק לפני זמנו ושמשו שקעה ולא זרחה אור אחר תחתיו, ויתייקם היטיב במותו לומר והבאתי את השמש בצהרים, שמש הבאה בלילה נמצא אור אחר (הוא הירח) זורח במקומה לא כן בשמש הבאה בצהרים שנשאר אח"ז בלי שום אור כלל ובזה אנו רואים כי יתייקם הת"ח הגדול לאור השמש, והתלמידים יתייקשו עפ"ז לאור הכוכבים והן אנו יודעים שהכוכבים קיימים ביום ג"כ ואין אורם ניכר מפני אור הגדול של השמש, וכן ע"י שהי' ר' יעקב קיים שהיו אורו גדול לא נראה אור אחר בימיו אמנם במותו אתקמילו כוכבים שנראה אור ת"ק רבים בשביל העדר אורו הגדולה (הדברים הללו העלה מצודתי די נאר עת עיני עוללה על

הגה"ה

והוא כינוי למיתת האב והאם והאחים, ותואר השקיעה הוא על המיתה, ושמש וירח וגומר הוא כנוי לאב ואם ואחים כמו והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים וגומר, הדברים הללו יצאו מפיו בעת עמדו בבכי ומספד על אחיו הגדול ממנו כשגב בתורה וגדולה, וידוע לשם ולתהילה רצוי כל אחיו מוהר"ר שמעון חן טוב זללה"ה. גם מפיו יצאו אז דברים נכוחים וישרים מאוד ערוכים אתי בקונטרס שם משמעון אשר יהמה לבי להוציאו לאור הדפוס לתת זכר עולם לבן תמותה ההולך בלא בנים דודי הנ"ל.

עלים למבחן

מות רב קביני הגאון הגדול בספ' שלום ירושלים ואתי עמי ערוך קושרת שלימה דברי יגונים אלא דבר בבאורי מאמרי חז"ל כי"ג במקומות רבות) .

במס' ב"מ דף נ"ט תנא באותו יום השיב ר"א כל תשובות שבעולם ולא קבלו הימנו , אמר להם אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח כו' , א"ל אין מביאין ראיה מן החרוב , וא"ל אם הלכה כמותי אמת המים יוכיח כו' א"ל אין מביאין ראיה מן אמת המים, חזר ואמר להם אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו גער בהן ר' יהושע ואמר אם ת"ח מנצחים זע"ז אתם מה טיבכם , חזר ואמר אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו , יצאתה ב"ק ואמרה מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא כו' זרות המאמר הזה גלוי לכל עד שנמלא לבבו של האדם הגדול רבינו חכנאל בעהתו"ס לומר שראה תלמיד א' בקלוס כן , ואנוכי לעצמי אחרי אשר נפלאתי מאוד בכמה דברים הבלתי מובנים במאמר הזה , א' מהיכן נמצאו החרוב ואמת המים במקום מושב החכמים להתוכח על דת תושיה , ואם הוציאם ר"א למקום אחר שנמצאו בו , מדוע לא נרמז זה במאמר הנוכחי, ב', איך עלה ע"ד ר"א , שיהא זה מכריע ושילמדו ממעשי נסים נגד הכלל המוכח אין למידין ממעשה נסים , ג', אם ראה ר"א כבר שלא נתקבל אצלם מעשה נסים מן החרוב , במה הקליט בדעתו שייעיל בדבר זה מעשי נסים אחרים מאמת המים כו' ובמה יהא כוחן גדול , ד', למה לא גער ר"י בחרוב ואמת המים ולא ענה להם כמו שענה לכותלי בהמ"ד אם ת"ח מנצחים זע"ז אתם כו' , ה', כבר העירו ע"ז בעלי התוס' למה נשתנה זה שהקלימו כאן שלא לשמוע אל הב"ק משום שכתוב בתורה אחרי רבים להטות ולא כן נגד מחלוקות ב"ש וב"ה שיצתה ב"ק ואמרה והלכה כב"ה (ואעפ"כ נאמר שם בתלמוד ע"ז וכי מאחר שאלו ואלו דברי כו' מפ"מ זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן , מפני שנוחין ועלובין הי' יעוין במס' ערובין דף י"ג) , והרי שם הועילה הכרעת הב"ק , ואמנם אפשר כי שם היה להם גם ליסוד מוסד מקרא האמור אחרי רבים להטות , אולם לפ"ז לא היה צורך כלל לדברי הב"ק , וגם כן לפ"ז אין מקום לשאלת חז"ל וכי מאחר כו' מפ"מ זכו ב"ה , והרי יש כאן מטען עוז מזה שנאמר אחרי רבים להטות , ו', ענין אלו ואלו דברי אלהים חיים מאוד איננו מובן אבל אלו שהללו פוסלין , והללו מכשירין , אלו מטמאין ואלו כו' , ולא מצינו בתלמוד זה על מחלוקות תנאים אחרים , (ובמס' גיטין דף ו' מצינו ג"כ מאמר זה שם ע"א אלו ואלו דברי אלהים חיים , הן זבוב מצא ולא

הקפיד כימא מלא והקפיד וכאן יתכן זה מאוד שיש מקום לדברי שניהם , ולא כן במחלוקות ב"ש וב"ה לענין טומאה והכשר , שאם יהיה כדברי הא' לא יתכן עוד כדברי השני , ואחרי כל הפלאות הפלא ופלא , שמתי אל לבי אולי אוכל למצוא פשר דברי חכמים וחידתם הלוטה , והנה הערכי מקור ניכתי לבוא אל הבאור המאמר הסתום הזה , עם ההקדם עליו הוצעות אחדות , הנה הוא מה שנדע עפ"י המושכל והד"ת להיות בדבר שיעלם מאתנו הוראת הדין עפ"י הקבלה עלינו לשמוע עליו הוראת חכמי הדור בימיו , ואם ימצא אז שני חכמי הדור והם מחולקים בדבר זה , והא' מהם מוכנה מכל לד וכל עסקו ועמלו אינו אלא בתורה , והב' עם היותו גדול בחכמה כהראשון , אפס טרדותיו רבות בענינים שונים מפריעים אותו מלבלות כל עתותיו בלימודיו , אזי מלידינו יהא הכרעת דעתינו יותר למי שאינו עמל אלא בתורה אף שיהיו שניהם שוים בחכמה , וכן אם ימצא בענין כזה ב' חכמי הדור ששניהם שוים בשקידת למודם , והאחד מהם גדול בחכמה , ג"כ יהא ההכרעה כמותו של זה שהוא גדול בערכו נגד חבירו , וכן אם יהיו שניהם שוים גם בזה , ורק שנוסף אל האחד שלמד מפי מורים רבים יותר מחבירו , ג"כ מלד זה יהא הכרעה נוטה לזה נגד חבירו , ומלינו פעמים רבות ששאלו אף ממי שאינם גדולים בחכמה אולי נגלה להם מה שראו לא' החכמים שהכריעו בדבר כי"נ להיות להם לפתח עינים בענין הנעלם מהם, ומעתה נחפש למצוא בערך ר"א נגד חביריו בדורו כמלא שנשגב בערכו למולם בכל ג' דברים האמורים , הא', נדע ממנו שהיה בנו של הורקנס (עשיר גדול בימיו) ועזב את אביו לעיר לימים ומאם בעושרו וכל קניניו החמודים למ"ע , ובחר בכלי חמדה באמת ועלה ללמוד תורה אצל ר"י , והחיה עצמו בדרכו בשדמות עפר ג"ל בקר , וכשעלה אביו להדירו וראה בכבוד תורתו ונתרלה להעניקו בכל עשרו , מאן לקבל זה מאתו , ונשאר בדעתו בענין זה על מלב א' להחיות ולהסתפק עצמו בדבר המצוי בכל עת במקומו במחיר מועט , עד שנשאר עוסק כל ימיו רק בתורה , מה שלא עלה כן לכל חכמי דורו , ר"ג נשיא בימיו , ומקרובי המלכות , (ועי"כ הוצרך לעסוק גם בלשון יונית וחכמות שונות) , ר"י מנותלי ביתו ניכר מעשיו , ר"ט עשיר ב"ע שונים וקונה עיירות כמבואר לחז"ל מה שעשה לו ר"ע שחלק ממונו שנתן לו על קנין עירות כו' ובעל גנות ופרדסים ומשגיח עליהם בעצמו כמבואר לחז"ל , בעניניו עם האריסים , ר"ע ג"כ תמורות רבות הי' לו בימיו וכן כולם , הב', נדע לכל היותו גדול מהם בחכמה שע"כ נקרא בשמו

ר"א הגדול וכן אמרו עליו אם יהיה כל חכמי ישראל בכ"א והוא בכף שניה יכריע את כולם, הג', מה שנוסף לו על חביריו בלמודיו מפי מורי' רבים, מצינו מבואר לחז"ל במס' סנהדרין דף ס"ח שאמר על עצמו הרבה תורה למדתי מרבותי כו' ולא חסרתי כו' ובאדר"נ אוי לכם שתי זרועותי שהן כב' ס"ת שנגללין כו' ואמרו עליו משמת ר"א נגנז ס"ת (במס' סוטה דף מ"ט והוא מה שקבל הרבה מרבותיו ולא היה אדם כו') ובשלום אלה גדלה ורבה ערכו נגד חכמי דורו שיספיק בינת כל אחת מאלה לענין שיהא הכרעת הדין כמותו, ובזאת נמלא לבבו של ר"א לענות נגד חכמי דורו בראשונה אם הלכה כמותי חרוב יוכיח, והוא כינוי לעולם שקידתו בלימודיו ע"י מעוט הסתפקו בדבר היותר זול בעולם במקומו (כנודע אמרם ז"ל על רחב"ד שילתה ב"ק ואמרה עליו כל העולם כולו נזון בשבילו, והוא די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש, וכן אמרו על עולא שאיקלע לבבל. וראה שהחרובין כ"כ בזול ואמר מלי כנא דדובשא בזוזא ובבלאי כו' בלילה כו'), ומאן ר"א בראשונה לענות להם מרוב מדעו ותבונתו בשכלו למולם, או מה שנוסף לו ידיעתו ממה שקבל מרבותיו, שזה נחשב לו לעילוי ולהם לגרעון והליץ מענין החרוב, וע"ז השיבו ר"י אין מביאין בחרוב, להיות בדבר נקלה כזה מה שלא נצרך לכך שקידת זמן רב לדון ע"ז, אין בזה הכרע, והם אדונים בענין כזה כמותו, וע"ז הוסיף ר"א לענות מגודל שכלו ורוחב תבונתו. והיותו נשגב בערכו מהם, ודבר זה לוטה בהוראת דבריו אמת המים יוכיח שהוא כנוי למקור מדעו (כאמור מים עמוקים נחל נובע דברי פי חכם, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, יפוצו מעייניך חוצה, וביותר דברי תורה נמשלו למים כו') וגם בזה מצא ר"י להיות מספיק דברי תשובתו בראשונה להיות זה דבר וענין קטון שלא נצרך לזה רב תבונות ועי"כ אין להשגיח בזה שהוא גדול בחכמה, שזה יועיל רק לשיספיק דעתו יותר בענין עמוק ורוב תבונות בו, וע"ז נזדרז ר"א עוד בטענות כותלי בהמ"ד יוכיחו, והוא להעיר למולם במה שנוסף לו שנשגב למולם ערכו בענין התלוננו באוהלי בתי מדרש לחכמים, שעי"ז הרבה קבל מרבותיו, (כמבואר בירושלמי שאמו של ר"י היתה מוליכה עריסתו לבה"כ בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה ומפ"ז נאמר עליו אשרי יולדתו, וכן אמרו במס' ביצה דף כ"ד א"ר לעולם אל ימנע עצמו מבהמ"ד אפילו שעה אחת כו' אנא דהוי בי מדרשא הדדי בי לוי דלא הוי כו' לא הדר ביה), ובענין זה לא מצא ר"י לתבוע טענת ר"א מפני היות ענין זה שנחלקו בו אינו דבר גדול, שאם כבר הורה זקן בזה אינם יכולים לחלוק

עוד בדבר, ולכך נתעורר ע"ז בדבר אחר לומר אם ת"ק מפלגים וע"ז והוא להיות דבר זה שנחלקו בו הוא בענין חדש שנולד רק בימיהם ולא היה כלל בדורות הקודמים, וא"א שהגיע לאזניו איזה קבלה מרבותיו בענין זה, שלא דנו כלל הראשונים בענין כי"ב ומה יועיל ויושיע מה שקבל הרבה מהם בענינים אחרים, לדבר זה של ענשיו שלא יצאה הוראה ע"ז מהם בברור, ואין בו אלא מה שידונו מדעת והכרעת עצמם בענין זה, ואם ת"ק מפלגים זה עם זה, רק לכוון דעת עצמם בדבר ההוא, אתם קה טיבכם, מה הכרע יש כאן עי"ז, והמשכיל יבין שלא ניתן תשובה זו אצל הראשונות, וכן תשובה האמורה בראשונה מר"י לא היה מספיק כאן, ואחרי אשר כל זאת היה ללא הועיל הוסיף ר"א לענות אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, וטרם אענה לבאר זאת הנני להעלות מה שאמרתי בבאור אמרם ז"ל אצל ב"ש וב"ה שנחלקו כו' ויצתה ב"ק ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים שנזכר למעלה כבר אחתי מה שיש להעיר ע"ז, ופתרון הדבר הוא ע"ד עפ"י מה ששאלתי להגאון בעל תוי"ט (אבי א"ז) שהעמיק הרחיב לדבר מענין בת קול ולדעתו יבוא זה בכנוי, ג"כ על דברים ידועים המוקלטים בעולם שנגלים ונשמעים אצל הבריות בלי נודע מבטן מי יצאו, והעד ע"ז אצלו מה שאמרו חז"ל, שזמן רב קודם שנחרב הבית הי' נשמע דברי הב"ק שיוצא בכל יום ואומר ירושלים לחרבא ועמא לקטלא ועקא סגיאין כו', שאי אפשר לומר בזה שיצאו ממקור עליון, כי מפי עליון לא תצא הרעות ובשגם בהקדם זמן רב, אפס כי המובן בזה מה שהוסכם והוקלט כבר אצל הבריות בברור הדבר שיהיה כן לפי רוע דרכיהם וקלקולם בזמן ההוא, ומפני יראת ראשי בריוני כקנאו העונים זאת ולא נודע מבטן מי נובעים הדברים כ"א אשר הם תולדות קול הנשמע ומשוטט בעולם, וע"כ יתואר זה בשם בת קול לומר שהדברים הללו הם תולדות קול הנשמע בלי נודע מבטן מי יצאו, (לדעתי גם כוונת המאמר ועוף השמים יוליך את הקול, ובעל כנפים יגיד דבר, הוא מוסב על דברים הדאים ועפים ומשוטטים בעולם בלי נודע מבטן מי יצאו, והוא כענין הערת חז"ל אזנים לכותל שהוא להעיר לאיש להיות נזהר לבלי לדבר דבר שראוי לו להסתירו מן הבריות, אף כי אפס כעת לפניו מי שיש לו להיות נזהר ממנו, מטעם האפשרית שישמעו הדברים לזה שנצב ועומד אחורי הכותל הבלתי נגלה לעין הרואה, וכן מפ"ז מתייאם תואר עוף על עשתונות ושרעפיי בני אדם כאמור ובני רשף יגביהו עוף, וכהערת חז"ל ע"ז, וכן אמרו בציור המובן הזה שכל עוף הפורח עליו באויר כו',

שהוא כינוי לחז"ל על הגה עשתונות בלתי לודקים, שלא היה כתעה מהם מפני רוחב שכלו ותבונתו כמבואר זה לבעהע"ר), והנה כבר נזכר זה בדברינו מה שעפ"י התורה בדבר הנעלם יש לנו לשמוע להכרעת חכמי הדור, ואם הם נחלקים בדבר, זה לנו ליסוד מוסד להיות אחרי רבים להטות בין חכמי הדור אשר הם שוים בערכם בחכמתם, ולא כן אם יש מן החולקים גדולי וקטני הערך אף שירבו הקטנים במספרם, אין לנו עוד לנטות אחרי הרבים בזה, וכן היה אצל בית שמאי נגד ב"ה, שהיה שכלם רחבה, וע"כ ערבה לבבם של ב"ש לעשות הלכה כמותם אף שרבו החולקים עליהם, לפי שהם פחותים מהם, ואלו אמרו ב"ה הלכה כמותם לפי שרבו לאולם, ולא מלאו ענין רוחב שכלם גדול כ"כ עד שלא יחשב כלל מה שרבו לאולם במספר, והי' הדבר הזה תלוי בדור ההוא, בהכרע הדין במה שנחלקו, בהסכמת בני דורם עפ"י מה שיבחרו דברי הא' מהם לקבוע הלכה כמותם, והיה אז דברי שניהם עוד דברי אלהים קיים לענין זה שאם יסכימו עליהם הבריות שיקבעו כן להלכה, עפ"י בחירתם בם, ועל כן יצתה בת קול, (והוא כינוי לדברת בני אדם בכלל ע"פ השמועה כאמור) אלו ואלו כו' והלכה כב"ה, שאעפ"כ שב"ש מעט גדולים בערכם בכ"ז הם נוטים להכרעת ב"ה, מטעם שנוחים ועלובים הי' ולא עוד כו' ולא נחשדו אצלם שיעמדו עליך אם יבינו בם היותם בלתי נכונים באמת עפ"י הכרעתן, מאח"כ בית שמאי שלא נאמנו אצלם ע"ז, ולזאת לנכון הערו חז"ל ע"ז וכי מאחר שאלו ואלו כו' מפ"מ זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותם והעלו בזה שהוא מפני שנוחין ועלובין הי' כו' והוא מטעם האמור מאתנו, שאין לומר מפני שכתוב אחרי רבים להטות שאינו כן בכי"ב שאלו גדולים כו', (אמנם אחר שהוחלט והוקבע הלכה כב"ה נגמר הענין להיות דברי ב"ה דברי אלהים קיים ודברי שמאי כמי שאינם עוד), ואמנם כן עם מה שנודע לר"א, שיגדל ערכו אצל הבריות נגד מי שחולקים, עליו ולפי אומדן דעתו בטח בזה שיהא הכרעתם בזה כמותו, הוסיף עוד לעשות אם הלכה כמותי מן השמים יוכיחו, שסוף הדבר שיערה ה' ממרום רוח רצון בלב הבריות בדורו להכריע כמותו בענין זה שהוא נחלק עם חביריו אף שרבו עליו במספרים וכן היה באמת שילא ב"ק (והוא כינוי דברת בני אדם בדורו בכלל עפ"י השמועה כאמור, מה לכם אצל ר"א שהלכה כמותו בכ"מ, שנמלא ערכו רב ורם בעיניהם עד שעתה נרלו להכריע כמותו, אף נגד רבים שחולקים עליו, וע"ו השיב ר"י אין משגיחין בב"ק כו' שכאמר בה אחרי רבים להטות, שאין כבר כח הב"ק יפה עתה לנטות מזה

מה שהקליטו כבר בענין מחלוקות ב"ש וב"ה, שילאה הוראה מאתם להיות אחרי רבים להטות, אף נגד מי שהיו גדולים בערך נגד החולקים עליהם, וכן יקום גם עתה אצל ר"א שאף שהוא גדול מהם, בכ"ז, אינו נכון לנטות מדברי חבריו שרבו עליו הרבה במספר, ממה שרבו ב"ה נגד ב"ש, שזה יספיק כאן אף אם יחליטו ערך ר"א בגד חכמי דורו רב מאוד מערך ב"ש נגד ב"ה, ומפ"ז בל יזוז הוראה זו ממקומה גם היום לנטות אחרי הרבים זאת הוא אשר מלאה ימיני בפשר באור המאמר הסתום, ואם העתרת מיליי ושגיתי מה בהם, ה' הטוב יכפר.

ברכות דף י' ע"א א"ר המנונא מ"ד מי כהחכם יודע פשר דבר, מי כהקב"ה שיודע לעשות פשרה בין שני לדיקים, בין חזקיה לישעיה חזקי' אמר כו', א"ל כבר נגזרה עליך גזירה, א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארה של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, אתמר נמי ר"י ור"א דאמרי תרווייהו אפילו חרב חדה מונחת ע"כ של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים; א"ר חנן, אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת אל ימנע עצמו כו', וכבר נתעוררו רבים בזה בענין הסיוע כאן מהך דאתמר נמי כו' שהיא כיהודה ועוד לקרא כידוע שערך האחרונים נגרע תמיד מן הראשונים כמבואר לחז"ל במס' שבת אר"ז אם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואם הראשונים כב"א אנו כחמורים כו', ויותר עוז ואומץ יש לזה שנתקבל לחזקיה מאבותיו מהך דההיא, וכן יפלא מאוד במאמר ר"ח ע"ז אפילו בעל החלומות כו', כאילו דבר זה הוא מה שיסבב יותר למנוע מן הרחמים ממה שחרב חדה מונחת ע"כ כו', עד שבא להוסיף גם בזה, והוא אינו כן באמת וזה נגרע יותר בערך, אמנם לדעתי באור הדבר כך הוא לפי שנוסף במאורע הזאת אצל חזקיה שנאמר לו בשם ה' ג"כ מענין מותו עבשיו בחוליו זה מפני חטאו, והרי ענין הקבלה מאבותיו הייתה רק במי שחרב חדה מונחת ע"כ, ולא במי שנוסף לו ע"ז ידיעת מה שנגזר עליו ג"כ ולזה הביאו חז"ל לסיוע ע"כ ממה שנישנה אח"ז ג"כ כדעת חזקיה בדבר זה, והוא ממה שאמרו ר"י ור"א אפילו וחרב חדה כו', והוסיף עליהם ר' חנן לומר אפילו חרב חדה זו מונחת ע"כ מי שקדמה לו הודעה ע"י החלום שהוא מעין נבואה למחר הוא מת, ולמחר הוא מונח חרב חדה עליו, וזה יענה על

אמיתת ונודע המודעת ג"כ בכ"ז אל ימנע עצמו כו' ולא בא' ר"א הנ"ל להעיר בדבר קדש לעצמו כ"א להוסיף אקריהם בא. —

ברבות דף י' ע"ב וא"ר יוסי בר"ח משום ראב"י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל, שנאמר ממעמקים קראתיך ה', תנ"ה לא יעמוד אדם לא ע"ג כסא ולא ע"ג שרפרף, ולא במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום ב"ה שנאמר ממעמקים קראתיך ה', וכתיב תפילה לעני כי יעטוף, ולפי ההשקפה יתור דברים יש כאן שהיה מספיק לומר אל יעמוד אדם ויתפלל אלא במקום נמוך, גם אינו מובן הוא מה שאח"ז בתנ"ה הוסיפו עוד לומר וכתיב תפילה לעני כי יעטוף, וידוע הוא דרך חז"ל בזה שבמקום שאין הראיה הראשונה מכרעת הוסיפו ע"ז השניה, המבוארת יותר, ואינו כן כאן. ואמנם לדעתי להורות באו חז"ל בדבריהם הראשונים שני דברים, הא' שאף אם הבה"כ בנויה במקום עמוק בכ"ז המתפלל אינו רשאי לעמוד במקום גבוה בתוכה כגון על כסא כו', והב' אף שעומד הוא בבה"כ נמוך שם אלא שהבה"כ היא במקום גבוה אינו רשאי לעמוד להתפלל שם ג"כ לפי שאין זה במקום נמוך, ויהא לדעת חז"ל נרמז זה במילת ממעמקים על שני עניני עומק הנזכרים, ולפי שאין זה כ"כ מבואר במאמר הקצר הזה ובמקרא זה לבדו, שיתכן לפרשו בא"א הוסיפו ע"ז מה שתנ"ה ששם מבואר יותר אסור העמידה על כסא לעולם, אף שהוא בבה"כ העומד במקום נמוך ג"כ, וכן לא יעמוד כו' שלא יעמוד במקום גבוה ג"כ אם הבה"כ היא במקום גבוה אף שיעמוד המתפלל נמוך שם, והביאו ע"ז לראיה המקרא הא', ולפי שאין ראייתו מכרעת כ"כ, כ"א שיהא התפילה במקום נמוך, אבל לא לענין שיצטרך שני נמיכות הנ"ל, הוסיפו ע"ז להביא המקרא הב' שנאמר בו תפילה לעני כי יעטוף שנרמז בזה קובת ההכנעה מצד המתפלל ג"כ, מלבד זה שאין גבהות לפני הקב"ה מצד המקום ג"כ. —

ברבות דף ל"ג ע"ב וא"ר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגומר, אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא, והא"ר"ח משום רשב"י אין לו כו', וראיתי מי שנתעורר בזה בטעם הדבר שנסמך קושיות

אטו יראת שמים כו' על ר' חנינא, והא קשיא על גופא דקרא, ואינו ענין רק עליו, ולדעתי נכון הדבר מאוד שאין מקום לקושיא זו במקרא זה כ"א לדברי ר' חנינא, שקדמו בו ולא זולת זה, כי הדברים נגלים וידועים מה שרצה הקב"ה לזכות לפיכך הרבה תורה ומצות, ואנוש אם יצדק מה יתן לו ואם יחטא מה יפעל לו, ולא ניתנה תורה אלא לצרף בהן את הבריות, לתועלת וצרכי האדם לבדו, וחלילה לייחס תזה שום תועלת אליו יתב"ש, ולפ"ז יתכן מאוד שיהא שעור הדברים האמורים במקרא זה, ועתה ישראל מה וגומר כ"א ליראה וגומר על סופו של דבור זה הנחתם במצות לטוב לך. ענין הפרט הזה במלת אלו כי אם נמשך על סוף הדברים ההם מצות לטוב לך, ואמצעין של דברים הוא מאמר המוסגר *המצוי בזה לרוב במקרא, ורק לדברי ר' חנינא הנ"ל שקדמו ע"ז טעתו לומר הכל ביד"ש חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה וגומר כי אם ליראה, ולפי דבריו הללו הפרט כי אם מוסב על ליראה ולא על לטוב לך כאמור, ולכך נמנו עליו קושיא זו אטו יראת שמים מלתא זוטרתא היא שאין מקום לזה זולת דבריו.

הגה"ה

*במקרא האמור והבית הזה יהי עליון עליו ישום וישרוק וגומר שמלת יהי עליון הוא מאמר המוסגר מפי המזכיר בפורענותו, וכן במקרא זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם הוא ג"כ מאמר המוסגר מלות אשר נאכל לדעת הגר"ש מווילנא מפי המזכירים את הדגה שהקליטו עוד התקוה עליו שישובו לאכלו. —

ברכות דף ל"ה ע"א ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה, ר"י אומר בורא מיני דשאים, ופירש"י ע"ז לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים והרעים ור"י בעי היכר ברכה לכל מין ומין, ומביארשס דף מ' ע"ב, אר"ז ואתימא ר"ח ב"פ, אין הלכה כר"י, ואר"ז כו' מ"ט דר"י א"ק ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ה"נ בכל מין ומין כו' וראיתי להרב במ"ס אלפי מנשה שהקליט בדעתו למחוק מלות אין כאן, ושכל"ל הלכתא כר"י מטעמים רבים ע"ז, האחד שאין צורך לומר אין הלכה כר"י שבכל מקום שחולקים חכמים עליו ואינו נאמר מבורר שהלכה כמותו נגדם, ידוע הוא שאין הלכה כר"י נגד חכמים, בלא זה שיהא נשנה

מפורש הדבר שאין ההלכה כמותו, השתא שאם נאמר כאן אין הלכה כמותו למה ירד עוד לפרש טעמו בזה וזה אינו תלוי בש"ס שיתפרש טעמו של מי שאין ההלכה כמותו, והשלישית הכי נכבד אצלו ממה שנמצא כן מבואר במס' סוכה דף מ"ו ת"ר היה לפניו מצות הרבה אומר ברוך אקב"ו על המצות, ור"י אומר מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה, ותנינן עלה התם אר"ז ואיתימא ר"חבפ הלכה כר"י ואר"ז ואיתימא רחב"פ מ"ט דר"י א"ק ברוך ד' יום יום וכי ביום מברכין אותו כו' ומאי שנא הך דהכא מההיא דהתם לומר כאן אין הלכה ומטעם זה בעצמו שנאמר שם לכך הלכה כמותו יאמר כאן ההיפך מזה, ואמנם לדעתי כמהר ברוקו מאוד הרב הנ"ל למחוק מלת אין כאן, מה שעברו ע"ז רבים גדולי דור ודור מאחר חתימת התלמוד עד ימיו, והדין אמת מבואר בכל גדולי הראשונים והאחרונים שאין לומר בורא מיני דשאים כר"י ולשויא כל הני רברבי כטועים אינו נכון, ובאמת מצאתי בקידושי הרמב"ן שהביא כבר בשם א' שרצה ג"כ לומר כן והפליג לדחות דבריו, אמנם כל בנין ויסודי הרב הנ"ל נופל לדעתי, כי באמת שניא הכא טובא וטובא מהך מהך דסוכה, דהתם מיירי בשהי' לפניו הרבה מצות שונות זו מזו כמבואר ברש"י לטול לולב לישב בסוכה להתעטף בציצית להניח תפילין ובאמרו אקב"ו על המצות אינו מעין ברכתו כלל וכלל ומאן יימר לן אם הוא עושה אלו האמורים או שארי מצות כגון פודה את הבכור ומל את הבן ועושה הפסח כו', אבל כאן הרי דשאים הם ג"כ פרי האדמה והוי שפיר מעין ברכותיו, אלא שבורא מיני דשאים היא מבוררת יותר, וכמו שאין אנו צריכים לבאר אלא כל פרי העץ איזה מין הוא אם אגוזים או תפוחים או אגסים כ"כ גם בפרי האדמה, ולפי יסוד מונח זה בהבדל הדבר כאן שיתכן מאוד לפ"ז להיות אין הלכה כר"י, ירווח לנו להיות נופל עפי"ז, מה שהעיר הרב הנ"ל עוד מה שבל"ז בחכמים ור"י הלכה כחכמים כ"מ שלא נאמר מפורש הלכה כר"י, ולמה נצרך כאן לומר אין הלכה, שכאן לכך הוצרך לבאר בזה אין הלכה שלא נטעה בדבר זה לומר שגם כאן הלכה כר"י מטעם שנאמר בהך דמצות הרבה הלכה כמותו, ולכך חש ליה לברר כאן שאין ההלכה כמותו, ומטעם שחלוק כאן מהך דהתם, ולכך הוצרך כאן לבאר עוד ולומר מאי טעמא דר"י כו', ומזה יתבאר לנו שאין דמיונו עולה יפה להך דמצות הרבה, ולכך אעפ"י שאין הלכה כמותו הוצרך לבאר טעמא כאן, בכדי שיתברר לנו בטוב טעם ודעת הבדל הענינים.

במס' קדושין דף ח' האי גברא דאקדיש בשיראי רבה אמר לא צריכא שומא ור"י אמר צריכא שומא ואיתא התם ע"ז א"ד בכל דהו כמי פליגי ר"י סבר שוה כסף ככסף מה כסף דקיץ כו' ויליף לה מקרא דמכסף מקנתו דגזירת הכתוב הוא דבלא שומא לא הוי כסף כלל, ונפלאתי מאוד בזה מהך דאיתא שם במס' הנ"ל דף י"ב א"ש קדשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת קיישינן שמא ש"פ במדי, ומבואר שם דף י"ג בה"ג דאקדיש בשוטיתא דאסא בשוקא כו' שלקוהו כו' שלח להו רב יוסף כגדיה כרב ואצריכא גיטא כשמואל כו' ויעוין בפירש"י שם, הרי שס"ל לר"י ג"כ הך דינא דקיישי' שמא ש"פ במדי, ותימא תימא הוא להך לישנא לר"י דבכ"ד כמי פליגי, מה בכך אם ש"פ במדי, הא לא הוי קיץ בכך ואף אם יש בה יותר מש"פ גם באתרן, היכי דלא נשום מקודם כאן דאיכו קיץ לא מהני ולא מידי, ומכש"כ דלא הוי קיץ מקשיא דשמא ש"פ במדי. — איברא לשיטת הר"י דמפרש דלאו בקדושי תורה קא איירי, דהא אין להקדש אלא מקומו ושעתו וכן לענין מקח וממכר, ורק לענין קדושי דרבנן הוא שהחמירו לחוש שמא יבוא א' ממדי לכאן ויראה שמקילין בזה ויבוא להקל גם במקומו, יתכן לפ"ד גם לר"י הך קשיא דשמא במדי ש"פ וגם שומתה ידוע ג"כ, ולכך החמירו חכמים בזה (אף שאין, כאן ק"ת במקומו דקיץ בענין באתרא דמקדש) להצריך גט מספק אבל אין כאן קדושין כלל ואם יתרצו לנשואין צריך לקדשה פעם שנית, (ואפשר לומר לר"י דקיים מפני הרואה שיסבור שנשום מקודם, ואף כי זה דוחק דא"כ הך דינא דר"י דבעי קיץ הוא רק לשויה קדושי ודאי אבל תמיד עכ"פ יהיה ספק קדושין אף שלא נשום מספק הרואה שיסבור שנשום מקודם), אמנם שיטת מרן הרמב"ם בהך דקיישינן שמא ש"פ במדי הוא שמא תוליך התמרה לשם או שסיפק בידה כו' ושם הוא ש"פ, (ולכך בעי דבר המתקיים כו'), והוי ספק ק"ת מפני שהוא ספק שמא ש"פ במדי, אבל אם היה ודאי ש"פ במדי הוי ק"ת גמורים, ולשיטתו הקושיא מאוד, להך לישנא דבכ"ד כמי פליגי וס"ל לר"י דגה"כ הוא דבעי קיץ, מה בכך לן בהך קשיא, הא לא הוי קיץ במקומו עי"ז ואף אם הוי ש"פ באתרין אין קדושין חלין בלא נשום וקיץ מקודם. — (ואנוכי מידי נפלאתי ע"ז שמתי אל לבי לחפש עד מקום שידי מגעת בגדולי המפרשים למצוא מי שנתעורר מהם ע"ז ולא מצאתי איש שם על לב לקושיא זו, לבד זה מצאתו בס' כ"ב מה"ת בחאה"ע סימן ע"ד שנשאל ע"ז מדודי הגאון בעל אור קדש בקצרה מאוד וסתם דבריו קשיא לי לשיטת הרמב"ם כו' ע"ש, והגאון בעל נוב"י תמה עליו מה שתלה קושיתו על הרמב"ם ועל הגמרא בעצמו היה לו להקשות, ואמנם הרואה

יראה שכן נכדק בדבריו הרמוזים מאתו למה שהקדמנו בזה שאין מקום לקושיא זו בשמעתין רק לשיטת הרמב"ם בזה ולא זולתו, ומה שכ' בנכב"י שם לתרץ בזה הוא אינו נכון ג"כ). — ולפום רהיטא היה אפשר לתרולי הרמבם לשיטתו ש"כ פ"ג מה"ל אישות ה' י"א וז"ל אמר לה הרי את מקודשת לי בבגדים אלו הרי היא מקודשת משעת לקיחה ודייק מזה הה"מ והכ"מ שדעת הרמב"ם דגם ר"י לא פליג על רבה רק שלא תהיה מקודשת משעת נתינת הקדושין בלא שומא, אבל בהא מודה אף ר"י דהיא מקודשת משעת השומא אם כשום אח"כ יע"ש ולפ"ז אפשר לומר בהך דשמואל דקיימינן שמא ש"פ במדי ויהא נשום אח"כ, אמנם זהו דוחק מאוד דלפ"ז משעת לקיחה וודאי איננה מקודשת עד שתבוא לידי שומא, וא"כ מאי מותבינן עלה דשמואל מהך דבה"א בפרוטה ובש"פ, מאי קושיא הא הך דמתניתין לענין קדושין מיד, והך דשמואל להיות קדושין אחר שתבוא לידי שומא, ובאמת המהרי"ט והרש"ל השיגו ע"ז שאין מלשון הרמב"ם שום משמעות לזה יעש'ה. — אמנם אמותי ראותי אור נוגה בדברי הר"ן שכ' להביא ראיה מסוגיית דשמעתין שנראים הדברים כהרמב"ם ז"ל דבק"ת קאמר שמואל, מהך דקא מותבינן ליה והתנן בה"א בפרוטה ובש"פ ואי נימא דבקד"ר קא מיירי אין מקום לקושיא זו דהא בק"ת והוא בקד"ר קאמר, ואטו לא ידעי הא, וא"כ לא הולרכו לתרולי הא בק"ו והא בק"ס אלא הא בק"ת והא בקד"ר, ועוד ראיה ע"ז מהא דאיתא התם ולאו משום דס"ל כשמואל כו', ומזה משמע דאי הוי סברי כשמואל שפיר הוי עבדי דהוי פרשי מהיא משפחה דהוי קשש דאורייתא, ונתעורר ע"ז לפ"ז לתרץ הרמב"ם מהך קושיא דאון להקדש אלא מקומו ושעתו וכן למו"מ וגזל הגר, דאין קונסין שמא ש"פ במדי, והאיר עינינו בסברא ישרה לחלק כאן בהך דשמעתין דאמרינן אנן דהוי כאלו אמרה האשה לידו ש"פ, מאחר שעומד אצלינו כור תמרים בדינר וידוע לה שאין בזה ש"פ, והיא קבלה זה בכסף קדושיה שידוע לה דאינו בליר מש"פ והוי כאלו אמרה היא כו', ואלא דאי לא הוי התמרה ש"פ בשום מקום לא היה מהני זה, דלא מכית לישוויה מה שא"כ לכסף, ואי ש"פ בשום מקום מהני, והוי הכא ספק קדושין מפני שהוא ספק שמא ש"פ במדי, והדברים הללו ממקור הרמב"ן והביאם גם הבית הילל יו"ד סימן ש"ה וז"ל והנה מכאן הביא הרמב"ן ראיה עה"ד המבואר בק"מ ששם"ז ס"ה המזיר כל הגניבה כו' אין קונסין כו' וכמלא השאר ש"פ במדי, וגבי קדושי אשה אמרינן דקונסין כו', משום דאמרינן כאלו אמרה האשה לידי ש"פ ומאחר שבמדי ש"פ מהני כדאיתא בה"ס בבכור כ' יעיי"ש בדבריו, ובאמת הר"ן ז"ל בסוגיא דשיראי כמסתפק בדבר

בדאן אי איהי לבדה אמרה לש"פ ולא שוי לאחרים אי מהכי ודעתו נוטה דלא מלית לשויא מה שא"כ לכסף והמהרש"ל ז"ל אבן פינת יקושי כ' שאין להסתפק כלל בזה, אמנם בסוגיא זו דקדשה בתמרה מביא דברי הרמב"ן הנ"ל דאמרינן משום דהוי כאלו אמרה להאשה לש"פ, דלענין קין וודאי דמהני דסגי בהכי אי אמרה האשה או כו' לדידי שוי והוי קין בהכי כמו בה"ס בבכור דהוי קין בזה כשאומר הכהן ל"ש יעוי"ש רש"י ד"ה לדידי שוי כו' אני שם אותו לעצמי ואקבלו בכך, ואלא לענין שא"א לעשות מה שאינו כסף לכסף בעינן להיות שוה פרוטה לשום אדם בעולם להיות תורת כסף ע"ז, ומעתה אי הוי ש"פ במדי הוי קדושי תורה וודאי דהוי כמו כהן האומר לדידי שויא ה"ס ושוי כו' דהוי קין ות"כ, והכא כמי הוי קין ות"כ דהא ש"פ במדי, ורק אם הוא ספק ש"פ במדי הוי ספק ק"ת, ולפי הולעת דברים הללו אף להך לישנא דבב"ד כמי פליגי יתכן שפיר הך קששא דשמואל, דהא הכא הוי קין מאמירתה לש"פ, ולענין ת"כ מהכי אי שוי פרוטה במ"א ואין מקום לקושייתנו הנ"ל עוד.

ומעתה ירווח לנו ויאר עינינו במאור האמת והלדק לבאר עפ"י זה הדין המבואר בש"ע יו"ד סימן ש"ה נתן לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקיבל כהן בה"ס הרי בנו פדוי והוא ממקור דברי הרמב"ם פי"א מהפ"ב ה"ז, וסיים ע"ז מרן הב"י והוא שישוה ה"ס לשום אדם, והגיע להערת דבריו אלו ממה שהקשה הר"ן עליו מהך דמבואר במס' קדושין דף ח' בר"כ דקיבל סודרא כו' והתנה שם ע"ז רב אשי לא אמרן אלא כגון ר"כ דהוי גברא רבה והוי שויא לדידיה, אבל כולי עלמא לא ומדוע לא התנה הרמבם כאן זאת, או שיהא מלתא דצביד להתייקר דהוי נמי כמו שויא לדידיה, ובקית הוא לתרולי שהבין הרמב"ם הא דאמרינן כגון ר"כ דהוי שוי לדידיה, ה"ה אם שוה ה"ס לאחר דמהכי, והא דאמרינן בשמעתין אבל כ"ע לא פירוש אם לכולא עלמא לא שוי ה"ס הוא דלא מהכי וכבר העיר הט"ז על רוב דוחק פיו מרן הב"י בהך, והביא ע"ז דברי קמיו הב"ח ואף מרן הבה"ג ור"י וד"ז השך כולם עמלו בבאור הענין ולא העלו דברים ככים בזה, והנה כל עין משרים תקזינה ראה יראה כי מקור דין זה נובע להרמב"ם לשיטתו שירד לפרש בהך דקדשה בתמרה לענין ק"ת דמוכחא ליה כנ"ל בשם הר"ן, ולפ"ז הוי קשיא ליה לל"ב דבב"ד כמי פליגי איך יתכן זה דס"ל לר"י הא דקיים לשמואל בקדשה בתמרה כו', וע"כ למסבר מלתא הוא כס' הרמב"ן והר"ן דהוי קין משום דהוי כאלו אמרה לש"פ, ומהני לענין ת"כ נמי משום דשוה ש"פ במדי, וכיון דשויא פרוטה לאחר בשום מקום מלית איהי

לשויא ת"כ עלה, וכ"כ בה"ש בבכור כמי דלאי שוי לשום אדם סגי זימני, ולכך שנה דבריו לומר נתן כלי שאינו שוה בשוק ה"ס שהורה בדבריו שאינו שוה בשוק למכור לכל, אבל יש לך אדם א' שבלי זה חביבה בעיניו ושויא לדודיה, ומה שהוסיף הרב"י והוא שישוה כו' לא העלה בזה אלא פירש באר כוונת הרמב"ם, (כשאתי עין וראיתי שנרמז במ"ק להגאון החסיד רא"ו ז"ל כדברינו שדין זה להרמב"ם נובע כאמור בדברינו, אמנם יראה הרואה כי לולי יקרוש בדברים הערוכים ברוח בינתינו, בהשקפת דבריו לא מהר ימצא איש את חידתו ודה"ק), וראיתי לד"ז הש"ך ז"ל שהחליט גרסת הבה"ג לעולם דל"ש ורישא דאמר אבי הבן וסיפא דקבלה כהן כו' אר"א ל"ש אלא כגון ר"כ דגברא רבה דידע לאקולי, אבל כ"ע לא כו' ע"ש, ולדבריו קשיא אמאי לא חילקו הרמב"ם והטור כן, וגם סתימת לשון הברייתא הוא דאם קיבל כהן פדוי ואין שום חילוק בין ג"ר דידע לאקולי כו', אף הבה"ג עצמו סיים דבריו ש"מ כל היכא דקיבלה כהן בנו פדוי וכן הלכה, ואינו מחלק כלל, ואפשר לומר דכוונתו דבאמת אם הכהן מפרש שמקבל חפץ זה אעפ"י שאינו שוה ה"ס דמהני וודאי דהוי כמו שפירש דמקיל, ומה שהתנה ר"א ל"ש אלא כגון ר"כ דג"ר דידע לאקולי הוא רק אכגון עובדא דר"כ שלא פירש בהדיא בשעת הפדיון בכ"ז אין זה מוכרח יעוין ברוקח סשס"ה ובמהרש"ל בים"ש, ולפום רהיטא אפשר לומר עוד שזה יצא לו למרן הרב"י והרמב"ם דהוי קושיא להו קושיית התוס' בשמעתין דר"כ לא היה כהן והשכימו ע"ז כתרוץ הב' בתוס' שבשביל אשתו היה לוקח דכל מתנות כהונה הוי כמו תרומה קו"ש דאפילו בכהנת יעוין בפ"י במס"ק שם ובבר"ח סס"א, וא"כ מאי הוי עלה דלדידיה שויא, הא לא הוי שויא לה לאשתו הכהנת עצמה שלקיחתו היה בשבילה, ואע"כ דאף אם אינו שוה לכהן עצמו רק אם שוי לשום אדם הוי כמו שויא לדידיה, ולא נצרך שיהא שוה דווקא לדידיה כהך דר"כ רק היכא דלא שוה לאחרים ג"כ, אמנם זה אינו מוכרח וטובא איכא לחלוקי בהא דהוי שלוקח דידה כאשר יבין כל מבין מדעתו, העליתי דברים ארוכים קצת, ונלאתי קוץ לדרכו במחברתי זאת אמנם תוכן דלוף קושט דבר אמת להאיר עין רואה, אשר עם העמל והחפוש יבואר לאחרונים ויתגלה להם מה שלא נאמרו לראשונים כגם. —

מס' נדרים דף ס"ד ב' ת"ר ד' חשובים כמתים עני סומא מצורע ומי שאין לו בנים דכתיב כי מתו כל האנשים וגומר וכי

מתו אלא שירדו מנכסיהם, וכן שם דף ז׳ ב׳ ועניות כמיתה שנאמר כי מתו וגומר וכי מתו כו׳, וכבר נתעורר הר״ן שם בזה דמנ״ל הא דירדו מנכסיהם טפי מהנך ד׳, ויר״ל לפרש בזה משום דאין לומר מתו ממש דכ״מ שנאמר נצים נצבים כו׳, וכן אין לומר היותם סומים דכתיב העיני האנשים ההם תנקר, ואין לומר מצורעים דהא כתיב בקרב כל ישראל, וא״ל שנתרפאו במ״ת דהא אמרינן שחזרו במומן במעשה העגל, וליכא למימר משום שלא היה להם בנים דא״כ היכי א״ל מפני זה שוב מצרימה, וכי מפני שלא היו להם בנים לא יהיו נשמעים למלכות להלשינו כו׳, ואמנם אין דבריו מרווחים כאן, וכ״מ שנסמך ברור הענין ממקום אחר במקרא מדרך התלמוד להביא ב׳ מקראות הללו, ולומר ע״ז כתיב הכא, וכתיב התם, ולסיים הכרעתו ע״ז, ואולם לדעתי הכל נובע ממקום א׳ ממקרא זה לבדי שנאמר בו כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך על גדר ההוה ואינו אומר אשר בקשו את נפשך, בזה אנו רואים הוראת מקרא זה שהם עדיין קיימים בעולם ומבקשים את נפשו גם היום ורק שאין לו לירא מהם מפני היותם כמתים, ומזה אין לומר שמתו כבר שא״כ אינם קיימים בעולם ומבקשים אותו עוד, וכן אין לומר היותם מצורעים, אם היה מצורע נשלח אז מחוץ א״כ אינם יכולים לבקשו גם היום ואם לא היה נשלח מדוע לא יירא מהם לשוב שם וכן מפני טעם זה אין לומר שלא היה להם בנים, וכן אין לומר שהיה סומים שלא יתכן עוד שמבקשים אותו גם היום ע״י עצמם ואם יהיו הכוונה שמבקשים אותו ע״י אחרים, א״כ זה אינו מבטיח לבל יירא מהם לשוב שמה. —

מס׳ בב״מ דף ל״ט מרי בר אוסק אתי ליה אחוא מבי חוזאי א״ל פלוג לי, א״ל לא ידענא לך, אתא לקמיה דר״ח, א״ל שפיר קאמר לך דכתיב ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בח״ז, א״ל זיל אייתי סהדי דאחוה את כו׳, ונראשית ההשקפה אינו מובן טעם הדבר שהוסיף לו ר״ח לברר לו טעמו של דבר זה, וזה אינו על שוה״ד, ואף מי שאומר כתבו לי מפני מה דכתובי אין כותבין לו אלא טו״ת ומה שנקתם הדין עליהם, ולא טעמו ש״ד, גם מה שילא מאתו עפ״י פס״ד זיל אייתי סהדי שיביא ב׳ עדים אינו נראה נכון עפ״י שוה״ד, ולמה לא הספיק לו בעד א׳, ומתוך זה יהי׳ שבנגדו מחויב שבועה, כהכחיש את העד, וכיון שאמר לא ידענא יתויב לשלם, דמושיל׳ מ

ותלקי בזה אמרה כפשי היות ב׳ קושיות הללו חדא מסולקת בירך חבירתה, דהנה ע״ל הדין מה שמשואיל״מ הוא רק במה דהוי ניה להתבע למידע, אבל במה דלא הוי ניה למידע א״ל לשלם, והנה זה הו״ל למרי בר אוסק למידע אם יש לו בי קווזאי אק, ואם לא היה טעמו ש״ד בזה שילא כו׳ ובא בקתימת זקן ואין לו להכירו, היו באמת מספיק לו עד א׳ ע״ז, אבל מפני שאין לו להכירו אם היותו הוא האיש הזה או איני, לענין זה לא יספיק עד א׳, ועי״כ צריך להביא ב׳ עדים, ומפני זה הולרך לברר טעמו ש״ד ג״כ, כי במקום שאין הדין מוכרע במקומו וכובע ממקום אחר צריך הדיין לגלות טעמו, וזה נכון. —

במס׳ סנהדרין דף פ״ט אין ממיתין אותו כו׳ אלא מעלין אותו לב״ד הגדול שבירושלים ומשהין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי ר׳ עקיבה, אמר ליה ר״י יבי נאמר יראו ויראו והלא לא נאמר אלא ישמעו ויראו למה מענין דיכו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל מקום איש פלוני נתחייב מיתה בב״ד, תנו רבנן ארבעה צריכין הכרזה המסית ובן סורר ומורה וזקן ממרה ועדים זוממים בכולהו כתיב וכל ישראל, בעדים *) זוממים כתיב והנשארים דלאו כ״ע קזו לסהדותא, ובעיני הגאון בעל שורקי יפלא לפ״ז על מקן המפרש רש״י ז״ל בקומש שעל וכל העם ישמעו ויראו הנאמר בזקן ממרא פירש שממתינים לו עד הרגל וממיתין כו׳ כדעת ר״ע הנ״ל, ואלל וכל ישראל ישמעו ויראו הנאמר בבן סורר ומורה פי׳ מכאן שצריך הכרזה ברגל פלוני נהרג ע״י שהי׳ בן סו״מ והוא כדעת ר״י, ולמה איתו הקבל בב׳ ראשיה אלל ז״מ כר״ע ואלל בן סו״מ כר״י ותרולו דקוק, ולדעתי היא נכון מאוד שאלל בן סו״מ גם לדעת ר״ע לא יתכן בו אלא

והגה״ה

*ברש״י שם ע״ז שרבים אינם מוכשרים לכך מלד פסול עדות והעורני כבוד ידידי הרב הג׳ המפואר מוהר״א פולד כי׳ שלפ״ז צ״ע שבזקן וממרא רבים יותר אינם מוכשרים לכך מלד המנואר לדין כמה תנאים ע״ז מי שמוכשר להיות כעשה זקן ממרא, ואין הכל מוכשרים לזה יותר מבע״ז וטעמא מאי נאמר בו וכל העם וגומר לדברי רש״י הנ״ל.

הכרזה, והוא עפ"י המבואר באדר"נ פרק ל"ד שם, שאין מקיימין בן סו"מ בירושלים שנאמר והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו, איזו זה שער עירו ואין זה שער מקומו, שלא נחלקה ירושלים לשבטים, וגם ר"ע ס"ל כן ולפ"ז אין להמית בה בן סו"מ, כ"א בשארי מקומות וא"כ מה תועלת יגיע ע"י שממתין לו עד הרגל להמיתו, שישמעו הכל ויראו, ורק בזקן ממרא שלא בזכר בו שער עירו ושער מקומו וממיתם אותו בירושלים יגיע מן התועלת אם ממתין להמיתו עד הרגל לענין שהכל ישמעו ויראו שאז הכל נמצאים בירושלים, והוא נכון.

מס' מנחות דף נ"ה ב' אחת שתי הלחם ואחת לחם הפנים לישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים ואינן דוחות את השבת כו' שם בגמ' אמר רבה כו' אלא אי קשיא הא קשיא, ואפייתן בפנים אלמא תנור מקדש ואינן דוחות כו' אפסלה בלינה כו', אמר רב אשי מאי קשיא דלמא מאי מבפנים במקום זריזים ופירש"י ולא בעזרה ממש אלא בחוץ יאפהו כהנים זריזים שלא יחמיץ, והדברים תמוהים דזה שפיר רק אבל לחם הפנים שהיה מצות אבל שתי הלחם היה חמץ ואיך אפשר לומר בפנים בש"ז משום שלא יחמוץ, וכבר נשאל ע"ז הרב בכב"י והאריך מאוד, ולדעתי אפשר לתרץ זה עפ"י מה דאיתא במס' שבת דף י"ט ב' אין נותנין פת לתנור עם חשכה ולא חררה כו' אלא כדי שיקרום פניה מבעוד יום ומבואר שם בתוס' ומיהו בירושלמי משמע דליהקל בא דקאמר התם ומודה ר"א בלחם הפנים שאין קרוי לחם עד שיקרומו פניו בתנור משמע דהכא סגי בקרימה כל דהו אבל בלחם הפנים בעינן קרימא מעליא הרי דלענין אסור אפיה סגי לן בקרימה כ"ד מבע"י, ולענין שיתקדש בתנור מבואר במס' מנחות דף נ"ז ב' תוס' ד"ה ומשיכין לר"ע כו' דאין תנור מקדש אלא בשנקרם באופן שאינו יכול לבוא לידי חמוץ, ואם כן אין כאן קושיא כלל אבל שתי הלחם ואפייתן בפנים אלמא תנור מקדש, ואינן דוחות כו' א"כ אפסלה בלינה, שאין שבות במקדש, ואפשר היה לקרום קרימה כ"ד מבע"י שלא נתקדש ולא נפסלה בלינה, ונגמר אפייתו בשבת, ואמנם זה יתכן רק אבל שתי הלחם שהי' חמץ היה ספוק בידינו לעשות בו קרימה כ"ד מבע"י ושיהא נגמר אפייתו אח"ז, אבל לא כן בלחם הפנים שהוא מצה שבכדי שלא יבוא לידי חמוץ אנו מחויבים לעשות בו מיד שיעלה בתנור קרימה מעליא שלא יבוא לידי חמוץ אחריה ומיד שנקרם קרימה כזו נקדש בתנור ג"כ וא"כ אפסלה בלינה וקושיית הגמ'

כאן הוא רק בלקה"פ, וע"ז מסכי שפיר בו אלי מנפנים בא"ז ולא בעזרה ממש כו' שלא יקמיץ, ולדעת א"א הרב הג' כי' יתכן שכוונת רש"י כאן שלא יקמיץ, אינו אלא לענין זריזות המתעסקים בעבודתם כדקז"ל ע"פ ושמרתם את המצות א"ת את המצת אלא את המצות כשם שאין מחמיצין את המצת כך אין מחמיצין את המצות .

מס' מנחות דף ל"ו א' שתי הלחם ארכן ז' כו' לחם הפנים ארכן כו', ר"י אומר שלא תטעה זד"ד יה"ז ברש"י שם בין מדת שתי הלחם ללחם הפנים כו', ומובא שם בפסקי תוס' ר"י היה רגיל לתת סימנים דל"ך עד"ש באק"ב, זד"ד יה"ז, ומביאי בכורים קורין כסדר הכתוב בקומש, והדברים מקוסר הבנה, ובתוס' בשמעתין לא נזכר שום רמז בזה ולא נודע מהיכן זה נובע ומבטן מי יצאו הדברים, ורבים רצו לומר שט"ס יש כאן ושהיה כתוב ומ"ב בר"ת והמכוון היה ומכת בכורות קורין כו' והוא מפני שבתהלים כאמר למכה מצרים בבכוריהם ונרמז בזה שהוכו המצרים ע"י הבכורים ג"כ, ואין רמז בזה בתורה ואמנם ה' האיר עיני ומצאתי ראיתי שדעת רבינו קבנאל הוא שהמביא בכורים שהוא מחויב הגדת יצ"מ הי' צריך לבאר העשר מכות שבשלא נס, וענין סדרם נשתנה בתהלים ע"ק ממה שהם מבוארים מבתורה והיינו סבורים משום דאין סדר לתורה זיש סדר לכתובים שיבארם כסדר שהם נזכרים בתהלים וע"ז כתן ר"י בהם סימנם דל"ך עד"ש כו' שיקראם המביא בכורים כסדר הכתוב בתורה וכבר נמצא מבואר כן בהגהות מימוני סוף ה"ל קו"מ בסדר הגדה לרמבם פסקא ב' וה"ל שם י"מ טעם הסימנים כו' כו' וראבן פירש כו', ע"ש דבריו ור"ק פירש דאזמעינן שבסדר הזה היו קורין מביאי בכורים ולא כסדר שכתוב בתהלים ע"ש, והם הם דברי פסקי התוס' הללו שהוא מתוס' ר"ק שציין כאן מה שר"י הי' רגיל בסימנים דל"ך כו' זד"ד יה"ז, ופירש מזה מיד ענין הסימן דל"ך שהוא לענין מביאי בכורים כו', וזה נכון .

במס' שבת דף כ"ה א"ל ר' זירא לר' סימון לוכחינהו מר להנהו דבי ריש גלותא, א"ל לא מקבלי מינאי, א"ל אע"ג דלא מקבלי מינהו לוכחינהו מר דא"ר אחא ב"ר חנינא מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה לרעה חוץ מזו שנאמר יחזקאל ט', ויאמר

ה' אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלים והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה, א"ל הקב"ה לגבריאל לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלוטו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחן של רשעים תיו של דם כדי שישלוטו בהן מלאכי חבלה, אמרה מה"ד מה נשתנו אלו מאלו, א"ל הקב"ה הללו צדיקים גמורים, הללו רשעים גמורים, אמרה לפניו רבש"ע היה בידם למחות ולא מיחו א"ל גלוי לפני שאם מחו בהם לא יקבלו מהם, אמרה כו' אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי, והיינו דכתיב זקן בחור ובתולה תהרגו וגומר וממקדשי תחלו, וכתיב ויחלו* באנשים הזקנים אשר לפני הבית, תני רב יוסף א"ת וממקדשי אלא וממקודשי אלו ב"א שקימו את התורה מאלף ועד תיו, ובשום לב על הבנת המאמר הזה יבורר לנו קושית התוספה לאישורו ונודע לרבים מהערת גדולי המפרשים, א' מה שבלתי מובן לורך ב' הרשימות לטובים ולרעים ואם הוצרכו הצדיקים לאות שיהיו נצולים, ובצ"ז היו שולטים בהם מ"ח, א"כ היו מספיק העדר אות ההצלה מהרשעי', לשישלוט בם מה"ד ואם נהפך הוא והם היו נצולים בלי אות, ולכך הוצרכו לאות כליה שוב לא נצרכו הצדיקים לאות ההצלה, והם היו נצולים מזה לבד שלא נמצא בם אות כליה, ב' אינו מובן מאי דמסייע ליה ר"ז מהך נגד ר"ס דאע"ג דלא מקבלי לוכחינהו, ואין הנדון דומה שאלו נענשו רק עפ"י קטרוג מה"ד לפניהם מי גלוי, והרי אם היו יודעים

הגה"ה

*הדברים הללו יצאו מפי בעמדי בבכי ומספד על מות גאון מובהק בדורו זיו עמו מופת הדור הגאב"ד מוהרמ"ם ז"ל האב"ד דק"ק פ"ב (העליתי בספר מילין נקוב בשם מאתי אבל גדול ומספד ככה) פתח אמרי היה היה, עת ספוד היום הזה לשמועה כי באה למורת רוח ולאבון נפש לקולה רבים יחרדו, ירהו ויפחדו, אם אש אחזה בלחים, מה יעשו קולים שמוקים. שלהבת אם נפלה בארזים. — נהרות אם בקרבו יבשת בא במים עזים. אם גדולי התכינים נרשתות נלכדים. אלה המה נתפסים בעין העדר התוכחה לדיקי עולם, האלהים יביאם במשפט על כל נעלם, במוכעם התוכחה, או בהיותה מהם לפי חוקם בלתי נשלם, וכל טובם ואושרם למשען להם איבימו, במה יחסיון לעירי בני עמו, מקונת התוכחה אין מפלט גם למו, לזאת להעריך תוכחה יהיום לבי

דלא מקבלי לא היו מקום לענשם ונענשו רק בשביל שלא מיחו, ור' סימון כבר ידע דלא מקבלי, וכן נראה מהך דמהדר ליה ר"ז בעצמו אע"ג דלא מקבלי כו', ועוד שלישית, מה שיפלא בעיני סוף אמרם ז"ל ע"פ ומהמקדשי א"ת כו' אלא ומהמקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה מא' ועד ת', ואיך יתכן זה לכנותם בכלל שקיימו בו', והם מנעו מצות התוכחה שהיא ממצות התורה, ואם ראה הקב"ה להצילם מעונש ע"ז בעבור הייתו גלוי לפניו שאם היו כו' לא היו כו', אמנם בכ"ז אלו לא באו עוד לכלל קיום מצוה זו, — — ובהשקפה קלה אמרה נפשי בהבנת אמרם זה, שאין המכוון כאן שלא התחילו הצדיקים למחות כלל ומנעו התוכחה מכל וכל מבני דורם, שזה אי אפשר שיניחו וימנעו מלקיים א' ממצות התורה, ורק שהתחילוה ולא סיימוה ובדבעי להו למעבד לא עבדו ובשראו ברשעי דורם שלא היו דבריהם נשמעים אצלם, החליטו בדעתם שלא יועילים התוכחות ומנעוה מהם, ולא יצאו בה יד"ח במצוה זו שהתורה העמיסה חובה

הגה"ה

מלאתי, ובגלל בלתי היותי כהדר ונאדר בטוב פועל האוצר אקור בל כנוגתי, ולמקסה יהיה לפני המאמר הנוכחי בו תכון מלתי, ולעדות נאמנה הוא אצלי היות כו' מיתתן של צדיקים רק בענין העדר התוכחה, מהא דלא מסתייע להיות בהדי הולא לקו כרבא, ומידי שלטו מה"ד ברעים ישלוט אח"ז גם בטובים, ואלא שהפורענות מתחלת מהצדיקים, וטעמא מאי, והוא לדעתי משום דאין למה"ד מקום לשלוט בם רק בעון העדר התוכחה, ומצינו לחז"ל דלא קלי למיענש אעשה רק בעידן רתחא, ואין חרון אף בעולם כ"א כשיש רשעים בעולם ונסתלקו רשעים נסתלק חרון אף מן העולם ולכך אקדומי פורעניתא בהו מקדימינן דלא סגי בלא"ה, דאא"כ לא יהא מקום למה"ד לשלוט בם, ובל"ז יתכן לפי פשוטו, כשיש בידם עון העדר תוכחה כששולט מה"ד ברשעי הדור שמנעו מהם התוכחה הוא מוצא מקום לשלוט בצדיקים על שלא הוכיחום, שחטאיהם ועונשם של אלו בא על ידם ומתיחסים להם, וכ"ז לאות היותם מתים רק בעון התוכחה ולא על שארי דברים שאין מקום להעונש להיות מתחלת מהם.

הוכיח וגומר אפילו מאה פעמים ופן כולי האי ואולי אז יעשו פרי דברי המוכיח באותו כעס, ואין אדם חפשי להניח מלהתמיד

בתוכחות בעבור שלא נשמעו דבריו איזה פעמים, והנה מניעת התוכחה מהצדיקים יתכן באופנים שונים, אם שמנעוה מכל ולא התחילוה, או שלא השלימו חובתם בה שהניחוה כאמור, ועונשם בזה נכלל ג"כ לפי השתנות ערך רשעי בני דורם שמנעו התוכחה מהם, אם מנעוה מכל, ואלו היו נשמעים להם ובזה באחת ולא עלתה בידו של מה"ד לשלוט כי אם בצדיקי עולם, שהם נתפסים בעונם הוא מניעת מצות התוכחה וגם בעון רשעי דורם שהוא מתייחס להם שע"י באו אלו לחטאיהם, שלא הוכיחום, ואם מנעוה מכל ואילו לא היו נשמעים, או שהתחילו להוכיחם, ולא השלימו גם ידו חובתם להתמיד בתוכחות, ואם התמידו היו דבריהם עושה רושם לטובה, בזה בשתים ועלתה בידו של מה"ד לשלוט בשתיהם כאחד, ששניהם ראוים לענוש, הרשעים מפני רוע תכונתם שלא היו מקבלים, או מפני שלא נשמעו מיד למוכיחיהם, והצדיקים בשביל מונעם מלקיים מצות תוכחה מכל וכל או בשביל התרשלם להתמיד בה ומונעם אותה מאלו שהיו נשמעים להם, שחטאם ועונשם של אלו

הגהה

*לדעתי יתכן באור אמרם ז"ל במס' ערכין דף ט"ז עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור"י עד נזיפה ואין אנו יודעים טעמו של דברים שנראה להם שיהיו גבול לדבר ומאחר שהתורה אמרה הוכיח וגומר ואפילו מאה פעמים הוא כדחז"ל ושמא באמת אין גבול לדבר, ואמנם טעמו של דבר הוא לדעתי כי הם נתנו לב להתבונן בטעם הדבר שהעמיסה התורה חובה להוכיח פעמים הרבה, והוא נכון עפ"י המושכל והתורה, שלא לומר דבר שלא נשמע ומאחר שאנו רואים באיש אחד שהוא אוטם אזניו מלשמוע תוכחות, למה נוסיף לדבר עוד להוכיח על אוזן בלתי שומעת, והמליצו בטעם הדבר, שהוא מפני שכל אדם יראה עצמו תמיד כאלו חציו זכאי וחציו חייב כדחז"ל במס' קדושין דף מ' ע"ב וחוטא א' יאבד וגומר הרי שהיו העולם מחצה כו' והעולם נדון אחר רובו, והאדם כו' ועפ"ז יכול להיות פעמים רבות שאין דברי המוכיח נשמעים אצל מי שהוכיחו, מפני היותו נעדר רוממות המעלה ביראת שמים ומפני זה אין דבריו נשמעים, ואולם לעת ייטב ויתעלה ערכו אז ישמעו דבריו כעדות לחז"ל כל מי שיש בו י"ש דבריו נשמעים ומאחר שהאדם

נצמח על ידם, אפס אם מנעו מלהשלים חובתם להתמיד בתוכחות מאלו שלא היה דבריהם נשמעים אצלם, בזה לפי מה שגלוי וידוע לפניו, שלא נצמח כל נזק ע"י הצדיקים, וג"כ לא גרעו ומנעו מצוה זו מכל וכל, ורק שלא השלימוה כדבעי למעבד, ולא נצמח כל רע ע"י, וע"כ לפניו ית"ש לפי מה שהוא גלוי לפניו, הצדיקים ראוי אצלו להצלה, שאין מקום עונש עליהם אצלו, וכן רשעי דורם אינם ראוים אצלו להצלה מכל צד והם ראוים אצלו לכליה,

הגה"ה

יחשוב על עצמו תמיד היותו וחלה זכאי ע"כ צריך תמיד להוסיף דברי תוכחתו פן עתה אחרי קיום המצוה זו הכריע עצמו ונתעלה ערכו עד שישמעו דבריו, אמנם כ"ז שיודע המוכיח שהגרעון שלא נשמעו דבריו בא מצידו, זה נופל אצל מי שיתקצף כנגדו ויחרה אפו במוכיחו עד הכאה או נזיפה כו', שזה יתן עדות שלימה לנפשו כי ברע הוא, ונגרע ערכו כ"כ עד שמצידו ימאן לקבל תוכחות עוד, ובאיש כזה אין לנו להוסיף חובה להוכיחו כי מצוה וחובה היא שלא לומר דבר שאינו נשמע.

וכן היה כאן בעניננו, הללו צדיקו עולם הוכיחו, ומלהתמיד הניחו, ומה"ד מצא מקום לשלוט בשניהם כנ"ל ולכך ציוה הקב"ה, לרשום תיו של דיו ע"מ של צדיקים שלא ישלוטו בהם מ"ד, אף שיש מקום למה"ד לשלוט בם, בעון העדרם התמדת התוכחה, הם ראוים אצלו להצילם ממה שגלוי לפניו כו' שאם הי' כו', ולא נצמח כל רע ע"י, ואמנם עי"ז הי' מקום להרואה לטעות בזה שלא נגלה לו מה שגלוי לפניו, לדמות בדעתו שהוא אכן בהצלתם מאיזה זכות להם אצלו לעבור על המדה כנגדם אף שיש בידם עון העדר התוכחה ממי שהיו דבריהם נשמעים אצלם ולכך הוצרכו הם לאות הצלה מאתו, אבל גם רשעי דורם ראוים להצלה אף בלי אות להם שאין מקום למה"ד לשלוט בם על חטאיהם, שבאו להם מפני העדר מוכיחים מהם, והם אינם מתייחסים כ"א למי שמנעו התוכחה והאות הזה בעצמו לצדיקים שלא ישלוט בם מה"ד, שאין מקום לשלוט עליהם כ"א בעון מונעם התוכחה או העדר התמדתה הוא בעצמו יעיר ויעורר הצלת רשעי דורם, שאינם ראוים לענוש שבאו למעשיהם ע"י אלו שמנעוה מהם כו', ולכך הוא ית"ש לפי ידיעתו שאם היו להם מוכיחים לא היו מקבלים, והללו ראוים לענוש בבירור, ומפני זה חפצו בהצלת הצדיקים, שאינו רואה להאשימם על מה שמנעו ממה שגלוי לו שלא הרעו בזה, הוסיף

לזה הציווי לרשום תיו של דם ע"מ של רשעים כדי שישלטו כו', וע"ז היה שאלת מה"ד לפניו מה נשתנו אלו מאלו, והצדיקים אף עפ"י שנראה שיש מקום שישלוט בם הפורעניות בא הרושם עליהם שיהיו ניצולים, והרשעים אעפ"י שנראים ראוים להצלה, ממה שהוצרכו הצדיקים לאות שעליהם, שהוא לאות על מונעם התוכחה כנ"ל, ונכ"ז בא עליהם אות כליה, וע"ז הי' תשובתו לפי ידיעתו, הללו צדיקים גמורים באלו אין שום מקום לענוש אותם, והללו רשעים גמורים, ובאלו אין שום מקום זכות עליהם, שהתמדת התוכחות לא היו מועיל לאילו כלל. והצדיקים לא הזיקו להם במה שמנעו מאתם, אך עכ"ז נתעלם מה"ד לקטרג על הצדיקים בטענת היו להם למחות כו', שלא יצאו יד"ח במצוה זו להשלימה למלאות חובתם, ואעפ"י שחפץ הקב"ה להצדיקים במה שגלוי לפניו כו', ע"ז נזדרז עוד מה"ד בטענת אם לפניך גלוי כו' ולכבודך ית"ש יתכן הידיעה האמיתית קיים שאין ספק עוד אחריה להיות באופן אחר ממה שגלוי לפניך, אמנם לפניהם מי גלוי כו' איך יתכן זה אצלם לומר שגלוי להם שלא יקבלו עוד בידיעה החלטית, והרי אף אם הוכיחום אלף פעמים ולא שמעו, בכ"ז בחק האפשרית הוא שיקבלו בפעם שאח"ז, והיה להם לעשות המוטל עליהם לצאת יד"ח בחובת התוכחה, והם שנתרשלו בכך בלי ידיעת שום התכללות להם ע"כ ראוים לענוש, ועפ"י קטרוג זה הוכרח הוא ית"ש לחזור ממדה טובה, ולפ"ד אלה יבין כל צופה, איך אפס מקום לכל ההערות הנ"ל, וכולם במעדר יעדרון כי הוצרך לכוון ב' הרשימות כנ"ל, אף כהוגן כעזר מהך דהכא ר"ז שהתמדת התוכחה חובה אף למי שאינו מקבל, מהך שנענשו ג"כ הצדיקים ע"ז שלא התמידו בתוכחות, אף למי שאם הי' מוכיחים לא היו מקבלים, ושוב יתייחס להם שקימו את התורה מאלף ועד תיו, כי לא נעדר מהם גם קיום מצוה זו ורק שלא יצאו בה יד"ח. — והן מצאתי מעין דברי אלה להרע"פ שקדמני בזה ולדעתו לכך יצאו נבוכים שלא בא זכרם מאי סלקא בם, ואת מי נימנו אם בין צדיקים או בין רשעים, לפי שלא באו לכלל המדה שיהא מקום למה"ד לשלוט בם, כי לא היו בחברת רשעים, אף בעדת צדיקים לא באו להיות נפקדים עמם על עון העדר התוכחה ושלא מיחו, ולא הוצרכו לשום רושם — — ואולם אין נוח לי בזה, וישתקע הדבר שאין התוכחה חובה כ"א לצדיקים, והתורה אמרה הוכח תוכיח את עמיתך, ובא הבאור ע"ז מגדולי בעלי המוסר להיות המכוון לחיוב התוכחה לנבוכים, שיוכיחו זה את זה איש לעמיתו, כי הם להיותם מצוים זע"ז בכל עת ייקל

להם להוכיחם, ולא נכחד מהם איש איש תרמית ותחבולות עמיתו, וידעו על מה להעירם, מש"כ אצל הצדיקים, גם לעומתם. יענו ויאמרו לא לכל העולם כולו יאתה דרך החסידות, ואין מענה כזאת כנגד עמיתו בעדר החסידות כמוהו, ובכ"ז ירחק מפקידת המידות ודבר גרוע ונבזה, ויש עוד בזה מהתועלת שהמוכיח עצמו אשר אם יעבור איזה פעם בעצמו בענין כזה, יבוש אח"ז להיות כפתה עוד ע"כ לבל יאמרו לו יודעיו, הנסה דבר אליך תלאה, ולפ"ז לא בעדר מקום קטרוג גם מהנבוכים על העדר התוכחה, ואם הם הוכיחו ולא נשמעו דבריהם, הי' זה מספיק להתנצלות להצדיקים, שאין רשעי דורם, מקבלים תוכחות, עוד לא נאות בעיני מה אשר לפ"ד הקודמים כל עונש הצדיקים היה מה שלא התמידו בתוכחות אף למי שלא הי' דבריהם נשמעים אצלם והם שיערו זה באומד דעתם, ובכ"ז נענשו לפי שאין זה גלוי וידוע להם בידיעה קיימת, ולפ"ז אין אדם חפשי בעולם כלל להניח התמדת התוכחה אף אם רוח מבינתו יוריהו ונביא לבב חכמה מחכם דעדיף שלא יועילו עוד דברי תוכחה אצל זה לרוע ערכו וזה אינו מתקבל על השכל כלל שלא יועיל כל השערה ואומד בזה, עוד הוא מהערת התוס' במקומו ג"כ בקושי המובן, מאין המציאו להם חז"ל זאת שבא הציווי מאתו על ב' הרשימות לזה בדיו ולזה בדם, ולא נמצא זכר מזה במקרא שנאמר בו רק ציווי אחד, לך והתוית תיו על מצחות האנשים הנאנחים וגומר על התיעבות הנעשות בתוכה, וסתימת אמרו שם, ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו, ולא יותר, ושום רמז מתיו הב' לא מצינו, עוד נוסף ע"ז גם שאלת מה"ד מה נשתנו כו' אינה נאותה, ואם מצאה מקום קטרוג על הצדיקים לטעון עליהם, בכ"ז לשון השאלה פחותה מאוד, והבדל גדול יש בין צדיקים גמורים לרשעים גמורים. —

ומפני כ"ז לולי מסתפינא אמינא פשר דבר, כי גם לדעת חז"ל לא בא הציווי מאתו ית"ש רק להתוות תיו א' לאות הצלה על מצחות האנשים הנאנחים וגומר כהוראת הכתוב, ורק שלדעתם התבוננו במה שבא הספור בפ' הקודם מרוע תכונת אנשי הדור ההוא, שנמצא בו מפירי חוק בסתר, כאמור למעלה שם, הראית אשר זקני ישראל עושים בחושך איש איש בחדרי משכיתו, ולעיני הבריות לבשו אדרת התמימות ומעיל ישרי לב, למען כחש, ובזיופם גם הם נאנחו בקולות על התועבות הנגלות מזולתם הנעשות בתוך העיר, וכאשר בא הציווי מאתו ית"ש סתום כלול, להתוות אות הצלה על מצחות האנשים הנאנחים וגומר, מי שנצטוה ע"כ מפיו עשה את שלו לתומו כאשר יצא מפיו ית"ש לרשום האות הזה על כל מי

שמלאו נאנח על התועבות , ונכנסו גם אלו המזויפים בכלל והושם
על מצחם ג"כ אות הצלה , ואלו לפקידות ערכם והיותם בלתי
ראוי להצלה מאתו ית"ש , לגרוע מהם אות זה , נהפך תווי
מצחם מדיו לדם ונתפרסמו בזה שלא יהי' נצולים ושהם מוכנים
שישלוט בם מה"ד , ויתכן עוד לדעתי אשר השינוי הזה מדיו לדם,
הוא בא לאילו מצידם , כדרך הכתב הנכתב על נייר מזוהם אשר
הזוהמא הקודמת שהיא בנייר הנכתב עליו פוגם ומשנה לצבע ומראה
המכתב לגוון הזוהמא , וכ"כ הרשעים אשר מצידם קדמה בם הציור
היותם מצואי דם , כאמור כפיכם נדם נגאלו , ידכם דמים
מלאו , אף אם נחקק במצחם תיו של דיו נלקה מראה זו עליהם,
ונעשה של דם , והאי שקור אדום הוא , ואלא שלקה מצידם ,
ולא שנרשם לזה בדיו ולזה בדם אף לדקז"ל שלא בא הציווי כ"א
על דבר א' , ורק שלדעת קז"ל נעשה אח"כ מה שנעשה בסיבת
המזויפים שלא הי' ראוים לכך שנשתנה הרושם במצחם למה שמתייחס
להם , להיות לאות שאינם ראוים להצלה , (ורמז לזה מטרת
אמרם ז"ל א"ל הקב"ה כו' לך ורשום תיו של דיו ע"מ של צדיקים
שלא כו' ועל מצחם של רשעים כו' , ולא נזכר בזה גם בדבריהם
ציווי הרשימה , אלא שנאמר לו כך מה שיהא נעשה על מצחן של
רשעים כנ"ל (ונכנגד אלו טענה מה"ד , מה נשתנו כו' , שלעין
רואה גם זולתו נראו כצדיקים , וע"ז הי' תשובתו שאינו כן לפי
מה שנגלה לפניו מאילו כפי מה שנראה גם לזולתו , ולפי ידיעתו
הבדל גדול בין אלו לאלו , הללו צדיקים כו' , והללו כו' ,
ונתעודד ע"ז מה"ד בתלונה נגד הצדיקים , היה להם להוכיחם,
והם ראוים לענוש ע"ז שלא אחזו בגדר התוכחות עמם , כי להיות
אלו בזיופם קבלים להתראות לעין רואה לתמימים וישרים ונאנחים
היו על התועבות, אם היו אוחזים גם בתוכחת, (מדוע אך נאנחים
המה ונחבאים בביתם ואפם מרקיק יעמודו, ולא יביתו לבם להיות
בחברת מוכיחי העושק משברי מלתעות עול) , היו נאנסים בדבר
לשמוע לזה, אחרי אשר בתועבת לבבם היו רוצים להתראות כצדיקים
וישרי לב ונאנחו כמוהם , וע"ז השיב ית"ש גלוי לפני שאם כו' לא
לא היו מקבלים מהם , ומה"ד השיבו ע"כ , אם לפניך גלוי כו'
לפניהם מי כו' ואחרי שכל מעשיהם של אלו לרעה היה בסתר
ומחוץ נראו כתמימי דרך לא היה מקום להם להצדיקים לחשוב עליהם
שימנעו לקבל מאתם תוכחות, והיו להם כו', (ובזה לבד מלא לגאון
מה"ד שלא היו מקום להצדיקים על מונעם התוכחות מאלו, אמנם
אלו רשעי עולם ופקותים הנראים במעשיהם אשר המה רחוקים
כבר מלעמוד בתוכחות, באלו הקפס דעדיף אם יחוד בדעתו שלא

ישמעו דבריו), ראוי הוא בכך למנוע דבריו ולזאת דעת לנבון נקל על מה יצאו נבוכים מהכלל שלא היו מקום להם להענישם על העדר התוכחה לאלו, אשר ממעשיהם הנגלים לא נראו פחותים, ונהפוך היו להיותם כמתחסדים נאנחים על התועבות ולא היו על מה להוכיחם, כ"א בזה בלבד מה שיספיק להם רק האנחה ע"ז, ולא יצטרפו בחבורת הצדיקים לבוא בעזרתם למונעם התועבות, ולכן נבוכים שלא באו בעצמם למדה זו לא היה בידם להוכיחם ע"כ, ובזאת ירווח לנו לכל מה שהערנו בזה, ומה שהובא זאת לראיה מר"ז נגד ר' סימון יתכן לדעתי לפי פשוטו, מאחר שמליצו בחומר הענין שחזר הקב"ה מטובה לרעה על עון העדר התוכחה אף במקום שהיו גלוי לפניו. שאם היו מוכיחים לא היו מקבלים ראוי לאדם להחמיר לעצמו, ואף במקום דלא מקבלי מיניה אפ"ה לוכחינהו כו' מגודל חומרו של דבר.

ואמנם חובת התוכחה הוא ברור ומוחלט איש איש לעמיתו, והעדות לזה אמרם ז"ל במס' שבת דף קי"ט אר"ע כו' בריה דרשב"א אר"ש בר אבא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זא"ז, שנאמר היה שריה כאילים מה איל ראשו של זה בצד זנבו של זה, אף ישראל שבאותו דור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זא"ז, אר"י לא חרבה ירושלים אלא שביזו בה ת"ח שנאמר ויהי מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריהם, וכללא הוא ניל בידינו שאין אלו חולקים זע"ז אלא כל א' כמוסיף על דברי חבירו, מדקאמרינן אר"י ולא נאמר ר"י אומר, ואם יהיו חובת התוכחה רק לת"ח, ב' ענינים אלו אי אפשר שנמלאו יחד ומפשוטו של קרא נראה שהיו בוזים את התוכחות שנאמר ויהי מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים את דבריהם, והרי מוכיחים היה להם שלוחי ד' והעריכו אמריהם ואלו היו בוזים להם ואיך יתכן שלא הוכיחו כו', וע"כ זה ברור שמטרת כוונתם באמרם שלא הוכיחו כו', המכוון הוא לתוכחות איש איש לעמיתו ולזה רומז אמרם בזה, שלא הוכיחו זה את זה, שהוא כמו שפת יתר, בלתי אם הוא רק להורות בא למה שאמרנו, שהם מנעו התוכחה זה לזה איש לעמיתו, ורק ת"ח לבד אחזו בחובת התוכחה להם, והם היו מלעיבים בם ובוזים דבריהם, ואמנם לדעתי הא בהא תליא, וב' דברים אלו מתיחסים זל"ז, והא' נמשך מחבירו, וע"י שלא הוכיחו זל"ז נמשך שהיו בוזים הת"ח, כי באמת אין ביד החכם לעצור בא' מהסגנים להשביתו מחטוא כ"א להעירו במוכיחו בחומר הענין, והממשלה נתונה ביד הסגנים והשועים שהשלטון בידם לעמוד כנגדו למחות בו, ולפנים בישראל בירושלים הייתה יד כולם נאמנה לד', גם נכבדי השועים גם

אבירי הרועים ואלו העירו מיד בתוכחות על עון למי שראו שבא
לקטול, ואלו כ"כ כתבו זרוע מושלה לשום רסן לעצור בקוטלים,
וע"י כרוף אמון יראתם נכללה ירושלים ביופי והדור עד שנאמר
עליה צדק ילין בה וכדרז"ל שלא לן אדם אדם וקטול בידו, שבלתי
אפשרית היו ע"ז שיתמיד בה אדם בקטל, אף אם היה א' מהחשובים
ע"י הצטרפות המוכיחים והמוחים, ומי שלא היה כ"כ מהחשובים
היו מניח מעשיו מיד בשמעו דברי מוכיחו, ולא היה ממתין עוד עד
שימחו בו אחרי ידעו ערכו נקלה למול החשובים ובראותו כי גם
עליהם יש זרוע מושלה, ואכם א"ז כפרץ מעט מעט טוב מלב העיר
ובשרוכה, ובראשית יד השרים והסגנים היו במעלם, להעלים עין
ביקירי הסגנים בבואם לקטול, לבלתי להתקומם כנגדם למחות ולעצור
בם, וע"י הוכרחו גם הרועים להעלים עין מהם ולמנוע להוכיחם
במופיהם בידעם כי אין עוד עמם זרוע מושלה, ולא יהא דבריהם
נשמעים, וקובה ומבוה היא שלא לומר דבר שלא נשמע, והניחו מהם
ופנו עצמם ליתר העם, שהיו נתעוררים מיד לתוכחות מוכיחים,
ולא המתינו מלעזוב רוע דרכם עד שיהיו עליהם מוחין בזרוע,
והיה כל דברי הת"ח בתוכחות רק למטרה מוכח אלו, אמנם גם
הם אח"ז בפקידת ערכם מאנו מלקבל תוכחתם והיו בוזים דבריהם
כי גם אלו כל מה ששמעו מאז מיד היו מפני ראותם שהתוכחה
בלי משא פנים ושמוחין אף לסגני עם, היו חָלים לקבלם מפני
שידעו מעוט ערכם ושייקל למחות בם ולעצור אותם, ולא המתינו
ע"ז, אולם בראותם מעל השרים והסגנים ושפסקו המוחין, והעדר
התוכחה ע"י לחשובי עם, גם הם היו ממאנים לשמוע, ולא עוד
אלא שהיו מלעיבים ובוזים הת"ח כאלו עוות זה בא מצידם, שהם
נושאי פנים לחשובי העם, ויוכיחו רק ליתר העם שאינם חשובים
אצלם לשאת פנים להם, ולכך היו בוזים להם בתלונת מדוע נגרע
מאתם התוכחה להחשובים, ולזה מתאים הוראת הכתוב ויצא מן בת
ציון כל הדרה, היו שריה וגומר שנעדר מתוכה כל זיו הדרה שלא
לן בה אדם וקטול בידו ונגרע בתחילה אמון הסגנים, היה שריה
כאלים מה איל כו', אף כו', ואח"ז בפשע שריה נעדר גם כשרון
יתר העם ובפקידת ערכם, גם הם היו מלעיבים בת"ח ובוזים את
דבריהם להם לתומם, לפי ראותם בם מאז שהיו שומעים להם בלי
הצטרפות פחד ואימת מושלים, להוכיחם עתה ג"כ, והם הקלו ויבוזו
להם, בראותם כי אין ידם תקיפה עוד ונעדר מאתם סיעת ועזר
הסגנים, ויהיו מלעיבים בם לתלות העדרם התוכחה מסגני עם
בעבור נושאם פניהם, ושלא כן יאתה, רק שיהיו התוכחה בלי משא
פנים, ואף כי האמת הכל היו ממעל הסגנים והשרים כו' כנ"ל,

וזהו לדעתי המכוון במאמרם ז"ל במס' ערכין דף ט"ז א"ר טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח אם אמר טול קיסם מבין שיניך אומרים לו טול קורה מבין עיניך ובעין כל יפלא איך אפשר שבדורו לא מצא כלל מי שמוכשר להוכיח מפני רוע מעשיו שיאמרו לו טול כו' ולדעתי כוונתו בזה רק למה שנמלא בדורו מעין פחיתת המדות להיות שריה כאילים מעלימים עין זה מזה, ועי"ז כאנוסים היו המוכיחים להעלים עין מהחטאים כי אין להם שומע מאלו, ואולם בפשע זאת נפרץ גדר התוכחה מכל שאף ליתר העם לא היו יכולת להוכיחם כי היו מלעיגים ובוזים למה שאוחזים בתוכחות רק להם וזהו הוראת אמרו ר"ט ז"ל תמה אני כו' אם אמר טול קיסם כו' להוכיח לא' העם על איזה עבירה שבידו יתרום הלה כנגד המוכיחו ויאמר לו טול קורה מבין עיניך, שיוכיח על עבירה היותר גדולה העומד לנגדו ונראה לעיניו מא' החטאים, ואם הוא חפץ בתוכחות על עון כלום משא פנים יש בדבר להעלים עין מדבר היותר חמור בשביל שזה לא' מהחטאים, וכ"ז מפחיתת ערכם ורצונם להיות מלעיגים ובוזים להמוכיחים להם לתומם שאין מקום תלונה להם ע"ז מפני היותם כאנוסים לכך למנוע תוכחות מאלו, וכן לדעתי מה שהוסיף ר"ע בזה לענות תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח כוונתו הוא למה שחובת הד"ת בגדר התוכחה שלא להלבין פני החוטא יכול אפילו פניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא, ולכך אמרו חכמי המוסר שלא יהא דברי המוכיח מטרה רק לפעולת החטא שעשה זה שעי"כ יודע החוטא כי בו דבר המוכיח ופניו משתנות, ואלא שיסבב בחומר הרבה דברים אחרים שלא כחשד זה עליהם ולהבליע ביניהם גם חטאו זה, ועי"ז לא יגיע לבושת, וכ"ז נאות היו רק בדורות הקודמים שאם בא אדם לחטוא היו זה בדברים מועטים ומי שרצו להוכיחם בלי בושת יוכלו לסבב עמם בתחילה בדברים הרחוקים מהם, אבל לא כן בדור שהחוטאים אוחזים בכל הרעות יחד, אפס מקום עוד למי שירצו להוכיחם לדעת איך יערוך אמרים לאילו בלי בושת להם, כי בכל מה שיסבב בדברי תוכחה ידעו כי גם דבר המוכיח כי אין דבר א' נעדר מהם, ופניהם משתנות מיד והם אמרו חז"ל שם מרוע תכונת ב"ד, רובן בגזל ומיעוטן בעריות והכל בלשון הרע, וידוע הערת המפרשים להיות הבאור במלת הכל להיות כל העבירות נכללים בעון זה כמו שאמרו בו שהבע"ל הר מגדיל עונות עד לשמים, ושקול כנגד ע"ז ג"ע ש"ד, ולכך הוסיפו אל זה מאמרם זה, אר"ע, תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח, ונענה עוד ר"א ואמר תמה אני אם בדור הזה מי שמקבל תוכחה ובאור מטרת אמרו זה לדעתי הוא להיות בדורו כמלאו אנשים

מזויפים עושים כל רע במחשך איש איש בחדרו משכיתו כענין שנמצא בדורו של יחזקאל אנשים מזויפים כנ"ל ולעיני הבריות היו מתחסדים ונאנחים על התועבות הנעשות לעיניהם, ואלו בני אדם רחוקים הם מלקבל תוכחות, מצד רוע ערכם רחוקים הם מיראת ד', ומצד זיופם הם נראים קדושים מאוד עד שנדמה שאין שום אדם ראוי כלל להוכיחם, (ולדעתי מענין זה בא הרמז בתשובתו ית"ש למה"ד גלוי לפני שאם מחו בהם לא יקבלו מהם, ומלה זו הוא קצת יתור ולא בא אלא לרמוז ע"ז לדעתי מה שאלו לא היו מבקשים כלל שום התנצלות על מה שלא יקבלו התוכחות, ורק שהיו מספיק להם למאן לשמוע מפיהם דבר כלל מפאת היות אצלם אלו אנשים בלתי ראוים שיוכיחו לאנשים כערכם), וזהו הוראת אמרו של ר"א תמה אני אם כו' מי שמקבל תוכחה, והן האנשים הללו שנכיר בם בזיופם ופחיתותם הוא לדעתי ראיתנו בם התרשלם למחות בעוברי עבירה, ושיספיק להם רק האנחה ע"ז לצאת יד"ח נגד הבריות, אבל לא יחם לבבם לקנאות קנאת ה' צבאות לשבר מלתעות עול למנוע עושק להתקוטט במתקוממים מזה נקם. לאות בטח על פחיתת ערכם באמת נגד ה' שאין כבוד קונם דומה עליהם ככבוד הבריות, והתורה החמירה לכך בגנב יותר מבגזלן, ואמנם כן אם כך אמרו לצדיקי עולם בדורותיהם, אכן מה נענו אבתרייהו בדורינו זה, אשר שלשתן יחד נקבלו בו, וכל מה שאמר כל א' מהם במועדו, אפשר לאמרם היום כולם כאחד שאין להוכיח שאם יאמר אדם טול קיסם כו', יאמרו לו טול קורה, (וכענין המאורע שנעשה עלי בא' מהמקומות אשר א' מבעלי זרוע היו מפורצי גדר הד"ת בדבר א' בזרוע ויד רמה, ואין מוחה כנגדו מחשובי העיר זולתי, ובידי לא היו סיפוק באותיות למחות בו, והחרשתי ממנו והייתי כגולם פי לפי השעה אף בתוכחות דברים, ועד שעלה בידי למחות בו בנתיים הערתי בתוכחת מוסר לא' משארי העם, ונענתי מאתו ע"ז טול קורה כו' למה אני מוכיח על עון היותר חמור להאיש ההוא, ונמצאו ב"א אשר בזיופם באו אלי כנאנחים על התועבה ומעירים אותי למחות ע"ז ובבקשי מהם להיותם נימנים עמי לאזור קנאות נסוגו אחור), ונמצא פחותי הערך שלא אדע להוכיחם כו' כנ"ל, וקוששני ג"כ אם יש מי שמקבל תוכחה מפאת זיופם שנמצאים גם אנשים כאלה שנכיר בם בפחיתותם כנ"ל, ואי לזאת נאלמתי דומיה לא אדע כלכל דברי תוכחה, ומפחיתת ערכי ג"כ קוששני עוד להיות נחקר עם אלה אשר יתחמץ לבבם ויקרה להם ע"ז ולכן לדעתי אף אם התוכחה חובה לכל היא, וכי זה כל האדם, בכ"ז אין מי יקום ע"ז להתגרות עם ב"א, מאלו שהניחו עוד ז"ז הרבה מצות התורה, ומה יקר יתנו למצוה זו יותר

מכל מצות התורה ואך צדיקי עולם שלא הניחו כלום ממצות התורה, הם הם יתנו נפשם גם על מצוה זו אף להיות נהרגים עם ב"א עבורה, ואולם מצוה זו הוא יותר הכרחית לקיום העולם כידוע כמה דמים נשפך במאורע פלגש בגבעה שלא היו בזה מקומר העון כלל לדעת הרמב"ן, ובכ"ז נאספו עם ד' כולם ממקומם לגדור בקעה פרוצה לבל יהיו איש משולח ברסן תאוותו ושרירות לבו כי אז איש את ריעהו חיים יבלעו, ולזאת באבדון ת"ח וצדיקי הדור העומדים בפרץ לתת נפשם לעצור ולהוכיח בשער בת עמם, על זאת יתקונן לבב בני דורם, ויתעצמו בבכי ומספד על מה שיגיע מהפרצה לבלוע חיים איש את ריעהו בהעדר אשר יוכיח ויעצור בעמו, והאיש המתעצל בהספידן מראה בעצמו כי נוח לפניו ורצוי לו לו בכך שיהא נפרץ גדר התוכחה ויוכל לבלוע חיים זולתו, ולכך משפטו חרוץ כצדק לחז"ל לומר במס' שבת דף ק"ה ר"י אמר כל המתעצל כו' ראוי לקוברו בחיים, לגומלו כראוי ורצוי לו.

ואמנם כן תמן תנינן במס' מ"ק דף כ"ה חכם שמת הכל קרוביו, הכל קורעין, הכל כו', אף אלה אשר לא האציל עליהם מרוח חכמתו ואור תורתו לא נגה עליהם וטעם הענין יתכן אצלי עפ"י התבוננות דרשת חז"ל על הכתוב מלאכי ב' תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, באדר"נ ובילקוט, הא כלל, מלמד שהיה אהרן מהלך בדרך אם פגע באדם רשע הקדים לו שלום, למחר כשבא לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא פני אהרן, בושני ממנו כו', ובעין כל יפלא מה זאת לא היה נוח לחז"ל שהשיב מעון עפ"י אפשרית הנאותה בהעירו בתוכחת מוסר במופיו בדבר שפתים, עד שהגיעו לדרשתם בזה, הא כלל כו', וחלקי אמרה נפשי בזה בבאור דבריהם אלו עפ"י נועם הערת הרב"ל ז"ל ע"פ שמואל א' פ' כ"ד פ' י"ט ואתה הגדת היום את אשר עשית אתי טובה את אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני וכי ימצא איש את אויבו ושלחו בדרך טובה וה' ישלמך טובה תחת היום הזה אשר עשית לי וז"ל וכבר ידעת מה שדברו המפרשים בזה, ואני מדייק מכופל מלת את שהכוונה אתה הגדת ופרסמת לכל העולם הטובה הגדולה שעשית עמדי, ולא באומר ודברים ח"ו שדברת והכרזת כן בפיך שהיה זה אצלך התפארות מגונה חלילה אלא מה שאני אומר שהגדת הוא הפועל החשוב והמשובח הזה שעשית את אשר סגרני ה' בידך ולא הרגתני הוא המגיד והמכריז לכל דקלא אית ליה לעולם שלימותו ע"ד מה שאני מפרש באמרם ז"ל כל מי שיש בו י"ש דבריו נשמעים כבתוב במקומו, והנה בפועל הזה אתה מבנב

וגורם שממך יראו וכן יעשו אחרים, וכי ימצא איש את אויבו וגומר, מכאן ואילך כשימצא איש את אויבו לא יגע בו יד אלא ישלחהו בדרך טובה כי ישא ק"ו ממך חכמה ובמה פנים, וה' ישלמך על הטוב אשר יעשו אחרים זולתך, בעבור היותך הסיבה והגורם לזה, תחת היום הזה אשר עשית לי, שזה הכריחו לעשות גם הוא כן, המורם מזה אשר דרך סלולה היא לאיש להטות חבירו לטוב ע"י מפעליו לטובה בלי שיעירהו בדבר שפתים, וכ"כ האפשרית שיעשו איזה רושם דבר שפתים לבדנה, אמנם הבדל גדול יש בדבר כאדם ששואל פרשת דרכים מחבירו, אם זה משיבו הנני הולך ובא עמך למקום מגמתך כי גם דרכי מועדת לשם, אפס מקום עוד שיהא הנשאל הזה מותעה במהלכו, אולם אם זה יורה לו הדרך ילך בה ופרשיה בדברים לבד בהעלם מזכרונו מעט מהאמור לו הנהו נתעה עוד בדרכו, ואפשר להעמים זה בהוראת הכתוב משלי ד' פסוק י"א בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי יושר, אשר להורות בא כי ההערה הבאה ע"י הודעת דרך חכמה היא רק הוראה, התלויה בזכרון האיש בזה, ובהעלם זכרונו ימוטו פעמיו, לא כן ההערה הבאה ע"י פועל הטוב שעושה מחנהו לפניו שיעירנו לעשות כמוהו, שזה הולך לפניו בנתיב מעגלי היושר והוא מודרך אחריו ממנו שאי אפשר לו עוד שיצה מזכרונו הדבר ההוא, והיא ההערה היותר נכונה.

ואולי לזאת הי' מטרת דברי איוב לריעי', איוב פרשה ו' פסוק כו' מה נמרצו אמרי יושר ומה יוכח הוכח מכם הלהוכח מילים תחשובו, כי אך הערת דברים הנצמח מאיש לחבירו מפועלו הטוב והמאושר אך המה רצויים ונכוחים, אפס הערת דבר שפתים מה נקלה היא להיות כזה דורש בתוכחת דברים, וכ"כ מה נקלה ונגרע ערכם אצל השומעים, והנצמח מדבריכו אלה אשר בידי האדם להניע לחבירו לעשות הטוב והאושר ע"י מפעליו הרצויים שמקדמם לעיניו, וירויח מזה שיוכל למנוע ממנו דברי תוכחה בשופי' ע"ז, אולם להשבית איש להפריעו למונעו מעשות רע, בזה אין מנוס באופן אחר כ"א להעירו ע"ז בתוכחת דברים אמנם הפליא עצה הגדיל תושיה הכהן צדק בהפלגת בינה יתירה להגיע לזה למנוע בני אדם מעשות כל רע, בלי שיעירם בדבר שפתים ע"ז למעוט תועלתם וגרעון ערכם של תוכחת דברים באזני השומעים, והפיק תבונות להיות אוהב ורודף שלום ובמשך בידידת עוז האהבה עם הבריות והקדים שלום להם ושמר חוקו בתום אושרו ועוז יראתו לאלהיו לעיני כל עד שנודע להם זה, ועי"ז הפריעם והשביתם גם הם מעשות כל רע מפני בושתם ממנו ופחדם לבל יפירו אהבתו עמם, ולזה יגיע מטרת הכתוב הנ"ל לומר לנו בהפלגתו. תורת

אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו כי אל מה שהעיר בני אדם לעשות הטוב הגיע מהוראת אמת ע"י תום ויושר מעשיהו ולא מהוראת דברים לבד, ואף גם להעיר לאיש למונעו מרע לא הגיע דבר שפתים, והפליא להשכיל בזה לאחוז במדת השלום עוד ליושר מעשיהו, להקדים שלום לכל אדם והספיק לו בזה להשיב אשר רודפי רע מפני בושתם ממנו, וזהו הוראת סוף הכתוב בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון, ומזה יובן לנו מעתה לדק הערת חז"ל הא כלל שנתעוררו בהבנת הכתוב שנאמר בו שהיה נמנע מפיו דברי תוכחה אף להשיב מעוולתה, ולפ"ז יפלא במה הגיע להכריעם מרע, וסוף הכתוב יורינו כי רבים השיב מעון, ולזה באו בבאורם מלמד שהיה אהרן מהלך כו' פגע באדם הקדים לו שלום לסוף בא כו' לעבור עבירה אמר אוי לי איך אשא פני אהרן בושני ממנו כו', והיא שעמדה לו להפריש מרע אף במונעו דברי פיו ע"ז, ולדעתם בא הוראת סוף הכתוב להשלים הוראת ראש הכתוב מה שעולה לא נמצא בשפתיו, כי אף להפריש מרע הספיק לו ע"י שהקדים שלום ותומו ויושרו כנ"ל, וע"כ כינו אשר רבים מפני בושתו, ולא נצרך ז"ז לדבר שפתים, ועפ"י דברינו אלה זאת יבין כל משכיל כי אלו אשר ילא שמע חכמתם ותבונן חולה לדקת מפעליהם ותום דרכם ונודע לכל עוזם ביראת ה כל הימים, יען כי זכר מעשיהם הטובים בא לבני דורם להעירם תמיד אחרי יושר להביעם לאחוז במעשה הטוב, ברב עוז ואונים מהתערה היוצאת מתוכחת דברים וערוך מילים, ופועלם הטוב מכרזת ומגדת לכל הדרך ילכו בה, ובאין אומר ודברים יביעו למרחק, והקול נשמע במרחבי תבל ע"כ בכלל יורנו למורים בדורם, בהעירם אותם בתוכחה היותר נאותה, כן יתן אדון כל בלבב רבים ללכת בדרכם, ולנצור נתיבות שלום ואורחות יושר, ועל פיהן רבים ישובו מעון ותורת אמת ימצא מפינו, ולא עולה משפתותינו כאמור.

הרמב"ם בה"ל חמץ ומצה פ"א הלכה ט' פוסק דחמץ משעה ז' ולמעלה מן התורה אסור באכילה ובהנאה ובלאחר זמנו פסק שם הלכה ה' כר' שמעון דשרא וכבר העירו עליו כל מפרשי', ובאור הדבר לדעתי עפ"י מה שבארתי בטעם הדבר מה שרש"י מחולק עם תוס' בריש מ"פ בטעם הבדיקה ולרש"י הוא כדי שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא, ולתוס' הוא כדי שלא יבוא לאוכלו, שהוכרחו

לכך כל אחד ואחד לשיטתו, דתרווייהו ס"ל להלכתא כר"י דאין בעור קמץ אלא שריפה, כמבואר שם במשנתין, ואתמר עלה התם אמר ר"י אימתי שלא בשעת בעורו אבל בשעת בעורו השבתתו בכל דבר ונחלקו שם בפירושם רש"י ותוס' ולרש"י שלא בשעת בעורו הוא קודם שש, ושעת בעורו הוא לאחר שש ואז השבתו בכל דבר, ולתוס' כהפך הוא דשעת בעורו הוא בשש לפי שרוב העולם מבערים בו, אז השבתתו בכ"ד, ושלא בשעת בעורו הוא לאחר שש ואז מלותו בשריפה כמו כותר, והנה במס' בצה שם בריש מסכת פלוגתא דב"ש וב"ה לענין שאור בכזית וחמץ בכותבת וב"ה אומרים זה וזה בכזית, והעירו ע"ז המפרשים לענין מאי פליגי דלענין מלקות ליכא למימר דהא הוה לאו שאב"מ, וכל לאו שאב"מ אין לוקין עליו, ואף דמלי למשכח דעביד מעשה כגון שקנה חמץ או שחמץ עיסה בפסח כדברי הרמבם בפ"א מ"ה חו"מ הלכה ג', אמנם לרש"י ותוס' ס"ל דבל יראה ובל ימלא הווי לאו הניתק לעשה, ע"ש בפסחים דף כ"ה ע"א שם בפרטי מאי קא ממעט לי' לא יראה ולא ימלא דדמי לי' דהאי איכו לוקה דהווי לאו הניתק לעשה, והאי כמי איכו לוקה דהווי לאו הנל"ע, ע"ש ברש"י ותוס' וכן פי' תוס' בפסחים דף ק"ט, וא"כ לא מליכו למשכח מלקות כלל, ואין לומר דפליגי באיסור לקוד הא קלי שעור אסור מה"ת וודאי קל עליו קונת בעור, ואם לא שנכנס בדקוקים לומר דק"ש אסור מה"ת רק ואיכו עובר הלאו עדיין, ובמקום שעובר הלאו קמיר לן ולענין זה פליגי (ויעוין במס' שבועות דף כ"ג ובתוס' שם ד"ה דמוקי לה כו' ובס' אור קדש עה"ת לדודי הגאון ז"ל ובס' ישועות יעקב ויעוין שם הרש"ל במקומו ויש בזה להאריך ואין כאן מקומו), וליכא למימר דפליגי ב"ש וב"ה אלא רק לענין מלקות היכי דעביד בי' מעשה וכגון שביטל העשה דאז לוקין אף בלאו הנל"ע, ומשכחת לן ביטול העשה אליבא דרבי יהודה דסבר דתשביתו הווי דווקא שריפה היכא דהשליך לנהר כו' דביטל המלות עשה ולוקין עליו, אך זה איכו רק לשיטת התוס' דשלא בשעת בעורו הוא לאחר שש ואז איכו אלא שריפה מליכו למימר דפליגי ב"ש וב"ה לענין מלקות היכי דעביד מעשה ובביטול העשה כנ"ל, ולפי התוס' שפיר לומר בטעם הבדיקה שהוא משום שלא יבוא לאכלו, אבל לשיטת רש"י דשלא בשעת בעורו הוא קודם שש ואז טעון שריפה אבל לאחר שש השבתתו בכל דבר, א"כ אי אפשר לומר דפליגי לענין בל יראה והיכא שביטל העשה כו' דהא בשעה שעוברין בבל יראה תוא לא משכחת לדעת רש"י בביטל העשה, דאז השבתתו בכל דבר לדעתו, וליכא לן למימר דפליגי לדעת רש"י אלא רק לענין בדיקה דמדאורייתא בביטל בעלמא סגי וחכמים הוא

דאצרכוהו בדיקה וכמבואר בר"ן שם, ובזה פליגי דמ"ס בכותבת רק צריך בדיקה, ומ"ס בכזית, ולפ"ז הוכרח רש"י לומר טעם הבדיקה שלא לעבור על ב"י וב"י ולפ"ז פליגי שפיר אם עוברין על ב"י וב"י בכזית א"כ חל חובת הבדיקה אף בכזית, ואם אינו עובר רק בכותבת אינו צריך בדיקה רק בכותבת, אבל אם כאמור בטעם הבדיקה משום כדי שלא יבוא לאוכלו, ליכא למימר דפליגי לענין בדיקה ג"כ דמבואר בשמעתין דלענין אכילה כ"ע לא פליגי דבכזית, וא"כ כיון דטעם הבדיקה שלא יבוא לאוכלו הוא בודאי חל עליו חובת הבדיקה ג"כ אף בכזית, ולזאת הגיעו רש"י ותוס' בפירושם בטעם הבדיקה כל או"א לשיטתו כאמור, והנה מצאתי למרן הרמב"ם ז"ל שם בפ' ג' הלכה י"א דפסק כחכמים דתשביתו הוא אף מפרר וזורה לרוח כו', וסבירא ליה דטעם הבדיקה הוא מדברי סופרים וכדי שלא יבוא לאוכלו כדברי התוס', וא"כ לשיטתו עכצ"ל דבל יראה לא הוי לאו הניתק לעשה, ולכך מביא בפ"א ה' ג' אינו לוקה משום ב"י אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חמצו כו' והעירו עלי' מפרשי' דמאי מהני דעביד ביה מעשה הא הוי לאו הניתק לעשה, ולדרכינו ניחא דהרמב"ם לשיטתו דפסק כחכמים דר"י דאף מפרר כו' הוי השבתה וא"כ צ"ל בב"ש וב"ה דפליגי לענין מלקות היכא דביטל העשה דליכא למשכח כלל ביטל העשה לשיטתו, וכן צ"ל דפליגי לענין בדיקה דאצריכי חכמים, אם הוא רק בכותבת, דהא לדברי' טעם הבדיקה הוא רק משום שלא יבוא לאוכלו, ולענין אכילה כ"ע ל"פ דבכזית, וא"כ בודאי אף בכזית צריך למבדקה, ולהרמב"ם לשיטתו צ"ל רק דפליגי לענין מלקות ומשום דלא הוי להו בל יראה לאו הניתק לעשה, ומזה יצא לו דעתו בפ"א ה' ג' הנ"ל, ואף גם זאת הייתה לו יתד פינה להוכיח לפי שיטתו בחמץ לפני זמנו דאסור בהנאה, דהנה ידוע מחלוקות הפוסקים ולדעת התוס' ביטל מהני מתורת הפקר ולפ"ז הוא מהני אף בחמץ ידוע, ולרש"י וסייעתו הטעם דביטול מהני מדכתב רחמנא תשביתו ולא כתיב תבערו, ולפ"ז לר' יהודא דתשביתו דא"ר הוא שריפה ובאמת למה לא אמר קרא תבערו, ואמנם הוא בשביל חמץ שאינו ידוע דמהני ביה ביטול, וקרא איירי מחמץ ידוע דבעי שריפה ונודע כבר הוא הערת המפרשים בזה, והנה מצינו ראינו שיטות הרמב"ם דס"ל ביטול מהני מתורת הפקר כיון דס"ל כחכמים דאף מפרר כו', וגם מצי למכתב קרא כלל תבערו דלא נימא דווקא שריפה, ואינו כן באמת דכל השבתה מהני, ולהרמב"ם ע"כ ביטול רק מתורת הפקר באנו לו, וא"כ הוא מהני אף בחמץ ידוע, ומזה יסתער לנו קושיא עצומה במס' פסחים

דף ס"ג השורט את הפסח על החמץ עובר בל"ת ופליגי בה ר"י ור"ל, לר"ל אין לוקין עד שיהא עמו בעזרה, ור"י סבר אף שאין עמו בעזרה וקאמרינן התם דפליגי אם לוקין על התראת ספק או לאו, דר"ל סבר דאין לוקין ולכך צריך שיהא עמו בעזרה, ולפ"ד דביטול מהני אף בחמץ ידוע אכתי קשיא מאי אהני לן דהחמץ עמו בעזרה הא עכ"פ הווי התראת ספק דשמא ביטל, ועכצ"ל דמיירי כגון שנתחמצה לו עיסה לאחר זמן איסורו, והיא עמו בעזרה ושחט עליה הפסח דלא הווי התראת ספק דל"ל שמא ביטל דלא מהני לאחר זמן איסורו, משום דאסור בהנאה ואינו ברשותו, אך זה רק אי כימא הלכה כר"י דחמץ לאח"ז אסור בהנאה, אבל אי כימא כר"ש דמותר בהנאה והוא ברשותו ויכול לבטלו ואכתי הוה התראת ספק דשמא ביטלו, ומזה הרמב"ם לשיטתו דס"ל כחכמים דאף מסרר ומוכחא מלתא לדידיה דביטול מתורת הפקר הוא כאמור ומהני אף בחמץ ידוע, שפיר מוכחא לי' בחמץ לאח"ז דאסור בהנאה מהך דר"י ור"ל דפליגי בהתראת ספק כ"ל, ולא קיימינן אכתי לשמא בטלו וע"כ דאיירי בלאח"ז איסורו, ומשום שאינו ברשותו ואסור בהנאה ולא מלי לבטלו.

ומזה כנוא לבאר דעת מרן הרמב"ם בפ"א מה"ל ק"פ הלכה ה' השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו לוקה א' השוחט וא' הזורק כו' והפסח כשר, ולכאורה קשה מנ"ל להרמב"ם דהפסח כשר, ואי מטעמא דירושלמי דכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי ימשמע אעפ"י ששחטו עה"ח מקרי זבחי וכשר, לא מוכחא מידי דאפשר לומר דהפסח פסול דכל מה דאמר רחמנא ל"ת אי עביד לא מהני, והא דכתב רחמנא זבחי היא בא ללמד דאף אם שחט הא' על חמץ ואח"כ בא אחר וזרקו על החמץ דהזורק ג"כ חייב וכדעת הרמב"ם בפ' י"ג מה"ל מעה"ק גבי מנחה דכתיב ל"ת חמץ חלקם, דהמחמץ אחר מחמץ חייב אע"ג דנפסלה המנחה, ולעולם דהפסח פסול, ואין לומר כתירוץ הריב"א בתוס' בשמעתין, משום דלא שנה הכתוב לעכב, דהא באמת כתב רחמנא תרי לאוין לא תשחט ולא תזבח וכקושיית המהרש"א, ומה שתירץ המהרש"א ד"ל דכתב רחמנא לעבור בשני לאוין אינו נכון באמת דכללא רבה קיי"ל לן כל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן לעבור ב"ב לאוין, וא"כ גם הכא אית לן למימר דלעכב בא ולא לעבור בב' לאוין, אמנם לכאורה אפשר לומר עוד כתירוץ הריב"א מדלא שנה הכתוב לעכב, ואי משום דכתב רחמנא תרי לאוי, זה אינו דלא תשחט אצטריך ליה לאביר חמץ מגם שעות ולמעלה וכתירוץ רבא בפסחים דף ה'

ע"ש, אך הא תינח לר' שמעון דרבא פסק כר"ש ע"ש דף כ"ט ע"א דמוקי מתניתין כר"ש וצריך למילף דחמץ אסור מו' שעות ולמעלה מלא תשחט אבל לר"י דסבר דחמץ אסור בהנאה לפני זמנו, ויליף מן לא תאכל עליו חמץ, ובוודאי כיון דאסור בהנאה משמע קל עליו אסור השבתה כמי כמו דילפינן מלא תשחט דשתמא איסור השבתתו הוא בזמן שחיטתו ע"ש בתוס' וא"כ לר' יהודה אייתר ליה לא תשחט ואפשר לומר דאתא לעכב ולהרמב"ם דס"ל דלפני זמנו כר' י מנא לן דהפסח כשר, ואולם אליבא למהדר לכאורה גם לר"י כתרוץ הריב א מדלא שנה הכתוב לעכב, ואי משום דכ"ר לן תרי לאוי וכל היכא דאיכא למידרש כו' ויש לנו לומר דלעכב בא ולא לעבור בב' לאוין כאמור, זה איכו דהנה הפוסקים מחולקין בהא דאסור רחמנא לשחוט הפסח על החמץ אי משום לתא דפסח אי משום לתא דחמץ, והאיסור קל על האדם, עיין פני יהושע, ולפ"ז יש לומר דהווי האי לאו דלא תשחט לאו הניתק לעשה דתשביתו כמו בל יראה, וזה כלל גדול דלאו הכל"ע אין לוקין עליו, אך אין עשה א' מנתק תרי לאוי כמבואר בתמורה, ולהכי כ"ר הכא תרי לאוי כי היכא דללקי עליו, ואי לא כ"ר אלא חדא דאין לוקין, ואפשר להעמיס זה גם בדברי המהרש"א בתירוצו, ואמנם לא שנה לן הכתיב לעכב ולפיכך הפסח כשר. — ואין לומר לפ"ז א"כ האיך מינח רבא משום דכתיב לא תשחט וגומר דחמץ אסור משש כו' הא אצטריך לעבור בב' לאוין כי היכא דללקי, זה איכו דאליבא דרבא דפסק כר"ש דלפני זמנו שרא בהנאה ליכא לן למשכח מלקות כלל גבי שוחט את הפסח על החמץ דהא הווי התראות ספק אף אם הוא עמו בעזרה דשמא ביטלו, ואין לומר ככ"ל דמיירי שחמץ עבה לאחר זמן אסורו והוא עמו כו', דלר"ש דשרי בהנאה יכול לבטל אף לאחר זמן אסורו וכיון דלרבא ליכא למשכח מלקית כלל אבל השוחט על החמץ יליף שפיר מזה דאתא להורות דהשבתת חמץ מזמן שחיטה, דאל"כ ל"ל תרי לאוי, אבל לר"י יש לומר דאתא על מלקית ככ"ל ומדלא שנה בו קרא ע"כ דהפסח כשר, איברא דהא ליתא לכוס דברינו הקודמים להרמב"ם מוכחא מלתא דלא סבירא ליה דתשביתו הווי לאו הכל"ע, דאל"כ במאי פליגי ב"ש וב"ה גבי שאור בכזית דביטל העשה ליכא למשכח לשיטתו דס"ל כחכמים דאף מפרר כו' ואף לענין הבדיקה ל"ל לשיטתו דס"ל טעם הבדיקה שלא יבוא לאוכלו כו' ככ"ל וכיון דלהרמב"ם לא הווי לאו הניתק לעשה כלל א"כ אייתר לן לאו השני בשחיטת הפסח על החמץ ואפשר לומר דלעכב בא כו' ככ"ל ולא לעבור כו' דכל היכא דאיכא למדרש כו' ולעולם דהפסח פסול, ברם בקושטא דמלתא לאו דייקא היא למימר

דלמרן הרמב"ם לא הוי ב"י לאו הכל"ע, ואפשר כמי דלדידיה הוי ג"כ לאו הכל"ע ואפ"ה לוקין עליו להרמב"ם משום דאין עשה מנתק תרי לאוי, והכא גבי חמץ אית לן תלתא לאווי לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור ולא יראה לך שאור בכל גבולך בפ' ראה, ואתה העשה ודחי חד לאו ואייתר לן תרי, ואין להקשות ע"ז דהא אצטריך לן הנך לאווי חד בשאור וחד בחמץ כמבואר במס' בצה דף ז', ובפסחים דף כ"ג, חד לנכרי שכבשתו עמו בחצר ואחד לנכרי שלא כבשתו כו', וכיון דאצטריך לן כל הני לאוי, א"כ אי הוי ב"י לאו הכל"ע לא לילקי עליו, דהא דאין עשה מנתק תרי לאוי היינו רק היכא דאייתר לן התרי לאוין, אבל הכא אצטריך לן כל הני לאוין כנ"ל, דע"ז אפשר לומר דהרמב"ם סבר כר' זירא מדפתח קרא בשאור וסיים בחמץ להורות בא לומר זהו שאור זהו חמץ, וא"כ שפיר אייתר ליה הך, ולכך פסק הרמב"ם דקנה או קבלה עשה בפסח דלוקין אף דהוו לאו הכל"ע משום דהוי תרי לאוי ואין חד עשה מעקר תרי לאוי, ובדברינו אלה יתורץ קושיית המפרשים על הרמב"ם דאמאי מביא רק תרי לאוי דלא יראה, הא באמת איכא תלתא לאוין דלא יראה משום דס"ל דב"י הוי לאו הכל"ע ואתה העשה ומעקר חד ואייתר לן תרי רק ולכך פסק דלוקין אף אי הוי כל"ע, ובזה יבואר לן הרמב"ם בפ"א מה"ל חמץ ומצה הלכה ב' שכ' החמץ בפסח אסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה וכבר העירו עליו מפרשיו דהא איהו גופיה פוסק בפ"ק מהל' מ"א כר' אבוהו דסבר כ"מ שנאמר לא יאכל לא תאכל כו' אסור בהנאה ולמה אצטריך לי' הכא בחמץ להך דקוקיה שנאמר לא יאכל ולדעתי אפשר משום דהרמב"ם לשיטתו הא קא קשיה ליה קושית הגמרא בפסחים לר' יוסי הגלילי תמה על עצמך כו' הא כתיב לא יאכל דמשמע לא יהא בו היתר אכילה, ומשני הגמרא שאני התם דא"ק לך שלך יהא, ורבנן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ואידך תלתא לך כתיבי ואידך חד בשאור וחד בחמץ ולרבנן והרמב"ם לשיטתו דעל שאור וחמץ לא אצטריך לן תרי קראי ומוכחא מחד, וא"כ אכתי קשיא לרבנן הא כתיב לך שלך יהא, לכך מביא הרמב"ם משום הך דקוקיה מדכתב רחמנא לא יאכל מוכח דאסור בהנאה והאי לך אתא לדרשא אחרינא כמבואר בתוס' דף ה' ע"ב ע"ש או דאתא להיתר הנאה לאחר זמנו ולכך פסק הרמב"ם בלאחר זמנו דברי כר"ש משום דאייתר לי' חד לך הך דלא דריש חד לשאור וחד לחמץ, והלכך אף דס"ל בכ"מ כר' אבוהו אפ"ה אצטריך שפיר הכא להך דקוקיה, ולפי דברינו אפשר ג"כ לתרץ הרמב"ם בפ"א מהל'

תמורה הלכה א' שם' כל הממיר לוקה ולמה לוקין והלא לאו הניתק לעשה הוא, מפני שאין העשה שוה בכל שהצבור ושותפין שהמירו אין עושין תמורה, והקשו עליו כל מפרשיו דאמאי אינו מביא ע"ז הטעם האמור בג"מ דאין עשה מנתק תרי לאוי, והכא כתיב לא לא יחליפנו ולא ימיר, ולדברינו אפשר משום שבארנו לדעת הרמב"ם היכא דאצטריך לן התרי לאוי העשה מעקר עקר, והכא נמי אצטריך לן הנך תרי חד בקרבן שלו וחד בשל חבירו היכא דאמר כל הרוצה להמיר יבוא וימיר כמבואר בתוס', ולכך הוצרך לטעמא דידיה משום דהעשה אינו שוה כו' ולא הספיק לו טעמא דגמ'. — הדברים הללו מדבר חדוד הנוכחי באורך נובע ממקור אא"ז הגאון המפורסם בדורו, אשר בעודו באבו נקטף אורו, מובהק בחריפות ובקיאות האב"ד דק' קלעצק ומיר והגלילות במדינת ליטא, ונשאר אחריו ברכה, חדודים כאלה בדבר הלכה, אלפי יריעות אין ספורות, ומי יתן ותכון עזרת ה' עמי להעלותם לזכרון לדורות.

ובזה אמרי בעלים למבחן נשלם.
יתן ה' אמריו מפי לא ימושו לעולם.

אחר אחרון אני בא עם הספר להעלות.
רגשי נפשי בתפילה לאל חי אדון התהלות.

יסלתיה בדרכי בנודי

צור בורא יוצר, האל יי' רחום שדי, חסד נוצר, טוב וחונן בצר.

צירות לבבי למאוד הרקיבו, לזאת אקרא מלאכי מרומים הקשיבו,
ונהתחנני ליוצרי עמי לקולותו סתו, יה יה אקרא מן המצר,
צור כו'

בלתך יוצר כל להושיע מי ומי, הן נושא פני כסתני וחרפת לאומי,
ברחמך כא לטובה אות עשה עמי, האל ה' וקללני מאויב וצר.
צור כו'

יאיר שמך אפלת אישוני, יעבור חטא ופשע המה עכרוני,
ועוון ורשע כים נגרש שמוני, רחום וחנון רחמך לא יבצר.
צור כו'

האירה פניך על עבדך, ברואיך בגלמך הושיעה לכבודך,
תרום ימינך תעוז ידך, ארך אפיים וקימה עוצר.
צור כו'

ישעך תן לזרע גברת אמת, והאזן תרפות שפחה לאולה כואמת,
תרחמך העירה לנפש ביגונה נרדמת, רב חסד ואמת באין נעצר.
צור כו'

רחמך יקדמוני במעגלי לעודדני, ובעת מעדו קרסולי ישעך תסעדני,
וחסד אבות תזכור כי עווני ילכדני, לאלפים דור חסד נוצר.
צור כו'

שמך מעולם עובר על פשע, קום על עמך והרק ישע,
חטא אם עצמו וגברו רשע, נושא עון ופשע יודע יצר.
צור כו'

חן חננו צופה עלבונו ודומם, גדל כבוד שמך יתנשא ויתרומם,
ולא תוסיף עוד עמך להאשימם, ונקה חטאה ואשמה יחד נא תקצר.
צור כו'

טוב טעם ודעת מעריכים, אום אשר אחריך משוכים,
נושאים לך עין ולב שופכים, פוקד עון פקוד זכות אמונים נוצר.
צור כו'

חזק שיות נאלמות כצאן קדשים, על גבם חרשו
בין חורפיהם עתירותיהם לוחשים, *קרב קץ נחמה גליותם קצר.
צור בורא יוצר, האל יי' רחום שדי, חסד נוצר, טוב ומוכן בצר.

---

*מספר המלות בצרוף, מנין האותיות, עולה פרט השנ"ה.

מגילת ספר — אגרת הפורים

מנחת ידידות

בארבעה עשר לחודש שנים עשר
יום הפור

יוצא מי

לאפרתים פרתמים, נכבדים מפורסמים, נקובי שם מעל'ד

מאת

הקטן לבית אבותיו והצעיר בעמו, הישר
הולך לתומו בהרב הנודע לשם
מוהר"מ הן טוב איש ליטא
יכונה איירלמאן

נגנת בו ימצא רב טוב והרווחה, יתברך בברכה שלמה לכ"ק

נדפס פק"ק
דאנציג

Danzig, 1844.
Gedruckt bei **Rathke & Schroth.**

לכבוד

השר הרוזן הנכבד לעמו בית ישראל דגול ברבבותיהם, אביר הגביר אדיר מאוד רב העושר והאושר , בחיר אלהי' ורצוי אחי' , גבר חכם בעוז ותושיה רב התבונות בקצוות תבל מהולל שמו

מהו' **אנשיל** נ"י **באראן פאן ראטשילד**

מק"ק פפד"מ יצ"ו :

ולכבוד

נכבד יקר מאוד נשגב ונעלה , נודע לשם ולתהלה , האדם הגדול עושה חיל בתורת ה' כבוד כח ורב און , שר המדע והתושיה עדיו לגאון , איש חמודות , ורב הידידות בחיר ה' וישרי בני עמו, הרב המפורסם הג' מפואר גביר מאושר כמ"ת

מהו' **אהרן פולד** נ"י

מק"ק הנ"ל יצו' :

יערב לכבודם מנחת מזכרת , מלבת האהבה בלבבי עצרת , עדי עד תת זכר עולם לישרי עם לשם ולתפארת :

מול הרואה

צופה נתהיך לאשר תאיר מאתי היום לנגדיך
הגיד משפטיך ישר שוא בל תתלונן להגדיל כבודיך
אם הדל תבונות אתה לטעום מרבשי ונופת צופי
בלום פיך שים רסן אפס אם בין תבין אשר לפניך
אף לא באהבה ואיבה תתן יופי או דופי
ממך לא יבצר דבר שפתים, ענה כטוב בעיניך:

ב"ה

שרים רחבי ארץ ואליליה! עת שליו הייתי מעודי, עד לא נפל משמים ארץ כבודי, ואוני והוני לא נקבץ מעמדי, אז הזה ידי, בימי הפורים, לנגן במלאכת מליצות ושרים! ויקר מפנינים מתוק מנופת להעלות, ממקור מדע ותושיה עמי לדלות! בשני שלשה — למועד אשר בו נוסף משתה ושמחה, על גילת לב במולא הרווחה, כטוב לבי ביין רוח בין בקרבי נחה, יכולתי אז ממבוע החכמה והתבונה לשאוב הקולה לשלשה, גם במלאכת ההגיון לנגנה, להודות לה' בשיר קדש בספר ערוכה מפי שיחה —. לא כן עתה! פרץ חוק גבול בי רב היגונות, יתאבכו בי מזימות ועשתונות שונות, בל אעצור כח להתעודד מריפיון אונים, להתנער ממשך נכש ולאבונים, נוכי לא עתה כמקדם בכור העולב והיגון נרדם, ואם נמלא פרי חמדה בכרם ביתי ותשורה להביא מגני לקטוף כלאה ימיני, ולזאת יאבו לשלוח וכבודם ירלני, כי הבאתי להם מנחה קטנה עד מאוד כאשר כוחי נתנני, מעט פרי חמדה, לתורה ולתעודה, ונוסף על זה עולם חסדי ה' ותגמולו, קורות יום זה ומפעלו, פרטי קונותיו יאותו לו, מפי בשיר ותודה יגולו, זאת יובל שי מאתי היום הקדשתי למנה, לשרים נכבדים ישאו פני וכל אחד מהם סליחתו יענה, על כי להתרועע עמו רוחו נתנני, ומפני כבודם כי רם ניחת אני, לבלי להעמים בראש דבר ברוב דברים, ולהמיועד מאתי אשא יד וימין ארים, ועזר על זאת אבקש מאדון כל היצורים. —

אגרת הפורים

באו"ח סימן של"ד מביא הט"ז בשם תמרדכי טעם הענין שלא נזכר א' מן שמותו של הקב"ה במגילת אסתר, לפי שניתנה לכתוב בדתי פרס ומדי, וזה אינו נכון עפ"י דרחז"ל ע"פ הואל משה באר את התורה שהעתיקה לע' לשון. ואעפ"כ כמה שמות מוזכר בה, ולדעתי טעם הדבר הוא מפאת המבואר לנו לדון ביו"ד סימן רע"ו שאין להזכיר שום שם במכתב ואגרת שלא בספר לפי שסופן להיות מושלך ומוטל לאשפה ויבוא לידי בזיון — והנה מגילת אסתר בעת נכתבה היתה נדונה כאגרת לבד — כאמור ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי וגומר אגרת הפורים האלה השנית, ופורשי' לשנה השנית הורו ושלחו ספרים שיעשו פורים. ושוב נאמר ומאמר אסתר קיים דברי הפורים האלה ונכתב בספר, ופירשי' אסתר בקשה אח"ז לקבוע ולכתוב ספרה עם שאר הכתובים, וזהו ונכתב בספר שקיימו אמריה לכותבה בספר, הרי בעת כתיבת מגילה זו לא עלה ע"ד זה עד שנה השניה שחזרה אז בו אל הכמי דורה לבקשם ע"ז, וקיימו אמריה והודו לה אחרי שמצאו רמז לזה כדהז"ל. ומקודם היתה נדונה מגילה זו כאגרת שאין ראוי להזכר בה א' מן השמות הקדושים, ואח"כ לא זזו דברים ממקומם לשנותם להעלות בה זכרו, והוא נכון לדעתי.

במס' מגילה דף י"ד פלוגתא דר"נ ורבא למה שאין אני אומרים את ההלל בפורים, דלר"נ משום קריותא זו הילולא, ולרבא משום דאכתי עבדי אחשורש אנן, והרמב"ם בפ"ג מה"ל מגילה הביא לדין שאין לומר את ההלל ומטעמא דר"נ — ומזה נראה דלא גריס כאן בשמעתין בלשון מתקיף לה רבא כו' כדעת הריף והראש, דאל"ה והיה נמשך בשיטתם הו"ל לפסוק הלכתא כרבא כיון שנאמר דרך אתקפתא ולא מותבינן עלה מידי — והיו להרמב"ם ז"ל הגרסא שלפנינו רבא אמר כו', ולפ"ז לא היה הולק עם ר"נ פנים בפניב כידוע זה מכללים מונחים לנו ע"ז מבעלי כללי הש"ס, וא"כ ס"ל למרן הרמב"ם שאין הלכה כרבא נגד ר"נ אף אם חולק עמו אח"כ שלו בפניו ג"כ, ולפ"ז ופלא בעיני דברי הכ"מ בה"ל נדרים פרק י"ב הלכה ה' שם בדין אשה שנדרה שאינה נהנת מן הבריות שאין הבעל בכלל שהוא נובע ממס' נדרים דף פ"ג שם פלוגתא דר"נ עם רבא וס"ל לר"נ הכין, וגם עולא ס"ל הכי כר"נ שם, וכתב הכ"מ דלכך פסק הכא הרמב"ם כר"נ נגד רבא משום דגם עולא כוותיו ס"ל, ולפ"ד הקודמים לא הוצרך לזה אחרי הוצעת דברינו דס"ל להרמב"ם דהלכתא כר"נ נגד רבא תלמידו אף אם חולק עמו אח"כ שלא בפניו — הן אמת שגם כאן רבו החולקים על רבא לבד ר"נ שהרי מבואר במ"א במס' פסחים דף קי"ה מחלוקות התנאים בהלל זה מי אמרו וריה"ג ס"ל דמרדכי ואסתר אמרוהו, והכ"א נביאים שביניהם תקנו להם לישראל כו' גם שארי תנאים שם כולם מתנגדים לדבריו דגם ממיתה לחיים אמרינן את ההלל, וכן בשמעתין דף י"ג ת"ר מ"ה נביאים כו' ולא פחתו והותירו

ע"מ שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה מאי דרוש ארח' בר אבין אריב"ק קו"ח ומה מעבדות לחירות אמרי שירה ממיתה לחיים לא כש"כ, ואף שרבא רוצה לחלוק שם ההלל שאני שא"א אותו ממיתה לחיים הרי מבואר למעלה שדעת הרבה תנאים אינו כן, וא"כ גם דעת האומר הזה הוא שלא כדעתו, ויוכל להיות באמרת שהרמב"ם כאן סתם ג"כ לכך כר"נ, אמנם למה לא העיר ע"ז כאן מרן הב"מ כמו בהך דנדרים. —

וראיתי להגאון בעל ברכי יוסף שהביא בשם א' מגאוני ספרד להקשות לשיטת הרמב"ן שדבר הנלמד בקו"ח הוי דבר תורה א"כ אמאי אינו מקרא מגילה ג"כ שנלמד בקו"ח לפי דבריו מד"ת, ואברר כוונתו בזה, כיון שאנו רואים לדה"כ שאמרו משה וישראל שירה על הים ;' על נס יציאת לחירות ולדעת ריה"ג הלל נמי אמרו, וכיון שהוא קו"ת אצלינו דממיתה לחיים לא כש"כ, ולדעת הכל אין אנו אומרים את ההלל בפורים, א"כ לפחות מקרא מגילה היא אצלינו חובה מד"ת, לדעת הרמב"ן שדבר הנלמד בקו"ת הוא מד"ת והניח הדבר בצ"ע שם, אמנם אני הצעיר גברא קחוינא ולא תיבתא שאעפ"י שמבואר כי"ב בדברי הב"ח ש"כ בסי' תרפ"ה להקשות על דברי התוס' במס' ברכות דף י"ג האמור שם בשמעתין רבי אומר ק"ש בלה"ק נאמרה דכתיב והי' בהווייתן יהיה, ומסיק תלמודא דס"ל לפ"ו ע"ב בל התורה כולה בכל לשון נאמרה, דאל"כ ק"ש מי גרע, וקרא והיה ל"ל, ופירשי' בכל לשון נאמרה לקרות בתורה והקשה התוס'

שם ול"נ דהא עזרא תיקן זה לקרות בתורה ומקמי דאתי עזרא קרא ל"ל, וע"ז הקשה חב"ח עליו מהא דמבואר במס' בב"ק שב"ד של משה תקנו להם במדבר שלא ילכו ג' ימים בלא תורה והוי דאורייתא ושפור אצטריך קרא בק"ש ונכון הוא כדעת רש"י, וא"כ נראה מזה שהוחלט לו שכל מה שמשה תיקן הוי דאורייתא, אולם כבר העיר עליו במג"א באו"ח ס' קל"ה שאין דבריו מוכרחים בזה שאעפ"כ לא הוי דאורייתא, ואינו אלא תקנה ולא על שוה"ד מדבר תורה יעוי"ש ובמחה"ש, ומצינו להרמב"ם ז"ל דס"ל בהלל שהוא מד"ס וכ' הרב במג"א בבאור המצות והזיק ע"י הרמב"ן שעם היות בערבי פסחים רבו הדעות שמרע"ה אמרו בכ"ז לא מפני זה שמשה אמרו נאמר שיהא מן התורה, מאחר שהצווי לא בא בתורה וגם רז"ל לא הסכימו עליו שהוא דאורייתא ופוק חזי כמה וכמה דברים שעשה ותיקן לנו משה רבינו, ולא מפני כך מצינו ראינו שיאמרו לנו רבותינו היותם דבר תורה וז"ל הרמבם ז"ל ג"כ כל הענפים שיתחדשו ויצאו מן השרשים תרי"ג שנאמרו למ"ב אפילו שיהא הוא בעצמו המוציאם אין לנו להביאם בחשבון כו', וא"כ סרה קושיות השואל הנזכר שאם גוף הדבר שאנו למדין ממנו אינו מד"ת, איך יהא דבר הנלמד מארתו דבר תורה, ודיו לבוא מה"ד להיות כנדון. —

ביו"ד סימן קנ"ז סעיף א' ובע"ז ג"ע ש"ד אפילו בצנעה ושלא בשעת הגזורה והעכום אינו מכוון אלא להנאתו יהרג ואל יעבור, ודווקא כשאומרים לאיש

לעשות מעשה כו׳, אבל אם אונסים לאשה כו׳ אינה צריכה ליהרג, ודודי זקני הש״ך שם סק״ט מביא ע״ז דברי רבינו ירוחם שכ״כ בסוף נתיב י״ח שאם הוא בפרהסיא אז צריכה גם האשה ליהרג, והוא יקרא תימה עליו דמנ״ל היא דאעפ״י שהתוס׳ והרא״ש שם במס׳ סנהדרין דף ע״ד כתבו דמהא דאמרינן שם והא אסתר בפרהסיא הוי ולא אמרינן והא ג״ע הוי נראה דזה פשיט לן דמשום ק״ע. לא הוי ג״ע, זה אינו רק לפום ס״ד דמקשה אבל לפום מאי דמתרץ אביי שם אסתר קרקע עולם הוי אף בפרהסיא א״צ ליהרג מטעם ק״ע, ואי משום דס״ל דרבא דמשני הנאת עצמו שאני פליג אאביי וס״ל כדקס״ד מעיקרא, דמטעם ק״ע בפרהסיא יהרג ואל״י, אמנם מנ״ל הא דאפשר לענין דינא רבא מודה לו כו׳ עכ״ל, ולענ״ד רהיט לי׳ לד״ז הש״ך דברי התוס׳ יומא דף פ״ב וז״ל שם, ורבא דפליג ב״פ בן סורר ומורה אשינויא דק״ע ומשני ה״ע שאני לא פליג אלא לענין פרהסיא דלא מהני ק״ע אבל לענין ג״ע כו׳ ע״ש המבואר להדיא בתוס׳ כדברי רבינו ירוחם, והרי פתח דברי ד״ז הש״ך שאם מצא כן בתוס׳ ורא״ש כדברי רבינו ירוחם לא היה תופס עליו, ואמנם כן הוא כאמור.

במס' מגילה דף ט"ו דרז"ל ע"פ בלילה ההוא נדדה שנת המלך א"ר תנחום נדדה שנת מלכו של עולם , ורבנן אמרי נדדו עליונים נדדו תחתונים ורבה אמר שנת המלך אחשורוש ממש , והנה המאמר הזה נגלה לעין כל, מה באו כל אחד מאלו להוסיף ע"ד חברי' (כללא הוא כייל בידינו בדברי אגדה כל מקום שנאמר פלוני אומר הוא כמוסיף על דברי חבירו ואינו כחולק רק אם נאמר אמר פלוני) , והנה ברור כי האומר הראשון לא יצא להכחיש עיקרן של דברים לפי פשוטן שנדדה שנת המלך אחשורוש , כי אם להורות בא לומר שנעשה זה ע"י מה שנדדה שנת מלכו של עולם , ומעתה מה באו רבנן אחריו להוסיף ולומר נדדו עליונים כו' , ואחר אחרון אני בא מה בא זה רבה להשמיענו ולומר שמדבר במלך אחשורוש ממש, ולדעת מי מכולם נשלל זה, ואם כוונתו לחלוק עליהם ולומר שלא נדדה כ"א שנת המלך אחשורוש ממש לבדו , היה לו לברר אמריו בזה ולומר לא נדדה כ"א כו' .

וחלקי אמרה נפשי בזה אחרי שומי אל לבי לבאר תוקפו של נס זה ופרטי דברים קובה בו נלוה לזכרו (א) ימי משתה ושמחה (ב) מקרא מגילה (ג) משלוח מנות איש לריעהו ומתנות לאביונים מה שאין כן בכל המועדים הנעשים לזכרון הניסים שנעשו לאבותינו, והענין בזה לדעתי ממה שמצינו לגדולי קז"ל שהרקיבו לדבר ברוע מלב בני עמינו בדורו של המן, ראשונה מה שעזבו*) הגיון ולמודי תורת ה' כעדות רז"ל והבאתם ע"פ בעצלתים ימך המקרה ע"י עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שי"י מך, ודבר זה! יסוב מניעת השגחת ד' אל עמו והעדר יכולתו להושיעם כי זה מגיע הריסת הארץ בכלל כאמור, על מה אבדה הארץ וגומר על עזבם את תורתי

הגה"ה

עפ"י האמור כאן מרוע מלב האומה הישראלית בימי אחשורוש שעזבו תורת ה' והי' ראוים לענוש מפני שהשתחוו לצלם כו', ואעפ"כ בלא כשרון מעשיהם כלולו אח"ז, יתבאר אגלי ענין אמרם ז"ל במס' שבת דף פ"ח ע"פ ויתיצבו

ודקז"ל ידועים בזה, ונודע היותו מושאל בלשון בני אדם על הקב"ה במניעת השגחתו, היותו כישן, והעד ע"ז האמור הקיצה אלקי וגומר עורה אל תישן, לא ינום ולא יישן, ויקץ כגבור ה', ונוסף להם מה שהיה ראוים לענוש מפני שהשתחוו לצלם כמבואר במסכתין דף י"ב שא"ל רשב"י לתלמידיו מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו דור כליה כו', מפני מה שהשתחוו לצלם כו', ומניעת עסק התורה בלתי יכולת ה' היה להצילם בעין חמלתו, וכן מבואר במדרש לרז"ל ע"פ ישנו עם אחד וגומר שא"ל המן לאחשורוש אותו שנאמר בו ה' אחד הוא ישן לו מעמו, ועם שדרשו בו ג"כ שנאמר אותו על ישראל שהם ישנים מן המצות, בכל זאת הגיעו במקרא זה גם לדרשתם זאת, כי האחד נמשך מחבירו, ועל ידי שישראל ישנים מן המצות, מזה יחויב שהשית"ב יהיה ישן לו מעמו ג"כ, לבלתי יוכל להשגיח עליהם לטובה והמשכיל יבין נועם דברי חז"ל שנית נתבאר להם מגודל רעת לב בני הדור ההוא בשנאה כבושה ביניהם איש לעמיתו ופרוד הדעות כפי' גדולי המפרשים ע"פ ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, שהיה דברי המן

הגה"ה

בתחתיות ההר מכאן שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית ואמר להם הקב"ה לישראל אם מקבלים אתם את התורה ואם לאו כאן תהא קבורתכם א"ר אחא מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו כו', ועפ"י באור דברי מי שקדמוני בזה יש להעיר רבות במאמרם כאן (א) למה נתלה ההר הזה רק על ישראל (ב) אם יש מקום לטענת אונס כנגדו ית"ש א"כ לבלי תועלת הייתה הכפיה הזאת, ואינה דומה למי שברא את עולמו לבוא בזרוע להכריח לברואיו (ג) יפלא מאוד אם בני דורן של ישראל בימי אחשורוש נתרצו ע"ז בימיהם וקימוה ברצון, האיך נשתעבדו עי"ז כל הדורות הבאים אחריהם ונפסק מאתם טענת האונס, ורחוקה היא מאוד לומר שלא נמצא עד הדור ההוא כלל מקיימי התורה ברצון — ולדעתי יתכן המובן בזה ע"ד אחר מאוד, והוא לאשר נדע מה שדרשו רז"ל ע"פ בראשית ברא וגומר בשביל התורה שנקראת ראשית, וכן ע"פ ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי, (שנוסף ביום זה לבד ה' הידיעה ע"ד לפי שבו נשלם בריאת האדם שנברא רק ע"ת קבלת התורה) שדרשו עליו זה ששי בסיון, וכן אמרו תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית

בזה לברר ברור היכולת להזיקם להיות כל קיום האומה הזאת בסיבת האחדות אשר להם תמיד, וכעת הם בתכלית הפזור בין האומות, וצורך הכרחי הוא להם האחדות, ובכ"ז הם בתכלית הפרוד ואיבה ומשטמה ביניהם ודבר זה יחייב שליטת פורעניו' ותכלית ירידתם עד למאד כדבר האמור ומבואר במקרא חבור עצבים אפרים הנח לו חלק לבם עתה יאשמו ולחז"ל נרמז בזה אשר אפילו עע"א כשהם בחבור אין יכולת הפורעניות לשלוט בם, וע"ד השל"ה נוסף הערה כאן אשר בעת שחלק לבם אפילו יהיו בשלימות המכב במדרגת ועתה ישראל מה ה' אלהיך וגו' בכ"ז יאשמו, ועונש דור המבול ודור הפלגה יוכיח בדבר — ועוד שליגה מצינו לחז"ל שאמרו שנוסף בם או חטא ופשע מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע ותכלית המכוון בזה לכבודו ית"ש אשר הבדילנו מן האומות וגדר בעדינו לבלתי התערב עמם במאכל ומשתה וחיתון, להורות היותינו עמו חבל סגולתו ועוז תכדינו, והוא יגן בעדינו, שאין לנו צורך חתון באומה זולתינו וקרבתם מה שצריכים לכך כל האומות מבלעדינו אשר בכח וחיל יגברו ודרכי העולם שריבה

הגה"ה

אם מקבלים ישראל את התורה ואם לאו יחזור את העולם לתוהו ובוהו, וכאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, והאחד היה אברהם אבינו ע"ה שנתעורר מעצמו עפ"י שכלו הטוב שאי אפשר לבירה בלא מנהיג ושמלא אב ואדון לכל הנבראים אדון הצבאות והחזיק בכל דרכי התורה מצד שהשיג לכל דרכיה. דרכי נועם בעולם רק שכלו ורוחב תבונתו בלי שנתעורר על זה מבלעדו, וכן יצחק וכן יעקב גם כן השיגו עוז יראתו ותורתו מרוחב תבונתם, ולא ממה שהחזיקו בדרכי אבותיהם, (ועל דעת אא"ז הגאון החסיד בעל פנים מאירות זהו הטעם אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב שאנו אומרים אצל כל אחד מהם ביחוד, ולא אלהי אי"ו ביחד, להורות ע"ז מה שהיה אלהי כל או"א מהם מצד עצמו כו' יעוין בספרו ק"א), וכאשר עלה ברצונו ית"ש לשלאות אשר הקים וירה לאבן פינה ביסדו את עולמו למסור אח"ז תורתו לברואיו, חזר מראשית לזרעו של אברהם לבדו שנמצא כבר נאמן לפניו הוא ישמעאל פן יתרצה גם הוא להחזיק בדרכי אביו מרצון שלא באונס, ולא נמהר עדיין לגלות רז זה שעל תנאי זה העולם נברא בשביל התורה הזאת שעל ידי כן יתפרסם זה לכל העולם כולם,

העוזרים להם צורך הכרחי
הנצוק ע"י רוב האוהבים,
ולא כן לנו עם ה' אשר
אין מעצור לו להושיע גם
במעט — והנה כי כן הוא,
כל מה שמגדילים עצמם
ישראל מאו"ה ומרחיקים
עצמם מהם כן ירחיקום
מעליהם, ויכניסו עצמם
ברשות והשגחת אלהיהם,
ובהפוך הוא בקרבם עמם
מגדילים עצמם מ"ד ומגבירים
עליהם שלטון האומות, כי
יאמר אדון כל איפה כר
קשית בו, יושיעך בעת
רעתך, כאמור מצרים לך
לעזרה יקום אשור יושיעך
וכדומה, בשגם לדעת קז"ל
מגדולי המפרשים בא הרמז
לרז"ל בדבריהם שנהנו ולא
שאכלו להורות על תאוה
בזויה שנהנו ע"י סעודה זו
שזה מביא שלטון הצר כאמור
במדין כי צוררים הם לכם
בנכליהם. — — ועכ"ז
רמה עינו של אותו רשע
ודאבה נפשו של מרדכי
הצדיק, ולא נקה דעתי
עד שנתבשר ע"י תקנות
שב"ר; שה"א השיבו אל
תירא וגומר כשבשרו לשאול
מאתו הדאגה על מצב האומה
בתכלית ירידה ובגדר שיקול
הפורענות ובא ה"ב לומר
אבי כו', ובפסוק זה
עמדתי ומשואת רשעים כי
תבוא לבשרו לבל יפול לבו

הגה"ה

ויחשבו אחרי כן כל מי שיקבלוה כאנוסים
בכך ע"ז, ואמנם ישמעאל מיאן בדבר
להחזיק בדרכי אבותיו מצד רוע תכונתו
להיות ידו בכל ויד כל בו וא"א לעמוד
באזהרת לא תרצח אליו ומפני כך
נסוג אחור מקבלת התורה, וחזר הוא
ית"ש עוד מקודם לזרעו של יצחק שנוסף
להם ידיעת אלהותו בדור א', ומאן גם
הוא מצד רוע תכונתו שא"א לו לעמוד
באזהרת לא תנאף, (וכנודע דרז"ל
עליו ע"פ והוא עיף ויגע שבא על נערה
המאורסה) ואח"ז חזר הקב"ה לזרעו
של יעקב שנוסף אצלם ידיעתו בדור א'
ג"כ שיקבלוה הם ברצון, ומאנו גם הם,
ואז הודיע אדון כל לברואי'. שרק ע"ת
זה נברא עולמו ואם לא בריתו וגומר,
והוכרחו ישראל עי"ז לקבל התורה אף
שלא ברצונם, ולא בסתר דבר אלהים
ע"ז, והספיקה המודעא הזאת לכל באי
העולם. ורק שתלו שאחרי האומות בעקונם
שיהא העולם קיים כבר בשביל ישראל
מצד המקיים זולתם, ולא נתרצו עוד
אף ע"י המודעא הזו לקבלה גם הם,
ומתוך כך נתעלה וגבה ערך ישראל על
כולם בענין הקבלה הזאת, ואמנם מצד אחר
נשתנה ערך ישראל מישמעאל ועשו,
שלהם נוסף חיבת הקבלה ברצון מצד
החסדים והנפלאות שקדמה להם בעצמם
מאתו ית"ש, ושהכירו כבר רוממות גדולתו
וגוזו ע"י הנסים והנפלאות שהפליא

בקרבן מהעומד בגודל השלטון
ורוממות הכרים, והוסיף הג'
לבשרו לבל יתבהל מהעומד
בקיוב סילוק השגחתו ואמר
כמדבר בשמו של הקב"ה
ועד זקנה וגומר, ותואר
זה יתייחס אלי' בזמן שהם
כוחו להתראות כבחור וגבור
להושיע לעמו מפני זכותם
כ"א מפאת החסדים שקדמה
להם מאתו והמשכיל יבין
ערך יחס תואר זה אליו
לעת הזאת (ואמנם לדעת
רז"ל מצאתי גם ההיפך לזה
שיתייחס אליו תואר בחור
וגבור בעת אשר ישראל אינם
ראוים להושיעם מצד מעשיהם
ונראה כבחור על הים מצד
פקידת ערכם אז ופסל מיכה
שעבר עמם בים ונראה
כזקן בהר סיני שהוכשרו
מעשיהם עד שלא היו צריך
לעוז וגבורה להושיעם, ואולם
בכ"ז יתכן תשובת הג' לומר
כמדבר בשמו שאעפ"י שאין
ישראל ראוים להושע עכשיו
בכ"ז ישגוב וימלט ממה
שיקוה מהם אח"ז שיגיעו
לכשרון מעשים עד שיבוא
הוא בגדר זה שיתראה עמם
בגדר זקנה. ובבר מליצו
בו כ"ב על הים שהושיעם
אז בעבור תקותו בם, מענין
התקרבם אליו בהר סיני,
ומה נפלא נועם דרז"ל ע"פ
אלא אלי למה עזבתני שנאמר
בתפילת אסתר המלכ' שאמרה

הגה"ה

לעשות עמם, ולהם נחשב זה לגרעון
ושפלות המצב מאוד בקרבם לפני הר
סיני ועמדם בו מצד האונס לבדו,
ולא מרוקב לבבם להתקרב אליו מעצמם,
וע"ז יחסו רז"ל הציור הנפלא במקרא
זה האמור בו ויתיצבו בתחתית ההר
שנרמז בו שאף שעי"ז גבה ערכם שהם
לבדם קרבו לקבל אף מצד האונס,
בכ"ז עמדו שם בגרעון ושפלות הערך
לאשר הגיעו לזה רק מפני אונסם,
וע"ז המליצו לומר מכאן שכפה עליהם
הקב"ה כו', וא"ל הקב"ה אם מקבלים
אתם כו', ובארו בזה מיד מטרת
כוונתם בענין הכפיה שהוא האמירה
ובלא זה לא באו לקבלה, וע"ז אמר
רב אחא מכאן מ"ר לאורייתא שעפי"ז
יקטן מעלת קיום התורה אצלינו שהיא
מפני האונס ולא יגדל ערכה כאלו
קיימנוה ברצון, והשיבא רבא ע"ז אעפ"כ
הדר קבלוה כו', כי מימות אחשורש
ואילך יגדל ערך המקיימים כאלו יקיימוה
מרצון, והוא מפני שבאמת אף בלא
קיום התורה אח"ז יוכל העולם להיות
קיים בשביל הקבלה לבדה כמבואר במס'
ע"ז דף ג' בתוס' ד"ה שמים וארץ
נוגעים בעדותן שאינו נחשב זה בעצמו
לעדות על ישראל שקיימו את התורה
ממה שהם קיימים, כי הם יכולים
להיות קיים בשביל הקבלה לבד, ויש לי
עוד ראיות רבות ע"ז, ובימי אחשורש

לו, אלי נים, אלי נסיני, שאל דברינו המאמרים יגיע משרת כוונתה שהי' עתירתה אליו על ענין הכליה שנגזרה אז שאינו ראוי לפניו להשכים ע"כ שעי"ז לא יזכר שם ישראל עוד, ואמנם אם אין הדור ההוא מוכשר בכ"ז אפשר שיגיע מהם הבאים אחריהם שיוכשרו מעשיהם, וגם אלו אולי ייטיבו דרכם אח"ז וע"כ לו נאוה להושיע בהיות כבר נודע מאתו כי"ב נים שנשא וסבל בשביל מה שיצמח אח"ז מהם בסיבי, וכן לפי המסקא במדרש אסתר ומשואת רשעים כי תבוא ככלה בתשובת ה"א, וה"ב ענה עולה עלה ותופר וגומר יתבאר להיפך כי דברי ה"א נאמר כנגד שלטון הכרים וה"ב כנגד תכלית הירידה ושיקול הפורענית בענין שמץ שבת השוכח ורמזו כבר היא נכונה מבלעדו, ונכ"ז לא תקום ולא תהי'). — וכ"כ הייתה עין אסתר המלכה פקוחה לצוות ע"ז למרדכי בתקון ג' דברים הללו לאמור לו לך כנס את כל היהודים, לקרב וליחד פזור לבבות ביניהם ולקרוא צום, להבין בתשו"ע להתקרב לאביהם שבשמים שיעור עין השגחתו וממשלתו, ולמרק הנאת אכילה לא יאכלו ולא ישתו ג' ימים וג' לילות,

הגה"ה

שקטלו כו' ועזבו תורת ה' והגיע לכליה ונגולו בלא זכות ונשארו קיימים, ועי"כ נתברר אז זה שעל הקבלה לבד העולם קיים כבר, וא"כ הבאים אח"ז לקיים התורה ידונו כמקיימיה מרצון הטוב ולא ע"י שום אונס עוד ומאח"ז והולך הוא נקרא קבלה ברצון, וסמכו זה במקרא האמור קיימו וקבלו שלהורות בא לומר שמה שקיבלו עליהם עכשיו הוא מה שקיימו מעצמם שלא באונס עוד האמור, ועם שדרשו במקרא זה ענין הקבלה ברצון הוסיפו עוד לומר בו קיימו למעלה מה שקיבלו למטה כי ה"א נמשך מקבירו ועי"ז שקבלו ברצון, הי' מוח יותר בזה למעלה ויתכן גם הדרשה הזאת, ובזאת יובן מה שלא נמצא לחז"ל שום פרכא על דרשתם מענין הקבלה למה שנדרש מהם על הקיום למעלה שהרגישו בזה בעלי התוס' בשמעתין) וכל עין בינות הפקוחה לחזות במועט השכל והמדע תקזינה מה יפה אף נעים ציור מליצה זו לחז"ל על מקרא זה שנאמר בו, ה' מסיני בא, כאלו שם הי' לנוכח כל העומדים שם, ואצל שעיר באמר וזרח משעיר למו, שמשם נתגלה זיו אורו רק, ואצל ישמעאל נפקת עוד ובאמר הופיע מהר פארן, כאלו שם נראה מאתו רק מעט קרני זיו ולא גוף זריחת אורו, שנרמז בו לדעתם מה שחזר אל ישמעאל ואל

והרואה יבין עומק השגת דחז"ל לומר שמותר לו להקהיל קהילות לעסוק בתורה שהוצרכו בזה, אחרי שהיו רצונם להעיר ולתקן מה שנעשה הקב"ה בשביל עצלות שהיו להם כו' כנ"ל. וגלל כן אח"ז עת נתעוררה השגחתו וגודל הנס הנעשה אתו להיות נהפוך הדבר בירידת צורריהו ורמת קרניהו העלו קוצה לעדי עד בימים אלו לתקן עוות הנאמר בג' דברים הנאמרים, נגד מה שנהנו מסעודתו כו', להיות הימים האלו ימי משתה ושמחה קודש לה', ואכילה לכבוד יגדל ערכה כאמרם ז"ל כל האוכל ושותה כו' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' ועשירי ונתבאר לגדולי המפרשים מפאת שייכל הלום לה', מלאכל רק למען מצות ה' בלי להרגיש בו עונג הגוף ג"כ והאוכל בט' רק בשביל היותו יום שלפני עשירי ויוכל לצום עי"ז למחרתו אכילה באופן האמור יגדל ערכה באמת למאוד, ונגד פרוד הלבבות נעשה קובה קבוץ האהבה ורוב נדיבה ירבו במנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, ונגד עצלות התורה נעשה קיום מקרא מגילה העולה במקום למוד התורה לבלתי ניתן היכולת להרבות ההגיון והלמוד בימים אלו אחרי שנוסף נס גם הקיום למשתה ושמחה לזכר הנס שנעשה ע"י משתה ג"כ. —

הגה"ה

עשו ואח"ז אל ישראל, וענין הקורה יתכן לי שהוא ג"כ רק ע"ד ציור המליצה, כי אצל אברהם אין אנו יכולים לומר שחזר עליו הקב"ה והעירו להכירו ולהחזיק בתורתו, כאמור שמאתנו שנתעורר מעצמו לכך, אמנם אצל בנו ישמעאל שנתפרסם לו ידיעת אלהיו מאביו וממה שראה עיניו הנפלאות והנסים שנעשו לאביו אתו, א"כ מצד מה מרוע תכונתו לא עמד בדרכי אביו, ונחשב לו כאלו חזר אחריו הקב"ה ושמאן מצד מה, ואמנם אצלו לא יתייחס הציור עוד כ"א כאלו הופיע לפניו רק מעט מה מזיו אורו, ואח"ז אצל עשו שנוסף הידיעה בדור א' גם מאביו חקינו ונוספו הנסים והנפלאות עד ימיו נחשב לו כאלו זרח אור ה' לפניו. ונראה אורו לו ביותר, ואח"ז אצל ישראל בקרבם ה' לפני הר סיני אחרי הרבותו להם נסים ונפלאות רבות מקי"ם זיל"מ, נחשב להם כאילו נתגלה כבודו לפניהם כאדם הבא בוכח רעהו, וע"ד יתכן שזה מטרת כוונת חז"ל באמרם ראתה שפחה על הים מה שלא ראה שום נביא, וחלילה לומר זה בהסתכלות עין בעין בכבודו ב"ה שהוא ע"ל הציור אשר מרבות הנפלאות אז השיגו והבינו כולם בעוז אלהים, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי, וה' הטוב יכפר.

ומעתה לנוכח עינינו יאיר דקז"ל שנתעוררו כאן במקרא זה של בלילה ההוא נדדה וגומר, שהוא תוקפו של נס ולדעת הכל קיימים לקרותו והקורא צריך להגביה קולו בו, ובא ר' תנחום לומר, שעיקר תוקפו הוא מה שנתעוררה עין ההשגחה לטובה על עמו בו בלילה ממלכו של עולם להצילם למען שמו, ואח"ז לא יפלא עוד כל מה שנעשה ע"י הקב"ה, והוסיפו עליו רבנן לדעתם כי נוסף עוד בתוקף הנס הזה. אף אחר שנתעוררה עין השגחתו למען שמו להציל עמו, מה שנאות הוא אליו, לא היה מחויב עוד ההשגחה לטובה כ"כ בירידת הצרים ורוממת עלות הירודים, וזה תוקפו של נס זה מה שנדדו עליונים נדדו תחתונים ממלכם עוד להיות ירודים לעלות ועליונים לירד מטה וע"ז בא רבה להוסיף עוד תוקף אחר בנס זה, והוא מה שגברה אז עוונותיהם של ישראל ובשום אופן לא היה יכולת להיות הנס זה בגלוי בעזר אלהי בעצמו, ורק *באופן שיהי' נסתר בזה השגחתו עלינו לטובה, ויצמח ע"י מלך אחשורש בעצמו, ולדעתי מטעם זה נקראת מגילה זו מגילת אסתר ולא מגילת מרדכי ואחשורש לפי שנכללה בקוראת שם זה הסתר הנס, למה שהיה מחויב סילוק השגחתו בגלוי, וזה היה מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנאצר, והיה ראוים לענוש ורק בשביל שהם לא עשו אלא לפנים אף הוא לא עשה אלא לפנים, ונרמז דבר זה בתורתינו הקדושה במקרא זה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים, שיגיע עונש לישראל על עע"ז ורק בהסתר פנים, בשביל שהרעה הנעשה מהם לא היתה ג"כ אלא לפנים, והו לדעתי אמיתת באור

הגה"ה

*עפ"י הדברים האמורים מגודל מניעת הנס בימי המן ובלתי אפשרית להנצל מאתו בני ישראל בגלוי בעזר האלהות כ"א ע"י המלך אחשורש ושיסובב זאת ע"י אסתר המלכה מה שינעום עליו וימעט שלטונו, מה שאופן ההצלה לישראל היה חשש נזק לאסתר ג"כ וכדקז"ל ע"ז בשמעתין מה ראתה אסתר שזימנה את המן שתמות היא והוא, וכנודע אשר חמת מלך מלאכי מות, בשגם אל מי שכבר הרג אשתו בשביל אוהביו —! יובן לי נועם הציור הנפלא לקז"ל בדרשתם ע"פ הושיעני מפי אריה ומקרני ראמים עניתני, שאמרו ע"ז שנאמר למי שמצא את הראם ישן ונדמה לו כהר ועלה עליו וננער הראם והלך לו ולא יוכל לרדת ממנו כ"א ע"י שעבר הראם לפני האריה וכרע

הגה"ה

והענין הזה הוא חשש נזק לנפשה ג"כ פן ירע גם לה ע"ז כשיגיע לכלל כעס, ועל אותו שעה נאמר מקרא זה בתפילה מאתה על ההיה, הושיעני מפי אריה, והוא כנוי למלך אחשורוש כשם שמקרני ראמים עניתני, והוא מוסב על מפלת המן כבר על ידה באותו שעה ע"י כעס המלך עליו, וכבר נתבאר זה לרז"ל במס' מגילה דף ט"ו א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה כו' אמרה שמא על שקראתיו כלב, חזרה וקראתהו אותו אריה שנאמר הושיעני מפי אריה, והרי באור הדברים לנגדינו בכוונת חז"ל שהוא ע"ד ציור המליצה כולו, גדולת המן אז באמת לגובה הראש, ושלא נדמה בעיני מרדכי כ"א ככה, ומפלתו ע"י המלך אחשורוש כמו שכרע לפני האריה, ומה יפה אף נעים כל הציור הזה, והוא דרך חז"ל במקומות רבות אשר חפצם ורצונם היה שיחוקו זכרון הדברים ההם בלבות רואיהם, להלבישם בציור מבהיל ישתוממו עליהם רואיהם בראשית השקפתם עד בואם לתכלית כוונתם, למען יתקרע ויחוק זכר זאת בלוח לבבם להיות מלתא דתמיה קלכר דכירי אינשי.

במס' מגילה דף ט"ו ע"ב ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה, א"ר אלעזר מלמד שהייתה מחוה כלפי אחשורוש ובא מלאך וסטר את ידה כו' ואין נוח בדברי מי שקדמוני בבאור המאמר הזה ולדעתי אמיתת כוונת חז"ל הוא, מה שהרגישו בהבדל מלת צר ואויב בהוראתן בלה"ק, שמלת צר מורה על המוסב מחשבות להרע ומתקנא בשנאתו כמו כי צוררים הם לכם בנכליהם, ומלת אויב יורה על שנאה מוחלט גלוי לעין כל מתראה בשנאתו כמבואר באורך ברמב"ן עה"ת, ויפלא מאוד שיצא הגה כזה מפי אסתר על המן שהוא צר ואויב לישראל, ולזאת הסבו חז"ל הבנת דבריהם שהיה כוונת אסתר במלת צר היוצא מפיה על המן שהוא צר למלך אחשורוש, וכנאמר מאתה למלך מקודם זה, כי אין הצר שוה בנזק המלך להעירו לתכלית המכוון שאף אשר לפי השעה אינה נראית וניכר שנאת המן למלך, בכ"ז יתוודע לו אח"ז הנזק יצמח לנפשו ע"י הצר הזה, ואכם ברבותה לקצר אמריה לפני המלך בענין המן שהוא צר למלך ואויב ישראל, החליטה אסתר בדעתה להיות מספיק לה לענות בקצרה על

וזהו תוקפו של נס זה מה שנדחה שנת המלך אחשורוש ממש, ונעשה על ידו בעצמו, בבלתי אפשרית באופן אחר ע"י השגחתו ית"ש גלוי וניכר לכל. —

הגה"ה

תלדותם כאלו היותם הם בלי הכינים), והן מרדכי מה שעלה בלבו התנשאות נגד המן לבל יכרע וישתחוה לפניו, שלא הי' מקויב בזה ע"ל הדין כמבואר בתוס' במס' סנהדרין דף ס"ב היה רק מפאת שלא כדמה בעיניו רוממת המן כ"א כהר ולא כראם, שאין לו לקום מבלתי יכולת למלט עצמו ממנו בלי שום עזר זולתו ע"ז, ובאמת רמה קרן המן למאוד וגובה הראם הי' גבהו עד שבא עי"ז מרדכי ועמו במצודה רעה ובלי אפשרית להנצל מאתו כ"א ע"י האופן שיכנע הראם הוא המן ויכרע לפני האריה, הוא כיור שפלותו ע"י המלך אחשורש שיכעוס עליו וישפילו, ומה שיהא נעשה זה ע"י אסתרהמלכה והוא קשש נזק לנפשה ג"כ כאמר, וידוע לנו מה שלדעת חז"ל המזמור הזה למנצח על אילת השחר כנגד אסתר נאמר כמבואר במס' יומא דף כ"ט למה נמשלה אסתר לאילה כו', א"ר אסי, למה נמשלה אסתר לשחר כו' וכן ברש"י שם תהלים כ"ב ורבותינו דרשוהו באסתר, ובאמת כל דברי המזמור מורים לזה כאמור כי אתה גוחי מבטן מבטיחי וגומר עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה, ונודע לנו דברי חז"ל במס' מגילה דף י"ג ע"פ ובמות אביה
ואמה וגימר, א"ר אחא עיברתה אמה מת אביה ילדתה מתה
א' ב' ג'
אמה וכן האמור בו, כי צרה קרובה, כי אין עוזר, סבבוני פרים רבים
אבירי בשן וגומר כרמז, בזה ג' דברים המבוארים מאתנו
א' ב'
בשפלת ירידת האומה בגדר שיקול עליהם הפורעניות, ברקוק עזר
ג'
ה' והשגחתו אז לטובה, בקושן ורוממת תוקף הצרים, וכן נארתי בארוכה עד תום כל דברי המזמור והוא מתאים מאוד לאמרם ז"ל שכנגד אסתר נאמר ונתעוררו בקושי המקרא הזה שנאמר בו בראשיתו הושיעני מפי אריה בתפילה על ההוה, ובסופו כשלם לשעבר, ומקרני ראמים עניתני, ולכך השכילו לבארו שנאמר מפי אסתר לעת הוכרחה לסבב מפלת המן ע"י שיכנע מהמלך אחשורש שיכעום עליו,

הוראת דקז"ל שלא הודו לה קמאי דורה מתקילה, בשביל היות הנס כ"כ בהסתר עד שלא יהא ניכר שהוא ע"י השגחתו עד שמלאו טעמו של דבר וסמכו בכתוב זה ואנכי הסתר אסתיר וגומר כאמור ואז הודו לה, וזה באור כוונת אמרם ז"ל אסתר מה"ת מנין שנאמר ואנכי הסתיר אסתיר וגומר, שממקרא זה נלמד שחיוב עונש לישראל על ע"ז, ויהיה העונש רק בהסתר פנים בשביל שהרע הנעשה מהם לא הי' ג"כ אלא לפנים ומפני זה יתבאר לנו שבן ע"ד נס מאתו ית"ש כגלו ישראל בימי המן, וטעמו ש"ד שלא נעשה בגלוי מפני חיוב סלוק ההשגחה בגלוי ממנו, ויתכן שאל זה יגיע רמז מקרא האמור, אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר הלוא אלהים יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות לב, להורות ע"ז מה שגלוי לפניו שלא עשו אלא לפנים, ומעתה כל משכיל יבין קושי הנוסף בנס זה שלא היה יכולת בידי הקב"ה לעשותו בגלוי מאתו, והוכרח להיות באמצעות איש בעל בחירה שאינו ברשותו, ורק לאשר פלגי מים לב מלך ביד ה' לכל אשר יחפוץ להטותו,

הגה"ה

לפניו, ועל אותו שעה התפלל ע"ז הושיעני מפי אריה כשם שמקרני ראמים עניתני, אשר רבו הזרות בו. ואין פותר לנכון, ולדעתי כוונתם בזה ע"ד ציור מליצה, וכנוי הרמושאל להם על גבוה הערך שאין יכולת בידו להזיק להנקרים עמו המתנשאים כנגדו, (והוא ציור העולים עליו), והם יורדים להם מעצמם ויוכלו למלט נפשם מאתו בלי שום עזר זולתם, ומצינו בי"ב האמור ראיתי את ההרים והנם רועשים שע"ד רוב המפרשים הוא כנוי לגרעון כל גבוהי הערך וכנוי הראם לקז"ל הוא רוממת שלטון איש שהנקרים עמו בל יוכלו להנצל מאתו כ"א ע"י עזר זולתם ממי שהוא חסין ותקיף יותר מהראם שיסובב שיכרע הראם ויכנע לפניו, ועי"ז ימלטו מי שעלו עליו, (הוא ציור המתנשאים למולו כאמור) ומצינו בי"ב האמור וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח, וקרן הוא ג"כ ציור הגובה כמו רמה קרני ב"ד, וקרן הראם הוא הרוממת הנשגבה, (וזהו לדעתי הציור הנפלא על השי"ת הזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים ועד בצי כנים והמובן בזה אשר מאתו ית"ש ערוכה פרנסת כל הברואים הן מגבוהי הערך ורמי המעלה עד השפלים ביותר שמפאת רוב עניים ושפלם יתגלל בהם הבינים. ומהם

המן, איש צר ואויב ובעת אמרה מלת צר לקוות באצבעה נוכח המלך לרמוז שהמן הוא צר למלך, ובא מלאך וסטר את ידו בהיית אחשורוש בלתי מבין לדבר הנרמז לפניו, ופן יתעה במובן ויכעוס, והעד לאמיתת פירושי זה המבואר במדרש ע"ז בא"א, איש צר למעלה ואויב למטה והדורש הזה נמשך לרז"ל שקדמו בזה כ"מ שנאמר במגילה מלך סתם, משמש קודש וחול, וכוונתם להעיר בזה מה שיתכן בכל הדברים הנאמרים במגילה במקום שנאמר שם מלך סתם להיות הדברים הללו יוצאים גם אם ערוכים היו באומר ודברים לפני אדון כל, וכוונת האמור כי אין הצר שוה בנזק המלך יתכן ג"כ עפ"י רז"ל ע"פ הוי כי נועצו לב יחדו עליך ולא יזכר שם ישראל עוד, כ"ז שישראל קיימים בעולם נקרא אלהי ישראל כעקר ישראל מן העולם אלהי מי הוא נקרא, וזהו רמז דבריה, כי נמכרנו אני ועמי וגומר, ואלו לעבדים וגומר, שהיו נקרא עדיין אלהי ישראל, אבל כי נמכרנו וגומר להשמיד וגומר עי"ז אין הצר שוה בנזק המלך יוכנו ש"ע, וכן כאן האמור מלך סתם ויתבאר כנגד מלך עולם ג"כ, אז יהיה כוונת איש צר למעלה, ואויב למטה, והמובן שהוראת דברי אסתר הוא לפ"ז שהמן הוא צר כלפי מעלה, ולא יתכן בא"א שנאמר אתה כנגד מלך עולם שהוא איש צר, ואם כן גם בהבנתם בהוראת המלך כפשוטו אללם, והוראת אסתר הייתה מלת צר היוצא מכיח על המן נוכח המלך אחשורוש הוא, ויתכן בטוב טעם אמריהם ע"ז ללמד שהייתה מקוה אסתר כלפי אחשורוש במלת צר היוצא מוכיח על המן לומר שהוא צר למלך, ולא שעלה ע"ד אסתר להיות נקרה עם המלך אחשורוש בעת צרה כזו לה ולעמו, ולהכעיסו ולהרעימו לומר לו שהמלך הוא איש צר. —

ואמנם יתכן עוד אללי באור המאמר הזה באופן אחר, שחז"ל הרגישו ביתור מלת הזה בדברי אסתר, כאלו למלא אחר בימיה לטעות בו, והוצרכה לסמן אותו להורות עליו באצבעו, והתבונני בזה, להיות כוונת הדבר, באשר ענתה אסתר לפני המלך מקודם זה כי נמכרנו אני ועמי וגומר' ולא יתכן להיות נמכר בלא קנין מן המוכר, וא"כ נשתתפו שני בני אדם עפ"י דבריה בדבר הזה, ואולי לכך היה הוראת אחשורוש בדבריו לאמור מי זה ואיזהו הוא שנשאל לדעת על שניהם על המוכר והקונה, והיא מפני כבוד המלך ופקדו לא הייתה יכולה לענות עליו בברור דבר שפתים היותו הוא המוכר, והשיבה ברמז שנעשה המכירה והקנין בין איש צר ואיש אויב בן ב' שונאים הא' נגלה והא' נסתר (ומלת איש מושך עלמו ואחר עמו) והאויב הוא מי שאוכל לרמוז עליו באצבע להורות ברורו, והצר

הוא מי שלא אוכל לרמוז עליו שיספיק לו להבין ולדעת כי עליו יגיע הרמז, ועי"ז נאמר לחז"ל בציור מליצה שהייתה מחווה כלפי אחשורוש שברמז רק כרמז עליו מאהה, ולא מפורש, ועי"ז סיימו, ובא מלאך וסטר את ידה, והוא כנוי להם לכח המונע אותה מלהורות עליו בברור, כנודע דברי הרמב"ם במ"נ על תואר שם מלאך, וגם בבאור הקודם מאתי יתכן לבאר כן כוונת דבריהם ובא מלאך וסטר כו' שהוא ע"ד ציור המליצה לכח המונע: —

עוד בשמעתין ע"פ ויאמר המלך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך א"ר אבא משל דהמן ואחשורוש למה הוא דומה לבעל התל ובעל החריץ כו', לימים נזדווגו א"ל בעל החריץ מכור לי תליך א"ל בעה"ת טול בחנם והלואי, ולאשר לא מצאתי מספיק די באר! ענין יחס התל והחריץ ביניהם, ומהו ענין זה עפ"י הוראת הכתוב אשר סמך אחריו עליו. בדברי מי שקדמוני, חלקי אמרה נפשי בזה עפ"י מה שהגדתי לבאר המקרא האמור, הפיל פור הוא הגורל לפני המן, וכן וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ, שהרגישו גדולי המפרשים ביתור מלת לפני שהיו מספיק לומר הוא הגורל להמן, וייטב הדבר להמן, ולדעתי נרמז בזה מה שאמרו חז"ל, שהשטן היה מחשב בדעתו באיזה דבר היכולת להזיק לאיש ישראל בדבר מן הדברי' שלא נמצא עוד למי שקדמו שחפץ להרע בזה ולא *עלתה בידו, ולכן נכשל אלו אש ומים וגוב אריות שנצולו אברהם משה וחמ"ע, ולא נמצא עוד גם בימיו כבר דבר מה להזיק שלא עלה בנסיון לפניו כ"א לתלות על עץ, וכן בענין העת והזמן שיוכשר להרע חזר עליו משעה ומיום ליום ומחודש לחודש, ולא נמצא עוד זמן אחר זולת זה הא בלבד עוד, ואמנם בימים הבאים אחריו אחרי אשר גם זה וזה נכשל אלו מי שיחפוץ להרע לישראל לא ימצא עוד שום זמן שיוכלל בו ושום דבר שיוכשר עי"ז להזיק ולכן בא הרמז בזה הוא הגורל לפני המן, וכן ויעש העץ לפני המן, ולאחר כן גם זה לא יתכן עוד והנה המן הרשע נתעה כ"כ בדמיונו עד שהוחלט לו ברור היכולת להרע לישראל ולאבדם, וכן מצינו לחז"ל שאמרו ע"פ ישנו עם אחד וגומר, שא"ל המן לאחשורוש זיל איגרי בהן, א"ל מתיירא

הגה"ה

*לדעתי זה באור מספיק לדברי מסדר ההגדה, צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי, וענין פרעה אין לו חבור כלל ללמוד הזה המבואר כאן שנודע ממקרא מלא,

אני מאלוהיהם שלא כו', הוא עושה עמו דין, א"ל ישנו מן המצות. א"ל אית רבנן כו', ובזה ענינו הרואות גודל ההבדל משפלותן של ישראל בעיני המן עד שנדמה לו כבר בור ושוחה עמוקה כרויה לרגליו להפיל ישראל בו, לא כן אבל אחשורוש אף שגדלה שנאתו להם, היה נדמה בעיניו ישראל כהר ותל גבוה שהחפץ לעקרו אין לו מקום חריץ כנגדו לשומם בו, ולא הוחלט אצלו ברור היכולת להרע להם, והוראה זו באר כראית בדבר תשובתו להמן, הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, ואחרי שהיה מדבר בנוכח עמו, היו לו להשלים אמריו אליו. כן ועשה בהם כטוב בעיניך, ואך ורק לפי שהוחלט בדעתו עדיין העדר היכולת להרע להם, השיבו ע"ז הכסף וגומר והעם לעשות בו כטוב בעיניך, מי יתן והיה שיעלה הדבר בידך או ביד מי זולתך, ולכך יפה אף כעיס השכילו חז"ל מן הוראת מקרא זה בייקם משל התל והחריץ ביניהם עד סוף אמרם טול בחנם והלואי שזה כרמז היטיב כאן כאמור. —

הגה"ה

ויאמר מי שלא גזר אף על הזכרים, אך לדעתי הוא כעזר ע"ז אל הוראת הכתוב אובד אבי שהכונתו הוא בקש לעקור את הכל, ולא שאר ענינים בלבד יתכן עליהם ג"כ הוראה זו, והוא להיות כל א' מן אומות העולם החפץ להרע את ישראל, מתקנא כנגד מי שקדמו ולא עלתה בידו, לומר שלא היו יכולת רק בדבר זה שנתרצה אותו פלוני, אבל מה שיבקש הוא בימיו בטוב יעלה בידיו, ולכך גזר פרעה להשליך למים ולא לאש כנמרוד, וכן מפני זה לא גזר אלא על הבנים ולא על הכל, בשביל מה שראה כבר למי שקדמו שבקש לעקור את הכל שלא עלה בידו, ולכך לא יצאה גזירתו כ"א עה"ב ולא על הבנות, (והוא טעם נכון לדבר ואין אנו צריכים לדוחקים אחרים בזה) ובימי אנו מוצאים קודם פרעה שהי' מי שבקש לאבד, הוא רק לבן לבדו, ולכך ע"כ באור הכתוב אובד אבי כפשוטו שבקש לעקור את הכל.

— בעזרת יוצר הרים, נשלם דברים מפנינים יקרים —

אגרת הפורים

דברי שיר יסודתן בהררי קודש תוכן רצוף הערות מושכלות אשר הגו והרו שרעפיו הערוכים מאתי בבאור דברי אגדות להז"ל ע"פ כלילה ההוא נדדה כו' ושארי מאמרים הקודמים הנ"ל

הסדי ה' המאושרים! (בימים האלה נזכרים), להפיר מחשבת סוטן למחות שמינו סוד הערים, להרוג ולהשמיד ולאבד נדחי ישורן הפזורים; ונהפוך מעמו קרן עמו ודגלם להרים! תבענה שפתי פי עיטי עפ"י משקל השירים:

יום זה חדות ישורן, ששים ושמחים בו
עם ה׳, יביעו תהלת מלכם במסבו
במקהלות רבבות נודע מה פעל אל
רוב חסדיו עצומים לעמו ישראל

* * *

אשר הפליא ברחמיו לעשות להם
כשמש בצהרים להאיר מאפליהם
עת להרוג להשמיד ולאבד בספר מלך נכתבו
בפעולת סוטנים, בם הרץ משפט עליהם חשבו

* * *

מצר*) לאויב נמכרו אז בלא הון
איש צר ואויב מצא לו רב און
וחק העלה לכלותם יחד
כולם להשמיד ביום אחד

* * *

בן המדתא סוטן למאוד הגדיל עקב
ראה במחזה חטאו עוו בית יעקב
לבבו אימץ בקרבו לכלותם בלי רעד
יען לספותם בעוונם הנה בא מועד

---

*)ערוך עפ״י דברים הנאמרים אמתי בנאורי על אמרם ז״ל ע״פ ותאמר אסתר איש צר ואויב וגומר.

עודד יריאיו עוז לא יעצור שליט בעולמו
עון עמו נמצא, הן נתפשו או ויאשמו
במאוד חטאו בריתו עמם להפירה
נרדם נתן ריחם ביום זעם ועברה

* * *

ערבה *) להיכם בבית א' פלילים משתה שמנים
קרבה רעתם בהפירם ב' ברית אהבת נאמנים
סרו מאוהלי ג' מרע ותושיה מאנו בם להיות רוגנים
אך בושת וכלימה יעצו לנפשם זרע אמונים

* * *

ברחמיו כבש אפו אל זועם ביום עברה
רחום והנון חומל ומושיע לעתות בצרה
ואת **) ידו הגדולה הראה לעמו
כי זרוע לו, וגבורה עמו

* * *

ברית אבות זכר הימה להפירה
ראה נינם שריד מגזעם נשארה
ומבין חוח לקוט שושן
כי נמצא בעיר שושן

* * *

---

*) החרוז הזה וכן עוד ב' חרוזים המצויינים בם א' ב' ג' יתבאר טוב כוונתם עם העיון בבאורי לדחו"ל ע"פ בלילה ההוא וגומר.

**) תואר זה יתייחס אליו כשיגיע להושיע ולרחם למי שאינו ראוי לכך ויכבשו רחמיו את כעסו, וכן חנון כדחו"ל ע"פ וחנותי וגומר אעפ"י שאינו כדאי.

בן ימיני לו יאתה יקר וגדולה
  ובת דודו לה נאוה הוד מלוכה
  בעדם רהש להעלות מרפא ארוכה
כרם חמד להושיע עם כגולה

* * *

קודש*) לי״י העלו , ימים אלו , לזכר עולמים
שרידי עם הגולה , [ק'] עדי עד , בם יהוגו תמימים
  שוש ישישו , [כ] ויעשו משתה ושמחה
  מנות ישלחו איש לריעהו מנחה :

* * *

בקבוצות רבים יהד [נ'] צדקת ה' ירננו
בספר נכתבו דברים קוראים ישננו
  את זה לעומת זה אלה דברים שלושה
  למלאות היום לעד אשר מאז העלו באשה :

* * *

הק דת לשמור עתה הנה באתי
פני נכבדים טהורי לב לקדם במנחתי
  ואוסיף תת לכבודם עמה מנחת דברים
  ולברכם אשא כפיי באהבה וימיני ארים :

* * *

---

*) באור ב' קרוזים אלו וטוב כוונתם יאיר לעין הרואה עת יהל לנגד עינו באורי לדברי חז״ל באגדה הנ״ל .

אגרת הפורים

לעד תרב שנותם וירום הודם
יתגדל כבודם ויתברכו במאודם
ועוז יתן להם מלך עולם
יהי כבודו הופף בכתר אוהלם:

* * *

כימי קדם יחוננם אדון הצבאות
יחיש למו ישועות ויראם פלאות
יעודדם אדון כל מאלהיהם ישאו ברכה
רבים יאמרו להם, אשרי שלו ככה:

* * *

תבורך גברת ביתם אתם עמם לטובה
מיודעיהם ושאיריהם ושתיליהם יפרו ירבו תנובה
יפיקו רצון מאלהים ואדם, מתהלכים לתומם!
ישרי בני אדם, נכבדי ופארי בני עמם:

---

*)כן יתברכו מאת אוהבם בתום לבב וטוב עין, לעד הי'
מותר האדם לו אין, כשען ואוכל און באמצו כוס הי'
ביום משתה ושמחה, פורים משנת התר"ר לפ"ק.

נשלם אגרת הפורים, בעזרת אבי הברכות והשירים.

Edelmann, Hirsch,
Sefer ʿAlim lemibḥan 11

Edelmann, Hirsch,
Sēfer 'Ālīm lemišhām III

Fr. Muller
No. 1519

Edelmann.
'Alim le mibhhan.